

Sprogstimuleringsindsatsen for tosprogede småbørn

Sprogstimuleringsindsatsen for tosprogede småbørn

2008

**Sprogstimuleringsindsatsen for tosprogede
småbørn**

© Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Bemærk:

Danmarks Evalueringsinstitut sætter komma
efter Dansk Sprognævns anbefalinger

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form
på: www.eva.dk

ISBN (www) 978-87-7958-474-7

Indhold

1	Indledning	7
1.1	De gennemførte undersøgelser	7
2	Resume og konklusioner	9
2.1	Overordnede resultater	9
2.2	Organisering på kommunalt niveau	10
2.3	Børnene – visitering, bevillinger og deltagelse	11
2.4	Organisering af sprogstimuleringen i den pædagogiske praksis	13
2.5	Udvikling af forældresamarbejdet – den ene af de to vigtigste faktorer i indsatsen	14
2.6	Personalets kvalifikationer – den anden vigtige faktor	15
2.7	Forslag til indsatsområder	16
3	Status 2008 – og udviklingen siden 2002	19
3.1	Hvad er sprogstimulering?	19
3.2	Rammer og vilkår	21
3.2.1	Hvor mange kommuner tilbyder sprogstimulering, og hvor mange børn deltager?	21
3.2.2	Kommunesammenlægninger	24
3.2.3	Administrativ placering	25
3.2.4	Timetal – bevillinger	25
3.2.5	Ressourcestyring	27
3.2.6	Styringsredskaber	28
3.2.7	Ensartethed, koordinering og kvalitetssikring	30
3.2.8	Politisk bevågenhed	32
3.2.9	De professionelle uddannelsesbaggrund og tilgang	33
3.2.10	Samarbejdet mellem faggrupper	36
3.2.11	Samarbejde mellem kommuner	38
3.2.12	Brug af inspirationsmaterialer	38
3.2.13	Børnenes socioøkonomiske baggrund	40
4	Den konkrete praksis	41
4.1	Procedurer for opsporing, visitation og sagkyndig vurdering	41
4.1.1	Opsporing – stk. 3	42
4.1.2	Opsporing – stk. 4	44
4.1.3	Sagkyndig vurdering og visitation – stk. 3 og 4	44
4.1.4	Forældrenes tilslutning til sprogstimuleringen	46
4.1.5	Forbindelse til læreplanerne	47
4.2	Sprogstimulering i praksis	48
4.2.1	Indholdet af den sagkyndige vurdering	48
4.2.2	Sprogvurderinger undervejs i forløbet	51
4.2.3	Handleplaner	52
4.2.4	Institutionelle rammer – stk. 3	52
4.2.5	Organisering, forløb og timer – stk. 3	54
4.2.6	Organisering, forløb og timer – stk. 4	54
4.2.7	Pædagogiske overvejelser	55
4.2.8	Pædagogiske overvejelser – specifikt i forhold til dagtilbuddene	61
4.2.9	Skolestart	63

4.2.10	Hvornår skal børnene i skole?	66
4.3	Forældresamarbejdet	67
4.3.1	Information til forældrene – på kommunalt niveau	67
4.3.2	Anvendelse af tolke	69
4.3.3	Forældresamarbejde – set fra pædagogernes synsvinkel	70
4.3.4	Forældrenes syn på sprogstimuleringsindsatsen	75
4.3.5	Opsamling – forældresamarbejdet	76
4.4	Effekter af sprogstimuleringsindsatsen	77
4.4.1	Succeskriterier	77
4.4.2	Den kommunale opfølgning på effekten af sprogstimuleringen	78
4.4.3	Målbar effekt	79
4.4.4	Den oplevede effekt	80
4.4.5	Midler til at nå målet og afledte effekter	82
4.4.6	Pædagoger og børnehaveklasselederes vurdering	84
4.4.7	Generel vurdering af kvaliteten	87
4.5	Barrierer og udfordringer	87
4.6	Vigtige faktorer for at lykkes	89
4.6.1	Faktorer kommunen kan påvirke	90
4.6.2	Faktorer kommunen ikke kan påvirke	91

5 De seks casekommuner 93

Appendiks

Appendiks A:	Den anvendte metode1	105
Appendiks B:	Pædagogiske materialer1	109

1 Indledning

Denne rapport er resultatet af en evaluering af sprogstimuleringsindsatsen for tosprogede småbørn i henhold til folkeskolelovens § 4a. Evalueringen er rekvireret af Integrationsministeriet, Undervisningsministeriet og Velfærdsministeriet (indtil dec. 2007 Socialministeriet og Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender) og er en opfølgning på en tilsvarende evaluering som PLS RAMBØLL gennemførte i 2002. Blandt andet som følge af den udgav Undervisningsministeriet i 2005 *Vejledning om obligatorisk sprogstimulering af tosprogede småbørn, folkeskolelovens § 4a* der udstak ministeriets retningslinjer for implementeringen af bestemmelserne i loven.

Der er nu gået seks år, og det er relevant at undersøge hvordan tingene har udviklet sig siden den sidste evaluering.

Denne rapport forsøger at

- afdække hvordan praksis har udviklet sig siden 2002, med særligt henblik på hvordan det er gået med de dele af indsatsen som vejledningen fokuserer på
- afdække hvordan de involverede i dag vurderer den indsats der gøres
- afdække deres vurdering af hvilke faktorer der henholdsvis hæmmer og fremmer indsatsen, og videreformidle deres forslag til forbedringer
- indkredse nogle parametre for hvordan indsatsen virker
- opstille forslag til initiativer der vil kunne understøtte indsatsen.

1.1 De gennemførte undersøgelser

De anvendte metoder vil blive gjort nærmere rede for i Appendiks A side 105, men der er forskellige forhold der er vigtige at kende til når man læser tabeller osv. i det følgende.

Den spørgeskemaundersøgelse der ligger til grund for rapporten, var delt i to spørgeskemaer: et til chefniveauet og et til konsulentniveauet i kommunerne. "Chefskemaet" blev sendt til børne-, skole- eller dagtilbudschefen i hver kommune, altså den i kommunen der har det øverste, administrative ansvar for § 4a. Spørgsmålene her omfatter forhold på det overordnede, strategiske eller politiske niveau. "Konsulentskemaet" blev stilet til den i hver kommune der har den koordinerende funktion med hensyn til § 4a – forstået som den der har kontakt til sprogpædagoger, pædagoger osv., men som ikke selv er udførende på området. Spørgsmålene handler om den organisatoriske praksis og rammerne for den pædagogiske tilrettelæggelse. I nogle kommuner er chef- og konsulentfunktionen blevet varetaget af den samme person der i så tilfælde har besvaret begge skemaer. I andre kommuner er den koordinerende funktion blevet varetaget af to forskellige, fx for henholdsvis § 4a, stk. 3 (for børn der ikke er i dagtilbud) og stk. 4 (for børn i dagtilbud), og spørgeskemaet kan derfor være besvaret af mere end én person.

Spørgsmålene i spørgeskemaerne har for at kunne følge udviklingen for en stor dels vedkommende været identiske med de spørgsmål PLS RAMBØLL stillede i en tilsvarende evaluering i 2002. Desuden er der stillet en række nye spørgsmål. I det omfang vi har sammenlignelige tal fra 2002, vil de blive inddraget i analysen af de nye tal.

Ved nogle af besvarelsene er der foretaget en statistisk analyse for at se om der er en sammenhæng mellem hvor mange tosprogede børn kommunen tilbyder § 4a-støtte, og besvarelsen. Den bagvedliggende hypotese er her at det kan have betydning om § 4a er noget der involverer ganske få børn og pædagoger, eller om der er mange fagfolk og dermed ressourcer involveret. I disse analyser er kommunerne delt op i tre grupper efter hvor mange børn i kommunen der får støt-

te: under 25 børn, 25-100 børn eller over 100 børn. Kommunerne i undersøgelsen fordeler sig nogenlunde jævnt på de tre kategorier. Analyserne er kun gennemført på de tal der vedrører stk. 4 (sprogstimulering i dagtilbud), da antallet af kommuner der tilbyder sprogstimulering uden for dagtilbud er for lille til at en tilsvarende analyse giver mening. Signifikansniveauet er for alle analyserne sat til 0,05 %.

I evalueringen er desuden gennemført enkelt- og fokusgruppeinterview i seks casekommuner. De seks kommuner er Århus, Ishøj, Slagelse, Ringkøbing-Skjern, Struer og Lejre. Kriterierne for udvælgelsen er beskrevet i Appendiks A om den anvendte metode. I hver kommune er der gennemført interview med den øverste chef, konsulenten, (sprog-)pædagoger, børnehaveklasseledere og forældre.

Evalueringen af gennemført af en projektgruppe fra EVA, og rapporten er skrevet af specialkonsulent Helene Brochmann. Arbejdet er fulgt af en styregruppe der har repræsenteret opdragsgiverne, bestående af chefkonsulent Henrik Torp Andersen og fuldmægtig Helene Hoff, Integrationsministeriet, pædagogisk konsulent Beata Andersson, Undervisningsministeriet og konsulent Anette Aunbirk, Kommunernes Landsforening. Specialkonsulent Christina Barfoed Høj repræsenterede Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender og fuldmægtig Dan Holmgreen repræsenterede Socialministeriet i gruppen indtil december 2007 hvor de afløstes af fuldmægtig Louise Schmidt Pedersen fra Velfærdsministeriet.

Professor Jens Normann Jørgensen, Københavns Universitet, har fungeret som ekstern konsulent idet han har gennemlæst og kommenteret flere udkast til rapporten, primært med henblik på at kvalitetssikre anvendelsen og fortolkningen af data.

Ansvar for rapportens indhold og konklusioner er EVA's alene.

2 Resume og konklusioner

Dette kapitel opsummerer de vigtigste fund i undersøgelsen og sammenfatter de overordnede konklusioner.

Data i denne evaluering falder i to kategorier: tallene, som kommer fra de lukkede spørgsmål i de to spørgeskemaer til chefer og konsulenter, og alle de kvalitative data – udsagnene fra spørgeskemaernes åbne spørgsmål og fra interviewene i de seks casekommuner.

Tallene, de kvantitativt målbare resultater, tjener primært til at vurdere hvordan området har udviklet sig siden PLS RAMBØLL gennemførte en tilsvarende evaluering i 2002, mens alle udsagnene, de kvalitative data, dels perspektiverer tallene, dels peger på de udsurgtes syn på de udfordringer indsatsen står over for.

Konklusionerne i dette kapitel er hentet fra de andre kapitler og tilføjet en række forslag til indsatsområder. Forslagene er EVA's og er baseret på input fra såvel spørgeskemaer som interview.

2.1 Overordnede resultater

De helt overordnede resultater der kan udledes af undersøgelsens kvantitative del, handler om processen, det vil sige midlerne til at nå målet, og er baseret på aktørernes subjektive vurderinger. De viser at:

- 48 % af de adspurgte pædagogiske konsulenter/tosprogs konsulenter mener at de tosprogede børn og deres forældres **motivation for at deltage** i sprogstimuleringsaktiviteter er *bedre* end for fem år siden. 32 % mener den er *uændret god*.
- 73 % mener at **den anvendte didaktik/de anvendte materialer og metoder** i sprogstimuleringen er *bedre* end for fem år siden. 17 % mener det er *uændret godt*.
- 48 % mener at **samarbejdet med de tosprogede børns forældre** er *bedre*, 28 % mener det er *uændret godt*.
- 67 % af konsulenterne har svaret at *alle disse tre faktorer er bedre eller uændret gode*.

Der er ingen respondenter der mener at nogen af de tre faktorer er *dårligere* end for fem år siden, men enkelte svarer "uændret middel".

- 55 % af konsulenterne siger at sprogstimuleringsaktiviteterne *i højere grad* er **organiseret som en del af det pædagogiske tilbud** i daginstitutionerne. 18 % siger at de har været det hele tiden. Dette har været et centralt mål i § 4a-indsatsen.

Det tætteste vi kommer på et mål for effekt, er et *oplevet* effektmål:

- 49 % af konsulenterne svarer at de *i høj eller meget høj grad* oplever en **bedre indskoling for de tosprogede småbørn** i kommunen i forhold til for fem år siden.

Disse resultater indikerer at udviklingen i ca. halvdelen af kommunerne er gået i den ønskede retning – og omkring en fjerdedel af kommunerne var ifølge konsulenternes opfattelse allerede på et fornuftigt niveau for fem år siden, hvad procesmålene angår. Fortsat er det dog kun 24 % af konsulenterne der mener at de tosprogede børn *i høj eller meget høj grad* taler dansk på lige fod med børn med dansk som modersmål. I 2002 svarede 20 % af de kommunale chefer det samme. Udsagnet kan fortolkes på flere måder (taler vi om *alle* tosprogede børn eller *de fleste*, skal de

tale dansk som en modersmålstalende eller blot kunne følge med i skolen uden støtte), men uanset hvilken man vælger, er det iøjnefaldende at det ikke har flyttet sig nær så meget som de variable der fokuserer på processen (bedre samarbejde, bedre didaktik, større fokus på sprog osv.). Som det fremgår af rapporten er der dog også mange andre faktorer der influerer på børnenes dansksproglige kompetencer ved skolestarten, end hvad der kan tillægges § 4a-indsatsen, og man kan ikke forvente at alle tosprogede børn allerede på dette tidspunkt skal være på lige fod med de børn der har dansk som modersmål.

Statistisk set er der en sammenhæng mellem hvor mange børn en kommune har i § 4a og oplevelsen af en bedre indskoling. Konsulenter fra kommuner med over 25 børn har i langt højere grad end konsulenter fra de små kommuner svaret at indskoling er blevet bedre gennem de sidste fem år. Tilsvarende er der en mere positiv oplevelse af udviklingen i forældresamarbejdet, jo flere børn der er i § 4a i kommunen.

Spørgsmål om effekt

Et af formålene med denne evaluering har været at belyse i hvilken grad hele § 4a-indsatsen generelt og fx forskellige tilrettelæggelsesformer specifikt har haft en effekt på udviklingen i børnenes kommunikative færdigheder på dansk over de sidste fem år. Da kommunerne imidlertid ikke har kunnet oplyse antallet af børn der går i modtageklasse eller får basis- eller supplerende undervisning i dansk som andetsprog i indskoling – hvilket kunne fungere som en indikator for dette – kan spørgsmålet om effekt ikke besvares med kvantitative data i dette regi. Men det overordnede indtryk som den samlede dokumentation giver, er at indsatsen generelt er kommet i bedre rammer og mange steder gør en positiv forskel.

Organisering og udfordringer

Ser man på undersøgelsens mere overordnede spørgsmål om *hvordan sprogstimuleringen er organiseret*, og hvilke *udfordringer indsatsen står over for*, leverer de åbne spørgsmål i spørgeskemaerne og de gennemførte interview de mest indholdsrige data til at svare på dette selvom de ikke på samme måde som de kvantitative oplysninger lader sig analysere statistisk.

2.2 Organisering på kommunalt niveau

Evalueringen viser at *sprogstimuleringen organiseres og behandles på vidt forskellige måder i kommunerne*. De ansvarlige henviser ikke til nogen modeller, forbilleder eller teoretikere når de beskriver deres praksis, og selvom Undervisningsministeriets vejledninger udgør en form for rettesnor, er indtrykket at kommunerne har organiseret deres indsats fra bunden med de praktiske vilkår som det styrende element. De administrative rammer er meget forskellige, ofte sammenhængende med de politiske og økonomiske realiteter. Tyndt befolkede landkommuner med få tosprogede har helt andre vilkår og færre muligheder end bykommuner med mange tosprogede. Hvis der skal ændres på dette, hvilket dog ikke er givet, er det et spørgsmål på højere niveau end det kommunale.

Det har ikke været muligt med de foreliggende data at afgøre om nogle tilrettelæggelsesformer giver bedre resultater end andre.

Styringsredskaber

Evalueringen har set på hvordan kommunerne styrer sprogstimuleringsindsatsen for de tosprogede småbørn, altså hvilke redskaber der anvendes til at sikre fremdrift og sammenhæng.

Udviklingen er generelt og meget tydeligt gået i retning af *flere kommunale styringsredskaber* på området. Hvor det for seks år siden var mellem en femtedel og en fjerdedel af kommunerne der benyttede sig af systematiske procedurer for at sikre kvalitet og ensartethed i indsatsen, er det nu på flere af parametrene over halvdelen. Således er det nu 54 % af kommunerne i undersøgelsen der lader indsatsen styre af en handleplan. 64 % "sørger for en ensartet praksis ved at opfordre til anvendelse af de samme vurderingsmaterialer", og et tilsvarende antal evaluerer løbende erfaringerne med sprogstimuleringsindsatsen. 49 % har formuleret konkrete målsætninger for kommunens indsats.

En analyse viser at der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem hvilke kommuner der svarer at de udarbejder handleplaner, og konsulenternes oplevelse af hvordan indskolingen har udviklet sig. Kommuner der svarer at de udarbejder handleplaner, vil have en større sandsynlighed end de øvrige for i *høj* eller *meget høj grad* at opleve en bedre indskoling for de tosprogede børn i kommunen.

Medarbejderne i de kommuner hvor der er stor *politisk opbakning* til området, er meget bevidste om den positive betydning af dette.

Kommunernes *systematiske opfølgning* på virkningerne af sprogstimuleringsindsatsen er meget tilfældig og generelt sparsom. Selvom de enkelte konsulenter og chefer med de eksisterende procedurer kan have tæt kontakt med de udøvende og derigennem en god fornemmelse af hvad der foregår, er det ikke en viden der fastholdes og kan deles med andre i form af statistik eller systematiske evalueringer.

2.3 Børnene – visitering, bevillinger og deltagelse

Evalueringen har set på hvordan kommunerne identificerer de børn der har behov for sprogstimulering, og hvor mange der får støtte efter § 4a.

Andel

Ifølge kommunernes opgørelser til Undervisningsministeriet er antallet af tosprogede børn i alderen 3-5 år i Danmark i 2007-08 kun blevet lidt større siden 2002, men andelen af børn der får sprogstimulering i henhold til § 4a, er vokset fra 46 % til 57 %, ifølge foreløbige tal fra Undervisningsministeriet.¹ Samtidig er den andel der får stk. 3-tilbud, altså uden for en daginstitution², faldet fra 6 % til 3 % således at der i dag kun er 610 børn i dette tilbud.

Det er meget forskelligt fra kommune til kommune hvor stor en del af de tosprogede småbørn der får støtte efter § 4 a. Når den samlede opgørelse viser at 57 % af alle tosprogede børn får sprogstimulering, dækker det over store variationer kommunerne imellem – fra 1 til 100 %. En tredjedel af kommunerne giver støtte til mellem 75 og 100 % af kommunens tosprogede småbørn.

Dækning

I 2002-evalueringen var der 20 % af kommunerne der endnu ikke havde oprettet sprogstimulerings tilbud i henhold til § 4a, men i dag er det kun kommuner der ikke har tosprogede børn, der ikke har et tilbud.³

16 af de 66 kommuner i evalueringen har dog ikke stk. 3-tilbud (men kun stk. 4, altså i dagtilbud) selvom der er tosprogede børn i kommunen der ikke er i dagtilbud. I syv kommuner er stk. 4-tilbuddet organiseret sådan at ikke alle børn med behov har mulighed for at deltage – fx fordi de går i en institution der ikke tilbyder det.

Visitering

Vejledningen fra 2005 foreskriver ikke nogen bestemt måde at visitere på bortset fra at der skal ligge en sagkyndig vurdering til grund, ligesom det påpeges at det er "centralt at der etableres en god visitationspraksis". Den eneste anbefaling her handler om at allerede når familien "henvender sig til forvaltningen med ønske om plads i dagtilbud, bør der ske en rådgivning til familierne om de eksisterende tilbud om obligatorisk sprogstimulering". En sådan praksis er ikke omtalt af nogen i undersøgelsen.

¹ Tallene for antal tosprogede i alt er foreløbige da kommunernes indberetninger er i færd med at blive kontrolleret (juni 2008). Dette forbehold gælder således alle opgørelser i rapporten der ser på andelen af børn i § 4a i forhold til antal tosprogede børn i alt.

² Børn der ikke går i daginstitution, skal i henhold til § 4a, stk. 3, have sprogstimulering i et særskilt tilbud 15 timer om ugen. § 4a, stk. 4, fastlægger tilbuddet for de børn der går i daginstitution.

³ Der er dog to kommuner der ikke medvirker i spørgeskemaundersøgelsen, og som ifølge de tal der er indberettet til Undervisningsministeriet vedr. 2006-2007, har tosprogede børn i kommunen, men ingen i § 4a-tilbud. Det drejer sig om hhv. 10 og 17 børn.

I ca. halvdelen af kommunerne består den sagkyndige vurdering i at en konsulent vurderer barnets sprog ved hjælp af et sprogscreeningsmateriale og på baggrund af dette beslutter om det har behov for støtte. I en femtedel af kommunerne er det pædagogerne der foretager en sprogscreening, og i resten af kommunerne består den sagkyndige vurdering af et fagligt skøn, foretaget af pædagoger eller konsulenter. I enkelte kommuner tilbydes alle tosprogede børn sprogstimulering.

Meget få af de medarbejdere der foretager den sagkyndige vurdering og visiteringen af de tosprogede småbørn, er helt uden efteruddannelse inden for dette område, og over halvdelen har mere end syv dages efteruddannelse. Vejledningen fra 2005 foreskriver at den sagkyndige vurdering foretages af en person der har den fornødne faglige viden om dansk som andetsprog og om børns generelle sprogudvikling. Det må bero på et mere detaljeret kendskab til de enkelte kommuner at vurdere om dette krav er indfriet.

Bevillinger

Det er forskelligt hvor mange timer det enkelte barn får bevilget. I en del kommuner varierer det desuden fra barn til barn. Det mest iøjnefaldende ved tallene for stk. 3-tilbuddene er at 12 af de konsulenter der har svaret, svarende til 45 %, siger at børnene i stk. 3-tilbud i deres kommune som minimum får mellem én og otte timer, når loven kræver at børnene skal have 15 timer. De fleste af disse 12 kommuner har dog meget få børn i stk. 3-tilbud, så der er kun tale om 20 % af stk. 3-børnene på landsplan.

Bevillingerne til det enkelte barn i stk. 4-tilbud varierer også, men der er ikke sket nogen ændringer siden 2002. Dengang bevilgede 52 % af kommunerne mellem 1 og 3,75 timer pr. barn, mens dette i 2008 gjaldt 54 % af kommunerne.

I nogle kommuner er sprogstimuleringsindsatsen båret af ganske få medarbejdere, og deres time-tal kan ikke bare justeres op eller ned hvis der kommer flere eller færre børn med behov for sprogstimulering. Det bliver problematisk når det betyder at et barn der er visiteret til støtte, ikke kan få den fordi sprogpædagogen ikke kan tage flere børn ind eller barnet bor for afsides til at timerne rækker til transporten.

Børn der ikke deltager

Så længe 11 % af kommunerne ikke gør noget for at opspore tosprogede børn der ikke er i dag-institution, og de metoder de øvrige kommuner er henvist til at bruge til denne opgave, ikke er helt sikre, kan man ikke udelukke at der findes tosprogede børn der ikke får tilbudt sprogstimulering, fordi forvaltningerne ikke ved at de findes. Men problemets størrelse er i sagens natur svært at vurdere.

24 % af konsulenterne har oplevet at enkelte forældre har sagt nej tak til en sagkyndig vurdering af deres barn, og 37 % har været ude for at forældre takkede nej til selve sprogstimuleringen efter stk. 3. Årsagerne angives helt overvejende at være praktiske forhold – at transport, tidspunkter eller lignende er for besværlige for forældrene. Konsulenternes opfattelse er at det er ganske få forældre der synes det er unødvendigt, eller som rejser så meget at det ikke giver mening.

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 påpeger at sprogstimulering er *obligatorisk*, og at dette betyder at kommunerne

”i videst mulige omfang gennem dialog og information [skal] forsøge at få forældrene til at forstå nødvendigheden af, at sprogstimuleringspligten overholdes.”

Det indebærer at kommunerne skal underrette de sociale myndigheder hvis barnet har behov for særlig støtte og forældrene ikke vil tage imod den. Det er i hvert fald ikke alle kommuner der følger sagen så langt.

2.4 Organisering af sprogstimuleringen i den pædagogiske praksis

I de pædagogiske læreplaner skal daginstitutionerne beskrive dels hvordan de arbejder med sproglig udvikling i dagtilbuddet, dels relevante pædagogiske metoder, aktiviteter og eventuelle mål der opstilles i forhold til børn med særlige behov. Børn der er bevilget § 4a-støtte, må betragtes som børn med særlige behov.

Der mangler endnu i et flertal af kommunerne at blive skabt en kobling mellem de pædagogiske læreplaner og sprogstimuleringsindsatsen selvom der bør være en sådan.

Tendensen fra 2002 til i dag viser at kommunerne i højere grad placerer stk. 3-tilbuddene i tilknytning til dagtilbud (frem for skoler og andre steder) end tidligere. Dette er i overensstemmelse med det politiske ønske om at sprogstimuleringsindsatsen i videst muligt omfang skal være en integreret del af det almindelige pædagogiske tilbud.

Når det gælder stk. 4-tilbuddene, altså tilbuddene til børn der går i daginstitution, er det meget forskelligt om kommunerne anvender pædagoger der er ansat i børnehaverne, til at stå for sprogstimuleringen, eller om det er centralt ansatte der kører rundt til flere institutioner. Evalueringen viser at de kommuner der anvender centralt ansatte sprogpædagoger, generelt er dem der har få børn i § 4a-tilbud, og at de der anvender personalet i dagtilbuddene, er kommuner med mange børn. Dette er omvendt af hvad der blev fundet i 2002. 68 % af de børn der får støtte, bor i kommuner der benytter personalet i dagtilbuddene til sprogstimuleringen.

Det nævnes af konsulenter i casekommunerne at det kan være svært for sprogpædagoger at skulle rådgive og vejlede andre, "almindelige" pædagoger og måske også bede dem om at følge op på sprogstimuleringsaktiviteterne. De menige pædagoger er ikke blevet interviewet i forbindelse med denne undersøgelse, men flere konsulenter peger på at problemet set fra deres side kan være at sprogpædagogen kommer med forslag og forventninger som det er svært at passe ind i institutionens dagligdag.

Hvis sprogstimuleringen varetages af en person der er en del af personalegruppen i et dagtilbud, kan det være svært for vedkommende at opretholde aktiviteterne i en travl hverdag eller i perioder med sygdom eller andet fravær blandt personalet fordi andre opgaver presser sig på.

I EVA's evaluering af undervisningen af tosprogede elever i folkeskolen (2007) var en af konklusionerne at "undervisningen af tosprogede elever både bør være en almen opgave og en særlig opgave. Det betyder at alle lærere har en rolle i undervisningen af tosprogede elever – ikke alene lærerne med særlig viden om andetsprospædagogik." En parallel konklusion vil være relevant at holde fast i på dagtilbudsområdet.

Der er ikke kommet udsagn frem i evalueringen om at der skulle være samarbejdsproblemer mellem pædagoger og talehørepædagoger eller mellem tosprogede pædagoger og pædagoger med dansk som modersmål.

Overgangen til skole

Det billede der tegner sig af overgangssamarbejdet mellem sprogstimuleringsstilbud og skole, er meget sammensat. Realiteten er formentlig at det i nogle kommuner (eller ved nogle skoler) er meget udførligt – børnehaveklasseledere og børnehavepædagoger kender hinanden, besøger og følger børnene hhv. før og efter de er startet i skolen, og sprogvurderingsresultater m.m. følger med barnet op i børnehaveklassen. Andre steder er der ingen kontakt overhovedet. Og mange steder er det et eller andet midt imellem. Uanset model ser det ud til at området ikke har flyttet sig væsentligt de sidste fem år. Men besvarelserne tyder også på at dette er et område der mange steder har fået lav prioritet da alt skulle finde nye rammer efter kommunesammenlægningerne.

2.5 Udvikling af forældresamarbejdet – den ene af de to vigtigste faktorer i indsatsen

Samarbejdet med forældrene har to aspekter: selve *samarbejdet* – mødet mellem pædagoger og forældrene og sikringen af tilstrækkelig og kvalificeret *information* om sprogstimuleringsindsatsen til forældrene.

Samarbejde med forældrene

De kvantitative data viser at der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem om konsulenterne har svaret at kommunerne har fået et bedre samarbejde med forældrene til de tosprogede børn i dagtilbuddene, og i hvor høj grad de oplever at indskoling for de tosprogede småbørn er blevet bedre. Begge dele hænger dog også sammen med hvor mange børn kommunen har i § 4a. En anden analyse viser en sammenhæng mellem hvor mange forskellige aktiviteter der anvendes og opleves effektive i forældresamarbejdet, og børnenes indskoling.

I de åbne svar i spørgeskemaerne peger de pædagogiske konsulenter på forældresamarbejdet som en af de vigtigste faktorer for succes – og samtidig som en af de største udfordringer. 21 ud af 50 nævner det som en af de tre-fire vigtigste *faktorer for at indsatsen lykkes* – og som kommunen og/eller daginstitutionen kan gøre noget ved. Samtidig er der også 27 ud af 58 svar (fra 38 konsulenter) der peger på forældrenes ressourcer, deltagelse og holdninger som betydningsfulde faktorer som kommunen *ikke* kan gøre noget ved.

Interviewene i casekommunerne understøtter dette billede: Forældrenes opbakning og deltagelse er en forudsætning for at sprogstimuleringsindsatsen lykkes, og konsulenter og pædagoger mener selv at de kan blive bedre til at fremme dette gennem et godt samarbejde. Samtidig er der udfordringer som pædagogerne umiddelbart har svært ved at tackle – når forældrene har meget svage sociale ressourcer, er krigstraumatiserede eller viser en modvilje mod det danske. Flere peger på at det er et lille fåtal af forældrene dette gælder for – men de tager meget opmærksomhed i diskussionerne. Under alle omstændigheder vil styrkede faglige kompetencer kunne give redskaber til at møde også disse forældre.

Interviewene peger i retning af tre aspekter af *kulturforskellene* i forældresamarbejdet:

- kulturforskelle i kommunikationen – man misforstår hinanden
- kulturforskelle der fx giver sig udslag i forskellige værdier, tabuer, opdragelsesnormer, opfattelser af hvad leg og læring er, osv.
- kulturforskelle der handler om at forældrenes og barnets baggrund og erfaringer er vidt forskellige fra pædagogens.

Alle tre aspekter er vigtige at være opmærksom på i mødet mellem pædagogen og barnet og mellem pædagogen og forældrene.

Information til forældrene

En af konklusionerne fra 2002-evalueringen var at forældrene var glade for § 4a-tilbuddene, men at de savnede information om dem. Tilsyneladende er der ikke sket de store forbedringer på dette område. De interviewede forældres forståelse af hvad der foregår i sprogstimuleringen, er meget sparsom. Ingen har forstået at den tager udgangspunkt i at deres børn har fået konstateret et særligt behov, og selvom de måske ved lidt om hvilke aktiviteter der gennemføres, giver de generelt ikke udtryk for fx at have forstået at det er et særligt tilbud, hvorfor det er tilrettelagt som det er, eller hvad de selv konkret kan arbejde videre med hjemme.

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 gør meget ud af at forklare vigtigheden af at forældrene informeres godt, og at de motiveres til at støtte op om indsatsen.

Evalueringen viser imidlertid

- at under halvdelen af kommunerne har fælles retningslinjer for informationsindsatsen
- at andelen af kommuner der kun informerer på dansk, er steget
- at oplevelsen af de anvendte informationskanalers effektivitet generelt er faldet
- og at det ikke altid står helt klart for forældrene hvad sprogstimuleringen går ud på.

Tilsammen indikerer dette at måden man informerer på, ikke er god nok. Evalueringen viser også at det generelt er de direkte kommunikationsformer (hjemmebesøg, brug af tolke og mindre sociale arrangementer/åbent hus) der ses som virksomme, mens skriftlig kommunikation gør det i mindre grad.

Dermed knytter temaet også an til spørgsmålet om samarbejdet med forældrene. Måske skal man i mindre grad tænke i information *til* forældrene, men snarere i kommunikation *med* forældrene.

Hjemmets betydning

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 slår fast at:

“Det er vigtigt, at barnet ikke som følge af dansktilignelsen frakobles det sociale samvær med familien. Derfor bør rådgivningen til forældrene være, at de sammen med børnene taler meget på det sprog, som de selv har det bedst med. Det kan ofte være modersmålet.”

Undersøgelsen belyser derfor den betydning praktikerne tillægger modersmålet. 70 % af konsulenterne siger at man i deres kommune i *høj* eller *meget høj grad* arbejder bevidst med at få forældrene til at styrke sprogudviklingen i hjemmet, og 28 % svarer at de herunder opfordrer specifikt til at tale og læse på modersmålet. Inddragelsen af modersmålet kan virkeliggøres på mange måder og mange niveauer.

2.6 Personalets kvalifikationer – den anden vigtige faktor

I tæt sammenhæng med det ovenstående peger resultaterne på *behovet for opkvalificering af personalet*.

Blandt fire opstillede, potentielle barrierer for indsatsen er der flest konsulenter – 22 % – der peger på at manglende kvalifikationer hos personalet i *høj* eller *meget høj grad* er en barriere. Det kan skyldes flere forhold:

- I nogle kommuner er personalet måske ikke bedre uddannet til opgaven i dag end de var for seks år siden. 33 % af cheferne siger fx at efteruddannelse ikke er en fast del af kommunens politik på området.
- Forventningerne til kvalifikationerne kan være højere – måske er personalet blevet dygtigere, men ambitionerne er steget tilsvarende.
- Behovene ligger et andet sted i dag end de traditionelle efteruddannelsesstilbud har kunnet dække, fx i højere grad inden for kulturforståelse.

Emnet tages op i de fleste interview i casekommunerne og i 32 af 50 konsulenter svar i spørgeskemaerne når de skal udpege de vigtigste faktorer der kan fremme indsatsen. Der peges på at det er vigtigt at personalet uddannes inden for områder som sprogtilignelse og sprogstimuleringsmetoder, men næsten endnu vigtigere i interkulturel kommunikation og forståelse af de kulturer forældre og børn er en del af.

Evalueringen fra 2002 pegede også på efteruddannelse af det pædagogiske personale som en central faktor i udviklingen af sprogstimuleringen.

I dag kan det konstateres at der i ca. en fjerdedel af kommunerne ikke er noget personale med mere end 7 dages efteruddannelse i andetsprogspædagogik, og omkring halvdelen anvender personale i sprogstimuleringen der slet ikke har relevant efteruddannelse. Kommuner med få tosprogede børn i § 4a anvender medarbejdere med mindre efteruddannelse end kommuner med mange tosprogede børn.

Det kan ikke umiddelbart afgøres om uddannelsesniveaulet er højere end i 2002, men konsulenternes svar afspejler at der stadig er en udbredt oplevelse af mangel på kvalifikationer til løsning af opgaven hos det pædagogiske personale.

2.7 Forslag til indsatsområder

I dette afsnit er de anbefalinger samlet som EVA giver på baggrund af evalueringens resultater. Helt overordnet kan de samles i to temaer: Regeringen bør i højere grad understøtte udviklingsprojekter og videndeling på området, og kommunerne bør i højere grad systematisere og følge op på indsatsen så de får bedre indsigt i hvordan ressourcerne anvendes med størst udbytte.

Effektstudier

Ministerielt niveau

Der bør iværksættes yderligere studier hvor effekten af den samlede indsats, forskellige organisationsformer og metoder og materialer undersøges med henblik på at opnå en mere systematisk viden om hvad der virker. Det vil være oplagt at sammentænke sådanne studier med de sprogvurderinger i skolestarten der snart bliver obligatoriske.

Kommunalt niveau

Hvis det skal blive muligt at følge mere direkte op på virkningerne af § 4a, vil det være nødvendigt at kommunerne arbejder langt mere systematisk med dokumentation og evaluering, primært i form af statistik.

Kommunale styringsredskaber

Kommunalt niveau

De kommuner der endnu ikke har fået formuleret målsætninger og handleplaner for deres § 4a-indsats, kan tage udgangspunkt i Undervisningsministeriets vejledning hvor der er forslag til hvordan det kan gøres.

Visitering

Ministerielt niveau

Med den uklarhed der er om måden man visiterer på, og hvornår det er godt nok, bør de relevante ministerier aktivt arbejde for at viden om god praksis i kommunerne spredes, ligesom de bør initiere og støtte forsøgs- og udviklingsarbejde på området.

Kommunalt niveau

Kommunerne bør under alle omstændigheder gå deres visitationspraksis kritisk igennem og sikre sig at de anvendte procedurer er hensigtsmæssige både når det gælder opsporing af de relevante børn, og i gennemførelsen af den sagkyndige vurdering af det enkelte barn.

Information til forældrene og forældresamarbejdet

Ministerielt niveau

De relevante ministerier bør overveje hvordan man i endnu højere grad kan understøtte den kommunale informations- og kommunikationsindsats i form af vejledninger og ideer til materiale der kan anvendes i en mere direkte dialog med forældrene.

Ministerierne bør derudover understøtte kommunernes udvikling af forældresamarbejdet ved at bidrage til videndeling og formidling af eksempler på god praksis. Målgruppen for denne indsats kan både være de kommunale forvaltninger og pædagogerne.

Kommunalt niveau

Kommunerne bør arbejde systematisk med deres kommunikation med de tosprogede småbørns forældre. Herunder skal man især være opmærksom på at styrke den direkte dialog med forældrene.

Kommunerne bør gennemføre lokale initiativer med fokus på udvikling af forældresamarbejdet, evt. med udgangspunkt i gode ideer og modeller fra kommuner der har gode erfaringer på dette punkt. Målet skal være dels at øge forældrenes indsigt i sprogstimuleringsaktiviteterne, fx ved at invitere dem til at deltage helt konkret, dels at øge pædagogernes indsigt i og forståelse for forældrenes baggrunde og værdier. Det er centralt at der er tillid mellem forældre og pædagoger, og at forventningerne begge veje er klare.

For at de tosprogede børns forældre skal kunne bidrage til børnenes sprogudvikling ved at tale mere med dem, bør kommunerne sikre en løbende informationsindsats over for forældrene, men også sørge for at gode redskaber og materialer til formålet er tilgængelige for forældrene, gerne formidlet af pædagogerne: Fx legetøj til hjemlån, børnebøger på de relevante sprog eller lister med forslag til læsning, ideer til sprogligt udviklende lege og samvær osv.

Personalets kvalifikationer

Ministerielt niveau

De relevante ministerier bør også på dette område understøtte videndelingen, dels med konkret materiale til pædagogerne, dels med opsamling og formidling af gode erfaringer fra kommunerne.

Kommunalt niveau

Formaliseret efteruddannelse af pædagogerne inden for sprogudvikling, sprogstimulering og kulturmødet i praksis er nærliggende, men man kan også tænke bredere og mere fleksibelt i faglige netværk af sprogpædagoger, erfaringsudveksling, sidemandsoplæring, udviklingsprojekter osv.

Efteruddannelse af personalet er noget der kan løftes på kommunalt niveau når det drejer sig om store kommuner, hvor fx kommunens egne konsulenter evt. vil være i stand til at undervise pædagogerne. I mindre kommuner er der ikke nødvendigvis de samme faglige ressourcer til stede, hvilket taler for fx at indgå samarbejder på tværs af kommunegrænserne. Man bør også være opmærksom på ikke at bruge ressourcer på at udvikle de samme ting parallelt i mange kommuner på én gang.

Overgang til skole

Undervisningsministeriet har allerede i 2006 udgivet inspirationshæftet Tosprogede børns overgang fra dagtilbud til skole som kommunerne med fordel kan anvende i højere grad.

3 Status 2008 – og udviklingen siden 2002

Dette kapitel gennemgår de kommunale rammer for § 4a-indsatsen: antallet af børn, bevillinger og ressourcestyring, organisatoriske rammer, politisk bevågenhed, de professionelle uddannelsesbaggrund og samarbejde samt anvendelsen af inspirationsmaterialer fra Undervisningsministeriet.

I næste kapitel ses på organiseringen af den konkrete praksis.

Hvert tema tager udgangspunkt i Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 hvis den behandler temaet. Ellers er strukturen sådan at spørgeskemaundersøgelsens tal sammenholdes med tallene fra PLS RAMBØLLs undersøgelse fra 2002 – i det omfang de findes. Derefter perspektiveres disse med oplysninger og udtalelser fra interviewene i de seks casekommuner.

Disse to kapitlers formål er at vise hvordan sprogstimuleringsindsatsens tilrettelæggelse og oplevede effekter har udviklet sig siden 2002, herunder i hvilket omfang kommunerne har gennemført ændringerne i folkeskolelovens § 4a hvorefter sprogstimulering er blevet obligatorisk for tosprogede småbørn fra treårsalderen hvis barnet efter en sagkyndig vurdering har behov herfor.

Da PLS RAMBØLL-undersøgelsen blev gennemført før strukturreformen, var udgangspunktet 275 kommuner af meget forskellig størrelse. Det blev dengang vist at kommunernes størrelse havde stor betydning for indsatsens rammer, tilrettelæggelse og oplevede effekt. I dag hvor der kun er 98 kommuner, og stort set alle disse er "store" i forhold til de kategorier PLS RAMBØLL arbejdede med, baseres gennemgangen og sammenligningen mellem 2002 og 2008 på:

- samlede tal for hele landet (på grund af kommunesammenlægningerne)
- de spørgsmål der er ens i de to undersøgelser
- de tal der viser udviklingen i de seneste fem år
- de spørgsmål hvor respondenterne er blevet bedt om at beskrive udviklingen.

3.1 Hvad er sprogstimulering?

Lovgrundlaget for sprogstimuleringen er folkeskolelovens § 4a der lyder som følger:

§ 4a. Der skal tilbydes tosprogede børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen, støtte til fremme af den sproglige udvikling med henblik på tilegnelse af dansk, hvis de efter en sagkyndig vurdering har behov herfor. Tilbudet omfatter aktiviteter, der er egnet til at stimulere børnenes sproglige udvikling.

Stk. 2. Ved tosprogede børn forstås børn, der har et andet modersmål end dansk, og som først ved kontakt med det omgivende samfund, eventuelt gennem skolens undervisning, lærer dansk.

Stk. 3. For tosprogede børn, der ikke er optaget i en daginstitution, etableres der særlige sprogstimulerings tilbud i 15 timer om ugen. Tilbudet skal gives senest den 1. august i det kalenderår, hvor barnet fylder 3 år.

Stk. 4. For tosprogede børn, der er optaget i en daginstitution, tilbydes der særlig støtte, hvis det skønnes, at børnenes sproglige udvikling ikke i tilstrækkelig grad kan fremmes in-

den for institutionens egne pædagogiske muligheder. Tilbudet gives senest, når barnet fylder 3 år, medmindre daginstitutionen alene er indrettet til børn under 3 år. Omfanget af støtten fastsættes ud fra en konkret vurdering. Støtten gives af de kommunale skolemyn- digheder, men kommunalbestyrelsen kan bestemme, at støtten udføres af daginstitutioner på nærmere angivne vilkår.

Stk. 5. Kommunalbestyrelsen orienterer forældrene om tilbuddene i henhold til stk. 3 og 4 samt om betydningen af, at børnene deltager i sprogstimuleringen. Hvis børnene efter den sagkyndige vurdering som nævnt i stk. 1 har behov for sprogstimulering, har forældrene pligt til at lade børnene deltage i den tilbudte sprogstimulering eller i en sprogstimulering, der står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen. Bestemmelserne i kapitel 8 i lov om friskoler og private grundskoler m.v. gælder tilsvarende ved sprogstimulering i hjemmet m.v. af sådanne børn.

Som det fremgår af lovteksten, skal sprogstimulering forstås som "aktiviteter, der er egnet til at stimulere børnenes sproglige udvikling". Og det kan være mange ting. Her er bare nogle konstruerede eksempler ud fra de beskrivelser der er givet i interviewene, og en dags deltagerobservation i en børnehave.

Sprogstimulering i dagligdagen

Sprogstimuleringen kan foregå som en næsten "usynlig" del af børnenes hverdag på den måde at pædagogerne har et særligt fokus på sprog i alt hvad de gør. De er fx bevidste om at "sætte ord på" alting – i stedet for bare at hjælpe børnene i flyverdragten, siger de hvad de gør: "Her er ærmet", "nu skal jeg lyne din lynlås." Når børnene spiser, og de bare rækker ud efter vandkanden, siger man "Vil du have mere vand?" osv. Når børnene skal synge sange, sikrer man sig at de tosprogede børn også forstår ordene så de ikke bare lærer dem udenad. De ved måske ikke hvad en mariehøne er, når de skal synge om Mariehønen Evigglad, eller hvad en skorstensfejer er for en. Så må man vise dem det med ting eller billeder.

Sproggruppe

I mange børnehaver står en sprogpædagog for sprogstimuleringen. Det kan være en pædagog der er ansat centralt, og som kommer ud til flere børnehaver, eller det kan være en af børnehavens egne. I et bestemt fastsat tidsrum, en eller flere gange om ugen, tager hun en lille gruppe børn med i et rum for sig og laver forskellige aktiviteter med dem. Hun kan fx starte med en runde hvor man hilser på hinanden og snakker om hvem der er der, og hvad de skal lave. Så vil hun synge med dem og fortælle eventyr som hun illustrerer med genstande hun har i en lille kuffert, og som børnene kan være med til at sætte frem og pege på som historien skrider frem. Ofte vil hun strukturere forløbet over nogle temaer så de relevante ord tages i brug i forskellige sammenhænge i en afgrænset periode, måske i forbindelse med andre praktiske aktiviteter som bagning, maling, dukketeater osv.

Træning med enkelte børn

Nogle steder vælger sprogpædagogen at tage børnene enkeltvis og træne specifikke ting som børnene har vanskeligt ved. Bevillingen rækker typisk til en time om ugen pr. barn.

Stk. 3-tilbud

De børn der ikke går i børnehave, skal have sprogstimulering i 15 timer om ugen. Det foregår typisk ét sted i kommunen, i lokaler i en børnehave, på en skole eller på et decideret sprogcenter. Aktiviteterne ligner dem der foregår i sproggrupperne i børnehaven, men sigter også på at give børnene noget af det en almindelig børnehave giver – udflugter, samvær med andre børn osv.

3.2 Rammer og vilkår

3.2.1 Hvor mange kommuner tilbyder sprogstimulering, og hvor mange børn deltager?

Sprogstimulering til tosprogede småbørn efter folkeskolelovens § 4a kan enten tilbydes til børn der går i dagtilbud (stk. 4), eller som et særskilt tilbud på 15 timer om ugen til de børn der ikke går i dagtilbud (stk. 3). Denne tabel viser hvor mange børn det omfatter.

Tabel 1
Antal tosprogede børn i alt og i sprogtilbud

	2002		2007/08	
	Antal	procent	Antal	Procent
Får sprogstimulering i henhold til stk. 4	7.939	40 %	10.763	54 %
Får sprogstimulering i henhold til stk. 3	1.292	6 %	610	3 %
Får sprogstimulering i alt	9.232	46 %	11.373	57 %
Tosprogede børn i alt (3-5 år)	20.069	100 %	20.656 ⁴	100 %

Kilder: PLS RAMBØLL 2002 og Undervisningsministeriet, foreløbige tal, juni 2008

Tabel 1 viser at antallet af tosprogede børn kun er blevet lidt større siden 2002 – det er steget fra 20.069 til 20.656, men andelen af børn der får sprogstimulering i henhold til § 4a, er vokset fra 46 % til 57 % – med den usikkerhed der er nævnt i fodnoten. Samtidig er den andel der får stk. 3-tilbud, altså uden for en daginstitution, faldet fra 6 % til 3 % således at det i dag kun er 610 børn der benytter sig af dette tilbud. De fleste kommuner gør meget for at få de tosprogede børn i daginstitution, og det er formentlig disse bestræbelser der kan aflæses i dette tal. Det har i øvrigt ikke været muligt at få tal for hvor mange tosprogede børn der går i daginstitution (ved forespørgsler til KL, Danmarks Statistik, Indenrigsministeriet og Velfærdsministeriet).

Københavns Kommune udgør et specielt tilfælde i denne sammenhæng idet 210 af landets 610 stk. 3-børn befinder sig her. (Tager man denne kommune ud af analysen, kommer andelen af børn i stk. 3-tilbud ned på 2 %).⁵ Derudover er der fem kommuner der har mellem 25 og 44 børn i stk. 3-tilbud – resten har færre.

Andelen af tosprogede småbørn der modtager sprogstimulering, er øget siden 2002 således at den samlet set udgør 57 % i dag mod 46 % dengang. Dette dækker dog over store udsving fra kommune til kommune (se mere nedenfor).

⁴ I kommunikationen med casekommunerne i forbindelse med udarbejdelsen af denne rapport er det fremgået at i hvert fald én kommune med mange tosprogede børn har indberettet antallet af indvandrere og efterkommere (og ikke antallet af tosprogede) til Undervisningsministeriet, hvilket i denne kommunes tilfælde var næsten dobbelt så stort som antallet af tosprogede. I det omfang andre kommuner har gjort det samme, vil dette totaltal altså kunne være behæftet med en vis usikkerhed. Heraf følger at procenttallene også kan være usikre. Ministeriet offentliggør senere på året kontrollerede tal.

⁵ Københavns Kommune har ikke besvaret spørgeskemaet til chef-niveauet, så når der er tabeller vedr. stk. 3 og det er cheferne der har svaret, skal man være opmærksom på at besvarelsen kun omfatter 54 % af de børn der er på landsplan (heri er også taget højde for de andre kommuner der ikke har svaret på dette skema).

Andelen af børn der får sprogstimulering i henhold til stk. 3 (uden for daginstitution), er halveret, og det drejer sig i dag kun om 610 børn.

Dækning

En vigtig problemstilling i § 4a-indsatsen er om den når ud til alle de børn der har behov for den. Det belyses i dette afsnit.

Tabel 2

Er der oprettet sprogstimulerende tilbud til tosprogede småbørn i din kommune (det gælder både folkeskolelovens § 4a, stk. 3 og stk. 4 – uden for og i dagtilbud)?

	2002		2008	
	Antal	procent	Antal	Procent
Ja, vi har oprettet tilbud både i og uden for dagtilbud	73	33 %	37	52 %
Ja, men vi har kun oprettet tilbud til tosprogede børn i dagtilbud	100	45 %	29	41 %
Ja, men vi har kun oprettet tilbud til tosprogede børn uden for dagtilbud	6	3 %	1	1 %
Nej, vi har ikke oprettet tilbud	45	20 %	4	6 %
I alt kommuner (2002: chefer, 2008: konsulenter)	224	100 %	71	100 %

I den nye spørgeskemaundersøgelse svarede 52 % af de adspurgte konsulenter (ud af 71 besvarelser, altså 37 kommuner) at de både har stk. 3-tilbud og stk. 4-tilbud. Dertil kommer 41 % (29 kommuner) der kun har stk. 4-tilbud. En kommune har udelukkende stk. 3-tilbud. Fire kommuner, svarende til 6 %, tilbyder slet ikke sprogstimulering i henhold til § 4a. Disse fire kommuner har slet ingen tosprogede småbørn (det er alle små ø-kommuner).

I 2002-undersøgelsen var der 20 % af kommunerne der endnu ikke havde oprettet tilbud, men dette problem eksisterer altså ikke længere.⁶

Det skal dog bemærkes at kommunernes konsulenter også er blevet spurgt om tilbuddene kan modtages af alle børn, uanset hvor de bor i kommunen, og her svarer to konsulenter ud af 38 "nej, kun nogle af børnene" når det gælder stk. 3-tilbud. Den ene konsulent begrundede dette med at stk. 3-tilbud "ikke foregår som en målrettet indsats", men at bekymringsbørn indstilles til PPR. I den anden kommune forklares det med at det er et stort geografisk område, og at der kun er ét tilbud i hele kommunen. (Et andet problem handler om hvorvidt de relevante børn i forhold til stk. 3 overhovedet bliver fundet, og det vil blive behandlet i kap. 4.1 om procedurer).

Blandt de 66 kommuner der tilbyder § 4a i dagtilbud, svarer 7 konsulenter at kun nogle af børnene kan modtage det. Disse konsulents forklaringer er blandt andet at de har fokuseret tilbuddet på de institutioner hvor der er mange tosprogede børn. (En enkelt konsulent tilføjer at man forventer at de tosprogede børn der går i institutioner med få andre tosprogede børn, lærer dansk gennem den daglige sprogpædagogiske praksis). Andre forklaringer er at der enten mangler personale, økonomi eller uddannet personale til det. Uanset at dette kan være reelt nok i praksis, er det ikke i overensstemmelse med lovgivningen.

I spørgeskemaet til cheferne er der 26 kommuner der har angivet ikke at have et stk. 3-tilbud selvom de har tosprogede småbørn i kommunen. 10 af dem angiver at alle tosprogede børn i deres kommune går i daginstitution. De øvrige 16 giver svar der reelt ikke er lovmedholdelige: Cheferne fra syv kommuner svarer at der er for få tosprogede børn der ikke er i daginstitution, til at oprette et tilbud, tre chefer siger at det er for at undgå at forældre vælger denne løsning frem for en ordinær daginstitutionsplads. To chefer svarer at "der ikke er nogen forældre der har hen-

⁶ Der er dog to kommuner der ikke medvirker i spørgeskemaundersøgelsen, og som ifølge de tal der er indberettet til Undervisningsministeriet vedr. 2006-2007 har tosprogede børn i kommunen, men ingen i § 4a. Det drejer sig om hhv. 10 og 17 børn.

vendt sig med ønske om sprogstimulering”, og en chef svarer at “der ikke har været politisk ønske om at prioritere området”. Alle disse begrundelser er i strid med loven eftersom der skal være et tilbud hvis der er børn med behov. Endelig svarer tre chefer at de er i gang med at oprette et tilbud.

I de åbne besvarelser peger flere chefer på at bestræbelserne i deres kommune handler om at få alle børn i daginstitution, andre skriver at de er ved at oprette tilbud, fx fordi der pludselig er kommet børn med dette behov. Endelig skriver en chef at det er umuligt at finde de relevante børn fordi der ikke findes registre der viser hvem de er. To chefer har desuden uopfordret oplyst til EVA at de ikke har noget tilbud nu fordi alle deres tosprogede børn er i daginstitution, men i det øjeblik behovet er der, er de klar med et tilbud.

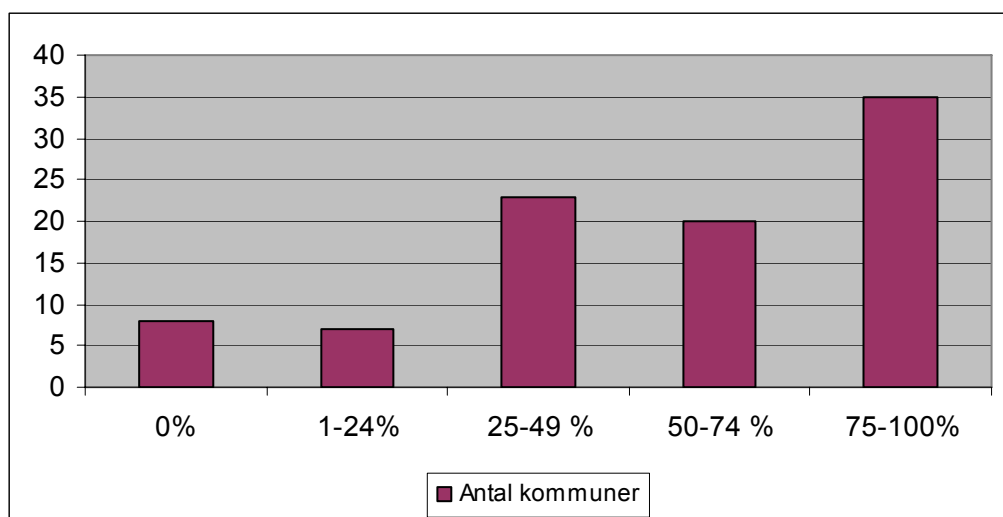
Der er ingen af kommunerne i undersøgelsen der slet ikke har sprogstimuleringstilbud hvis de har tosprogede småbørn. De fire kommuner der ikke har, er alle ø-kommuner uden tosprogede. 16 af de 66 kommuner har dog ikke stk. 3-tilbud (men kun stk. 4) selvom der er tosprogede børn i kommunen der ikke er i dagtilbud, og i syv kommuner er stk. 4-tilbuddet ikke muligt at deltage i for alle med behov.

Andel af tosprogede børn der visiteres til § 4a-tilbud

I de foreløbige tal som Undervisningsministeriet har indhentet vedr. sprogstimuleringsindsatsen i 2007-08, fremgår det at den *andel af de tosprogede børn* der får støtte efter § 4a, svinger mellem 0 og 100 % fra kommune til kommune.

Figur 1

Andel af de tosprogede børn i den enkelte kommune der får støtte efter § 4a

Kilde: Undervisningsministeriet, foreløbige tal, 2008

Figur 1 viser at det er meget forskelligt fra kommune til kommune hvor stor en del af de tosprogede småbørn der får støtte efter § 4a. Når den samlede opgørelse viser at 57 % af alle tosprogede børn får sprogstimulering, dækker det altså over store variationer kommunerne imellem. (De fire kommuner der ikke har tosprogede småbørn, er ikke med i opgørelsen, ligesom tre kommuner der ikke har indsendt deres tal til ministeriet). Otte af kommunerne, der vel at mærke har tosprogede børn i kommunen, giver altså – ifølge denne opgørelse – ikke nogen af børnene støtte efter § 4a, enten fordi de ikke tilbyder det, eller fordi forældrene/børnene ikke tager imod det, evt. fordi de ikke har behov.⁷ Syv kommuner giver støtte til mellem 1 og 24 %, 23 kommuner til mellem 25 og 49 %, og lidt færre ligger i den gruppe der har visiteret 50-74 %. 35 kommuner giver støtte til 75-100 %, heraf er der 17 kommuner der giver sprogstimulering til samtlige tosprogede børn.

⁷ Af disse otte kommuner medvirker de to ikke i spørgeskemaundersøgelsen, men de øvrige seks gør – og de har alle angivet at have et § 4a-tilbud. Vi har ingen forklaringer på hvorfor der så ikke er nogen børn der deltager.

Der er ikke i denne undersøgelse spurgt om årsagerne til disse store forskelle da tallene først er offentliggjort efter dataindsamlingen, men man kan i hvert fald konstatere at der er større variation i dem end man skulle forvente at eventuelle forskelle i de tosprogede børns sproglige formåen berettiger til. Forskellene må altså skyldes at kommunerne enten vurderer forskelligt i deres "sagkyndige vurderinger" af børnene, eller at de i forskellig grad vurderer at børnenes behov bliver dækket af blot at gå i daginstitution uden særlig støtte derudover (jf. § 4a, stk. 4). Endelig kan den usikkerhed der gør sig gældende for opgørelsen af det samlede antal tosprogede (jf. fodnote 4), være årsag til nogle af forskellene.

En hypotese der kan efterprøves statistisk, er om disse tal hænger sammen med hvor stor en andel af kommunens tosprogede børn der er indvandrere henholdsvis efterkommere. En sådan sammenhæng kunne fx være begrundet i at indvandrerbørn (der i dag typisk vil være flygtninge) skulle have større behov for sproglig støtte end efterkommerbørn (der trods alt er født i landet). Men en statistisk analyse viser tværtimod den omvendte sammenhæng: Der er en signifikant negativ korrelation mellem andelen af tosprogede der bliver sprogstimuleret, og andelen af indvandrerbørn i forhold til efterkommerbørn i kommunen. Det vil sige jo større andel af indvandrerbørn, jo mindre andel af de tosprogede bliver sprogstimuleret.

En mulig forklaring er at de kommuner som har mange efterkommere og derved har en lille andel af indvandrere, er karakteriseret ved at have haft indvandrere i kommunen i mange år (store byer + forstæder til København), og derved har de flere års erfaring med at håndtere og sprogstimulere etniske minoriteter. Desuden vil disse kommuner også have set de uheldige konsekvenser ved ikke at tage fat om problemet. Omvendt er kommuner med en stor andel af indvandrerbørn de "nye indvandrerkommuner" med få erfaringer med etniske minoriteter. Samtidig er det vigtigt at tage det forbehold for tallene at antallet af indvandrere og efterkommere ikke er ensbetydende med antallet af tosprogede, jf. fodnote 12. De fire ø-kommuner der ikke har tosprogede småbørn, er ikke taget med.

Vi har også set efter om der skulle være en statistisk sammenhæng mellem om kommunerne gennemfører den sagkyndige vurdering som en systematisk sprogvurdering eller ikke, og andelen af tosprogede børn der får sprogstimulering, men det er der ikke.⁸

En helt anden årsag til forskellighederne kan være kommunernes måde at definere tosprogethed på. Selvom folkeskoleloven fastslår at alle børn der taler et andet sprog i hjemmet end dansk, er tosprogede, er der måske nogle kommuner der alligevel ikke regner børn der fx taler et nordisk sprog eller engelsk hjemme for tosprogede. Dette kan give en forskel i udgangspunktet – totaltallet for tosprogede børn. Desuden kan forskelle i kriterier i den "sagkyndige vurdering" betyde forskelle på hvordan grænsen for behov for støtte lægges.

Et spørgsmål der ikke lader sig indfange af den eksisterende statistik, er om kommunerne har *identificeret* alle tosprogede børn. Dette behandles i afsnit 4.1.1. Vi kan heller ikke ud fra de foreliggende data fra kommunerne se hvor mange penge kommunerne afsætter pr. barn i § 4a. Det kunne være et vigtigt parameter i denne sammenhæng.

3.2.2 Kommunesammenlægninger

Denne undersøgelse er gennemført et år efter at kommunesammenlægningerne blev en realitet som følge af strukturreformen, og i de nye kommuner der er dannet, har man skullet finde en ny form på de tilbud der gives, herunder selvfølgelig også § 4a.

43 af de 66 chefer der deltager i undersøgelsen, er fra sammenlagte kommuner, og herfra svarer 29 (67 %) at "rammerne for sprogstimuleringsindsatsen er faldet på plads efter sammenlægningen". 12 chefer (28 %) svarer at de "ikke er helt færdige med at fastlægge rammerne", og to siger at de gamle kommuner foreløbig viderefører hver deres praksis. Det er dog kun 9 af chefer-

⁸ *Kommunerne er delt op i lille/mellem/stor andel af børn der får § 4a, og om der konsekvent eller ikke konsekvent sprogvurderes med sprogvurderingsmateriale. Både kommuner der konsekvent sprogvurderer, og dem der ikke gør, fordeler sig med ca. 1/3 af kommunerne i hver gruppe (lille/mellem/stor andel).*

ne (22 %) der mener at kommunesammenlægningen har betydet et "afbræk i udviklingen af indsatsen".

Konsulenterne i kommunerne er blevet stillet de samme spørgsmål, og de er ikke helt så tilbøjelige til at mene at tingene har fundet deres form som de overordnede chefer giver udtryk for. Her svarer kun 48 % at rammerne er faldet på plads, mens 41 % siger at de ikke er helt færdige med at fastlægge dem. 11 %, svarende til fem kommuner, siger at de foreløbig viderefører gamle praksisser. 36 % af konsulenterne (mod 22 % af cheferne) siger at sammenlægningen har betydet et afbræk i sprogstimuleringsindsatsen (med en lille forskel i spørgsmålsformuleringen idet cheferne har svaret på om der havde været et afbræk i *udviklingen af sprogstimuleringsindsatsen*).

De 29 chefer fra kommuner der har rammerne på plads, er blevet spurgt om hvilken praksis der er blevet gældende i den nye kommune. Hertil svarer 12 at det er en helt ny praksis der er vedtaget efter en fælles beslutning. 9 har valgt den praksis som den største eller folkerigeste af de gamle kommuner brugte, og 7 har valgt den praksis som der var de bedste erfaringer med i de gamle kommuner.

I de casekommuner der er blevet sammenlagt, fortæller de ansvarlige at det har været en omfattende proces, og de mener heller ikke at alt er på plads endnu. Det kan fx være strategi for informationsindsatsen, metoder til opsporing af børn der ikke går i daginstitution, procedurerne ved overgang til skole eller den overordnede børnepolitik der har måttet vente lidt mens selve sprogstimuleringen er blevet kørt ind.

3.2.3 Administrativ placering

I de knap seks år der er gået siden PLS RAMBØLLS undersøgelse, er der også sket andre ændringer i kommunerne. Det er fx blevet mere almindeligt at oprette særlige dagtilbudsforvaltninger eller at samle hele 0-18-års-området i én forvaltning.

Tabel 3 viser sprogstimuleringsindsatsens organisatoriske placering i den kommunale forvaltning.

Tabel 3
Hvordan er sprogstimuleringsindsatsen organiseret administrativt?

	2002	2008
Sprogstimulering både i og uden for daginstitutioner er placeret i skole-/børne- og ungeforvaltning	79 %	61 %
Sprogstimulering både i og uden for daginstitutioner er placeret i dagtilbudsforvaltning	ikke svaremulighed	24 %
Sprogstimulering uden for daginstitutioner (§ 4a, stk. 3) er placeret i skole-/børne- og ungeforvaltning, mens sprogstimulering i daginstitutioner (§ 4a, stk. 4) er placeret i socialforvaltningen (2002)/dagtilbudsforvaltningen (2008)	5 %	8 %
Andet	15 %	6 %
I alt	100 %	100 %
Antal kommuner (chefer)	182	62

[*"Andet" dækker over: BørneCenter Bornholm, Den faglige enhed for småbørn, Ressourcecentret, under støttepædagogikorpset i Børne- og Familiecenteret.*]

3.2.4 Timetal – bevillinger

I dette afsnit ses på hvor meget kommunerne bevilger til det enkelte barn der visiteres til § 4a-tilbud.

Med hensyn til stk. 3 ser tallene i 2008 således ud (PLS RAMBØLLL spurgte ikke om dette i 2002):

Tabel 4
Timer til det enkelte barn, stk. 3

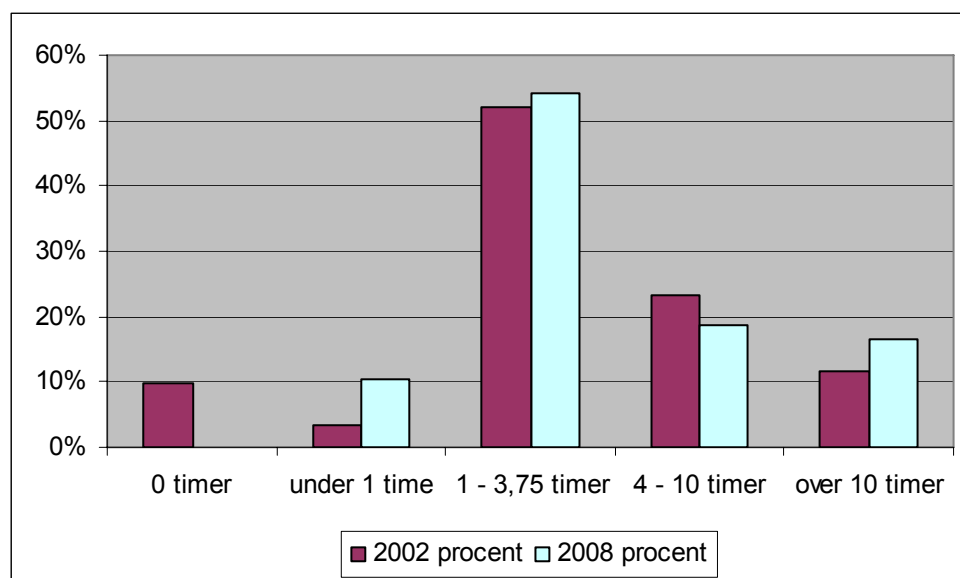
	Andel af kommuner	Andel af børnene
1 time	30 %	11 %
3-8 timer	15 %	9 %
15 timer	56 %	79 %
I alt	100 %	100 %
Kommuner (konsulenter)/børn i alt	27	404

Note: Spørgsmålet lød: "Det enkelte barn får mindst _____ timer om ugen fra det starter i tilbuddet så længe det er nødvendigt, evt. frem til skolestart". Antallet af børn i stk. 3-tilbud i hver kommune er hentet fra Undervisningsministeriet, foreløbige tal, 2008.

Det mest iøjnefaldende ved disse tal er at 12 af de konsulenter der har svaret, svarende til 45 %, siger at børnene i stk. 3-tilbud i deres kommune som minimum kun får mellem én og otte timer, når loven kræver at børnene skal have 15 timer. De fleste af disse kommuner har dog meget få børn i stk. 3-tilbud, så der er kun tale om 20 % af børnene.

Når det gælder stk. 4, altså tilbud til børn i daginstitution, har vi tal fra 2002 at sammenligne med:

Figur 2
Bevilling af timer pr. barn, stk. 4

Figur 2 viser hvordan bevillingerne til det enkelte barn i stk. 4-tilbud ser ud i de enkelte kommuner. I 2002 var der således 52 % af kommunerne der bevilgede mellem 1 og 3,75 timer pr. barn, mens dette i 2008 gjaldt 54 % af kommunerne. Fordelingen har ikke ændret sig markant siden 2002.

Allerede i 2002-undersøgelsen blev det dog understreget at disse tal er meget usikre fordi der ikke altid er tale om bevillinger der helt specifikt er øremærket til sprogstimulering af det enkelte barn. Det er desuden kun chefer fra 48 kommuner der har svaret på spørgsmålet i den aktuelle undersøgelse. I 2002 kunne 9 % af de adspurgte chefer ikke svare på spørgsmålet. I 2008 gjaldt det altså 27 %. Det er i øvrigt i sig selv en bemærkelsesværdig stigning.

En chef har svaret "10 timer om ugen i 8 uger", men ellers er det almindeligt at støtten fortsætter børnehavetiden ud. Nogle kommuner genvisiterer dog også på baggrund af sprogtest undervejs i forløbet og stopper tilbuddet hvis det skønnes at være unødvendigt.

Et andet perspektiv på de tilgængelige ressourcer kommer fra kommentarerne (skrevet i fri tekst) til sidst i konsulenternes spørgeskema:

- "Sprogstimuleringsindsatsen er meget påvirkelig af institutionens generelle 'tilstand' som fx besparelser, lederskift, m.m."
- "Det er godt at der fra centralt hold er stillet krav om at det skal foregå. Der burde bare følge ressourcer."
- "Det er et problem at personalet i daginstitutionerne er skåret ind til benet med hensyn til tid og ressourcer."
- "Problematisk at ressourcemængden er formindsket i forbindelse med kommunesammenlægningen. Den afsatte ressourcemængde er den samme som den ene kommune havde tidligere."
- "Ressourcerne i skolen er så knappe, at man kan være bange for, at den tidlige indsats tabes på gulvet."

3.2.5 Ressourcestyring

Det er lovens hensigt at støtten i henhold til § 4a skal følge det enkelte barn, men det er ikke altid at dette udmøntes så direkte i praksis.

Som omtalt i 3.2.4 om timetal arbejder kommunerne med visiteringer der udløser en bestemt timeressource pr. barn. Det er dog ikke ensbetydende med at denne bevilling kan "ses" hos det enkelte barn direkte. I en børnehave med fx fem § 4a-børn der hver har fået bevilliget 1 times sprogstimulering, kan timerne fx bruges til en sprogpædagog der så har en sproggruppe med alle fem børn i fem timer. Men sammenhængen kan godt være mere indirekte.

I de kommuner der har få tosprogede børn, er der måske ansat en eller to sprogpædagoger med et fast timetal. Timetallet er typisk fastsat ud fra hvor mange børn de har skullet tage sig af på et bestemt tidspunkt, men ændres ikke nødvendigvis fordi antallet af børn ændrer sig.

To omrejsende sprogpædagoger

I en kommune varetages sprogstimuleringen af to sprogpædagoger der kører rundt til de børnehaver hvor der er tosprogede børn. Børnene trænes individuelt. Sprogpædagogerne har ca. 2-4 børn i tre børnehaver hver. Det synes de er et passende antal. Hvis der kommer flere børn, vil det være et problem fordi de ikke ønsker at gå op i arbejdstid (de er på deltid nu). Forvaltningen har desuden for nylig besluttet at udvide timerammen så børn med behov for mere sprogstimulering kan få op til tre timer om ugen. Men i praksis kan de ikke få det som tingene ser ud nu, fordi der ikke er mere sprogpædagog-tid at tage af. For tiden er begge sprogpædagoger opnormeret med to timer for at tilgodese alle børn med minimum 1 time pr. uge. I øvrigt er der store afstande i kommunen, og i "tid pr. barn" indgår også transporttid.

En sprogpædagog kan ikke nå alle

I en anden kommune er der kun én sprogpædagog der arbejder i tre børnehaver. Der er flere tosprogede børn i andre daginstitutioner i kommunen, men dem kan hun ikke nå ud til. Hun har tyve timer om ugen og må selv vurdere hvor behovet er størst. Det er i øvrigt hende selv der vurderer børnene efter indstilling fra institutionslederne. Organisatorisk er hun ansat i Støttekorpset under PPR, og resten af sine arbejdstimer bruger hun som almindelig støttepædagog. Hvis hun skal bruge flere timer på § 4a, skal hun selv bede om det, og timerne skal findes i støttekorpset. Beslutningen om det ligger hos lederen af PPR.

En del af sprogarbejdet

I en daginstitution hvor næsten alle børnene er tosprogede (men selvfølgelig ikke alle får støtte efter § 4a), forvaltes støttemidlerne som en del af den samlede pulje af personaletimer, men en sprogpædagog – som man nogle steder har på hver stue – har til opgave at stå for den specifikke sprogstimulering. I øvrigt er sprogstimuleringen som sådan lederens ansvar, og vedkommende skal også sørge for at det indgår som et element i hverdagen i institutionen i det hele taget.

I nogle kommuner hvor sprogstimuleringsindsatsen er båret af ganske få medarbejdere, kan man ikke bare justere deres timetal op eller ned hvis der kommer flere eller færre børn med behov for sprogstimulering. Det er problematisk hvis et barn der er visiteret til støtte, kan risikere ikke at få den fordi barnet bor afsides eller sprogpædagogen ikke kan tage flere børn ind.

Samtidig må det undre at 27 % af cheferne ikke kan oplyse hvor mange timer der bevilges til hvert barn i stk. 4-tilbud.

I afsnit 4.2.5 og 4.2.6, *Organisering, forløb, timer* for hhv. stk. 3 og stk. 4, ses nærmere på hvordan tilbuddet er organiseret for det enkelte barn.

3.2.6 Styringsredskaber

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 trækker på resultaterne fra 2002-undersøgelsen når den slår fast at kommunernes administrative organisering har betydning for indsatsen.

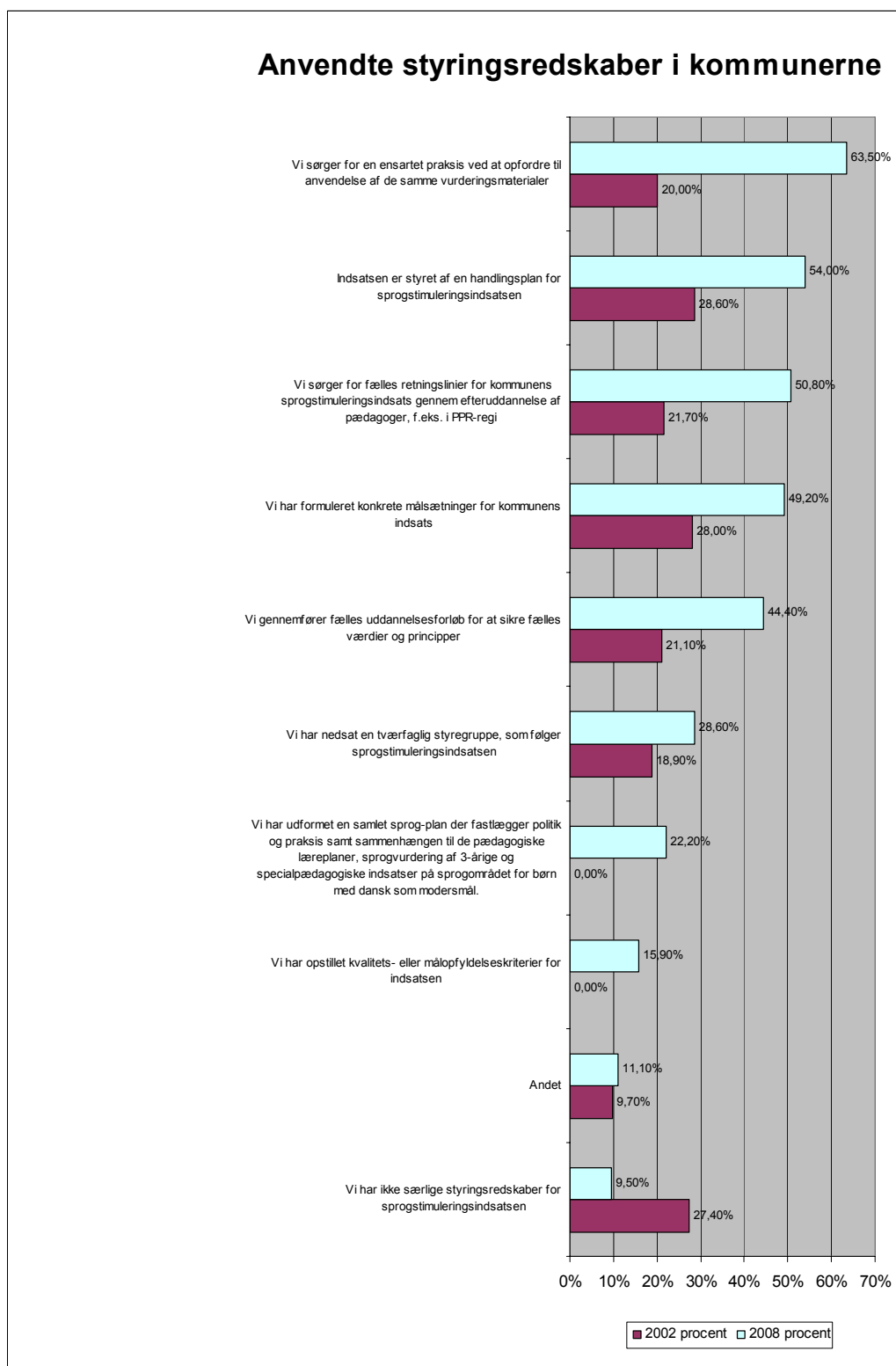
”Kommuner, som anvender styringsredskaber som eksempelvis handlingsplaner, centrale målsætninger og fælles uddannelsesforløb for personalet i sprogstimuleringsindsatsen, oplever en højere effekt af § 4 a-indsatsen – dvs. bedre dansksproglige kompetencer – end kommuner, som ikke anvender disse redskaber.” (S. 17).

Dette afsnit belyser derfor hvordan udviklingen har været på dette område.

Som det fremgår af nedenstående figur er udviklingen generelt og meget tydeligt gået i retning af flere styringsredskaber på området. Hvor det for seks år siden var mellem en femtedel og en fjerdedel af kommunerne der benyttede sig af forskellige procedurer for at sikre kvalitet og ensartethed i indsatsen, er det nu på flere af parametrene over halvdelen. Således er det nu 54 % af kommunerne i undersøgelsen der lader indsatsen styre af en handleplan. 64 % ”sørger for en ensartet praksis ved at opfordre til anvendelse af de samme vurderingsmaterialer”, og et tilsvarende antal evaluerer løbende erfaringerne med sprogstimuleringsindsatsen. 49 % har formuleret konkrete målsætninger for kommunens indsats.

Figur 3

Udviklingen i kommunernes anvendelse af styringsredskaber i forbindelse med § 4a.

Note: De to udsagn "Vi har udformet en samlet sprogplan ..." og "Vi har opstillet kvalitets- eller målopfyldelseskriterier for indsatsen" var ikke med i undersøgelsen i 2002.

Det gennemsnitlige antal styringsredskaber hver kommune anvender, er 4. 35 kommuner anvender mellem 0 og 3 styringsredskaber, 21 anvender mellem 4 og 6, og 10 kommuner anvender mellem 7 og 9.

Tabel 5
Anvendelse af styringsredskaber og antal børn i § 4a

	Andel af kommuner	Andel af børnene
0-3 styringsredskaber	53 %	29 %
4-6 styringsredskaber	32 %	29 %
7-9 styringsredskaber	15 %	42 %
I alt	100 %	100 %
Kommuner (konsulenter)/børn i alt	27	7.326

Det fremgår af Tabel 5 at selvom det kun er 15 % af kommunerne der bruger 7-9 styringsredskaber, er det generelt kommuner med mange § 4a-børn. Det betyder at 42 % af § 4a-børnene bor i disse kommuner.

En forsigtig analyse viser at det ser ud til at en større andel af de kommuner der har mange styringsredskaber, *i høj grad* eller *i meget høj grad* oplever en bedre indskoling for de tosprogede småbørn gennem de sidste seks år. Analysen gøres usikker af at det er chefer der har svaret med hensyn til antallet af styringsredskaber, og konsulenter der har svaret med hensyn til udviklingen i indskoling, og det er kun 39 kommuner hvor begge grupper har svaret. Men ud af disse 39 gælder det at af de otte kommuner der anvender 1-3 styringsredskaber⁹, har 47 % (8 kommuner ud af 17) i *høj* eller *meget høj grad* oplevet en bedre indskoling. I de kommuner hvor man anvender 4-6 styringsredskaber, gælder det 54 % (7 kommuner ud af 13), og i de kommuner hvor man anvender 7-9 styringsredskaber, er det 67 % (6 ud af 9 kommuner). Men som det fremgår af Tabel 39, side 81, er der også en sammenhæng mellem antallet af § 4a-børn i kommunen og oplevelsen af en bedre indskoling – så sammenhængen går altså også dén vej.

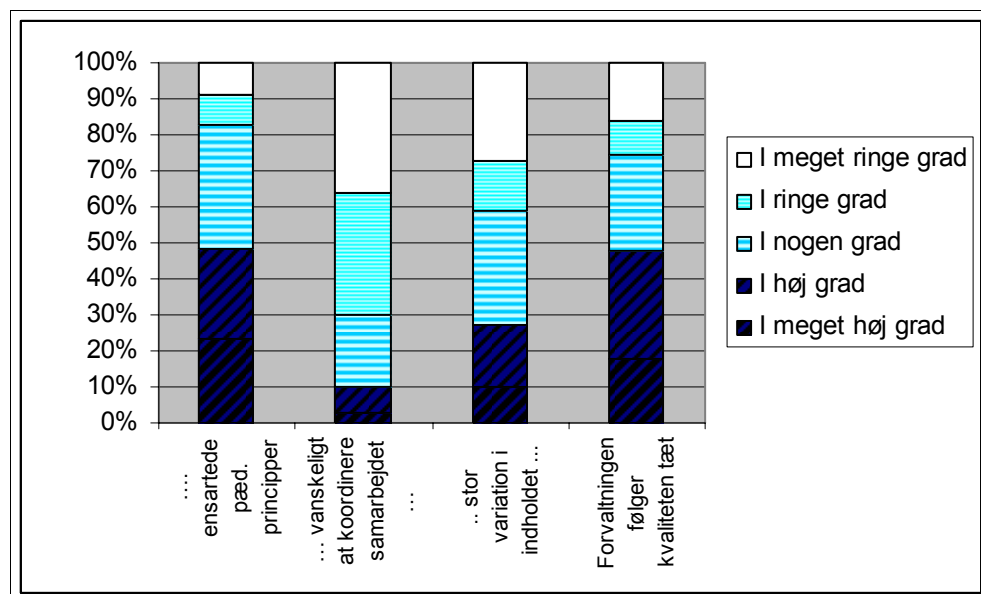
3.2.7 Ensartethed, koordinering og kvalitetssikring

Konsulenterne er blevet stillet en række spørgsmål om ensartethed, koordinering og kvalitetssikring af sprogstimuleringsstilbuddet.

⁹ Der er ingen kommuner der anvender 0 styringsredskaber hvis konsulenter har svaret på dette og har svaret på spørgsmålet om indskoling.

Figur 4

Den centrale styring af sprogstimuleringstilbuddene

Note: Udsagnetes fulde ordlyd:

- Sprogstimuleringstilbuddene i kommunen følger ensartede pædagogiske principper (N = 64)
- Det er vanskeligt at koordinere samarbejdet mellem de ansvarlige forvaltninger (N = 56)
- Der er stor variation i indholdet af sprogstimuleringstilbuddene mellem forskellige sprogstimuleringstilbud i kommunen (N = 59)
- Skole-/børne-/dagtilbudsforvaltningen følger kvaliteten af sprogstimuleringstilbuddene i kommunen tæt (N = 63).

Ifølge Figur 4 oplever konsulenterne i 48 % af kommunerne i *høj* eller *meget høj grad* at der er ensartede pædagogiske principper for sprogstimuleringstilbuddene. 10 % mener at det er vanskeligt at koordinere samarbejdet mellem de ansvarlige forvaltninger. 28 % mener at der er stor variation i indholdet af sprogstimuleringstilbuddene i kommunen. I 48 % af kommunerne oplever konsulenterne at forvaltningen følger kvaliteten af sprogstimuleringstilbuddene tæt i *høj* eller *meget høj grad*. Svarene viser at der i ca. halvdelen af kommunerne kun i mindre eller nogen grad er ensartede pædagogiske principper eller tæt opfølgning fra forvaltningen, men det er kun i en mindre del af kommunerne at det giver sig udslag i vanskeligheder med at koordinere indsatsen eller i stor variation i indholdet af tilbuddet.

Cheferne er blevet stillet de samme spørgsmål, og selvom man ikke kan sammenligne direkte fordi de ikke er fra præcis de samme kommuner som de konsulenter der har svaret, er det værd at bemærke – men måske ikke så overraskende – at de i højere grad end konsulenterne mener at sprogstimuleringstilbuddene følger ensartede pædagogiske principper, at det ikke er vanskeligt at koordinere samarbejdet mellem forvaltningerne, at der ikke er stor variation i sprogstimuleringstilbuddene, og at forvaltningen følger kvaliteten tæt. Ved dette sidste spørgsmål er forskellen mellem chefer og konsulenter dog mindre end ved de øvrige.

En enkelt konsulent giver i øvrigt udtryk for at savne kommunikation fra ministerierne, fx helt konkret om hvad minimumskravene er (til sagkyndighed, ressourcer til det enkelte barn osv.).

På det allerhøjeste niveau peger flere konsulenter på at det er u hensigtsmæssigt at § 4a er en del af folkeskoleloven "fordi det fastholder en kedelig og traditionel 'kamp' mellem skole- og dagtilbudskulturen". Virkeligheden ser anderledes ud i dag end da sprogstimulering blev skrevet ind i loven, for eksempel antager lovteksten at der er mange børn der modtager stk. 3-tilbud, hvilket ikke er tilfældet. En konsulent skriver: "Jeg mener at det på sigt er en lovgivning som skal inkluderes i dagtilbudsloven, med stærkt samarbejde med folkeskolens forventninger!"

3.2.8 Politisk bevågenhed

Graden af politisk bevågenhed er svær at måle, men ikke desto mindre er det en vigtig del af grundlaget for sprogstimuleringsindsatsen i den enkelte kommune. Der er ikke blevet stillet spørgsmål om dette i spørgeskemaet, men i casekommunerne er cheferne blevet spurgt om kommunens strategier og retningslinjer for indsatsen er vedtaget politisk eller helt og holdent udførelse i forvaltningen inden for nogle overordnede rammer.

I Ishøj har byrådet i 2000 vedtaget *Vejledningen og Handleplanen* vedr. § 4a. Siden er dokumentet *Sprogomsorgen* blevet udarbejdet af forvaltningen og godkendt i Børne- og Ungeudvalget.

I Århus blev de hidtidige byrådsindstillinger vedtaget politisk i 1998 og 2002. Der er løbende indført ny struktur og praksis siden 2006. Nye § 4a-procedurer der er indført i denne periode, er håndteret administrativt.

Cheferne i de to kommuner oplever også at der er stor politisk bevågenhed på området, hvilket givetvis hænger sammen med at der er tale om to kommuner med mange tosprogede børn og mange års erfaring på integrationsområdet. Begge steder sætter de stor pris på denne bevågenhed som opleves som meget motiverende for at gøre en indsats og som en vigtig faktor i at få indsatsen til at virke godt.

I Ringkøbing-Skjern, hvor det at have tosprogede børn er en relativt nyere erfaring, har politikerne vedtaget den håndbog der blandt andet indeholder formål og årsplan, handleplaner og hvordan det hele struktureres. De ansatte, både konsulenter og pædagoger, i Ringkøbing-Skjern oplever også at politikerne går meget ind i sprogstimuleringsindsatsen.

I Slagelse er grundlaget for indsatsen også vedtaget politisk. Slagelse har udfærdiget et dokument med overordnede retningslinjer og visioner som skal føres ud i livet af centerleder, konsulenter og samtlige institutioner. Dokumentet er udarbejdet af en arbejdsgruppe i forbindelse med sammenlægningen af kommunerne. Arbejdsgruppen bestod af fire menige sprogpædagoger fra de gamle kommuner, en udviklingspædagog og centerlederen. Forslaget blev sendt til høring i alle daginstitutioner i den nye kommune samt i diverse udvalg og blev vedtaget i byrådet i november 2007. De interviewede ansatte der er blevet spurgt om det, oplever dog ikke at der er 100 % politisk opbakning, og de synes at ressourcerne er stramme.

Slagelse opfatter man i øvrigt ikke som en kommune med mange indvandrere, men faktisk er der 362 tosprogede småbørn, hvilket næsten er det samme som i Ishøj hvor der er 382. Den store forskel er at børnene i Ishøj udgør næsten halvdelen af børne-befolkningen, hvor det i Slagelse kun er ca. 10 % af børnene der er tosprogede.

I de to mindste kommuner (hvad antal tosprogede børn angår) får området ingen politisk opmærksomhed.

Lejre er stadig i en fase hvor de er i gang med at få tingene til at hænge sammen fra de tre gamle kommuner. Dette område har ikke været prioriteret som det første, og derfor er der endnu ikke taget endelige beslutninger på området. Til gengæld har visitationschefen mulighed for at tildele penge via rammebevillingen hvis hun finder det fornuftigt, og det har hun fx gjort med en fordobling af det tildelte timetal til området. Indtil videre har byrådet altså ikke behandlet området overhovedet. En leder siger at hun ikke aner om der er politisk bevågenhed. Hun tror ikke politikerne ved hvad der bliver gjort på området. Men på den anden side bliver det pædagogiske personale heller ikke bremset i deres initiativer og ideer om hvordan det skal udvikle sig – inden for de økonomiske rammer.

I Struer har kommunalbestyrelsen ikke været inde i nogen form for beslutninger om handleplaner m.m. De har udelukkende taget sig af administrationen af budgetter og andre økonomiske beslutninger på området. Der er ikke mange skattekrone at gøre godt med, og området er ikke højt prioriteret.

I kapitel 5 kan man læse mere om de seks kommuner og se en grafisk fremstilling af deres tilgang til § 4a.

Især medarbejderne i de kommuner hvor der er stor politisk opbakning, er meget bevidste om den motiverende effekt af dette, mens medarbejderne i de øvrige kommuner måske ikke på samme måde forholder sig til at det kunne være anderledes.

3.2.9 De professionelle uddannelsesbaggrund og tilgang

De tosprogede småbørn skal have en "sagkyndig vurdering" for at fastslå om de har behov for sprogstøtte. Der er derfor spurgt om uddannelsesniveaet hos de medarbejdere der står for dette.

Tabel 6

I hvilket omfang er de medarbejdere der foretager visiteringen¹⁰ efteruddannede i sproglig vurdering af tosprogede småbørn?

	stk. 4
Ingen særlig uddannelse	10 %
1-7 dages uddannelse	32 %
Mere end 7 dages uddannelse	57 %
Ved ikke	6 %
Svar i alt	105 %
I alt besvarelser (konsulenter)	66
I alt kommuner	63

I Tabel 6 vises fordelingen af medarbejdernes uddannelsesniveau. At nogle kommuner har sat kryds ved flere svarmuligheder, er helt relevant idet der kan være flere visiterende medarbejdere i den samme kommune med forskellig baggrund. Derudover kan man se at det kun er et fåtal – under 10 % – der ikke har nogen særlig uddannelse vedr. sproglig vurdering af tosprogede småbørn. Tallene for stk. 3 adskiller sig ikke væsentligt. Der er dog en lidt større andel i kategorien "mere end 7 dages uddannelse" når det gælder vurderingen af stk. 3-børn, og tilsvarende en lidt mindre andel i kategorien "1-7 dages uddannelse". Dette afspejler måske at man i lidt højere grad bruger centralt ansatte personer til at visitere de børn der ikke er i dagtilbud, frem for personale i institutionerne. Der er ingen statistisk sammenhæng mellem hvor mange tosprogede børn kommunen har i stk. 4-tilbud, og medarbejdernes uddannelsesniveau.

Det er meget få medarbejdere der foretager visiteringen af de tosprogede småbørn helt uden efteruddannelse inden for dette område, og over halvdelen har mere end syv dages efteruddannelse. Vejledningen fra 2005 foreskriver at den sagkyndige vurdering foretages af en person der har den fornødne faglige viden om dansk som andetsprog og om børns generelle sprogudvikling. Det er vanskeligt at vurdere om dette krav er indfriet.

Det er ikke nødvendigvis de samme personer der foretager den sagkyndige vurdering og selve sprogstimuleringen. I henhold til folkeskolelovens § 29a skal aktiviteterne i førskoletilbud varetages af pædagoger der gennem uddannelse har kvalificeret sig til at arbejde med tosprogede børn, eller som på anden måde har kvalificeret sig til opgaven. 2002-undersøgelsen viste at sprogstimulering blev varetaget af medarbejdere med svingende uddannelsesmæssig baggrund og kvalifikationer. En central problemstilling er således i hvilket omfang og på hvilken måde de professionelle kvalificeres til opgaven med *selve sprogstimuleringen*.

¹⁰ Der kan være tale om en vis uklarhed om begrebet "visitering" her som før omtalt, men intentionen med spørgsmålet er at spørge om efteruddannelsen hos de personer der vurderer børnene, ikke hos dem der bevilger støtten. Dette understøttes af at spørgsmålet i spørgeskemaet fulgte umiddelbart efter spørgsmålet: "Visiteringen til sprogstimuleringsstilbud skal ifølge folkeskoleloven ske efter en "sagkyndig vurdering". Hvordan er visiteringen organiseret i din kommune?"

Tabel 7

**Hvilken uddannelsesmæssig baggrund har de personer der står for sprogstimuleringen?
(Antal kommuner der anvender personale i den pågældende kategori)**

		stk. 3	stk. 4
Dansksprogede pædagoger	med mere end 7 dages efteruddannelse i andet-sprogspædagogik	71 %	66 %
	med 1-7 dages efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik	21 %	48 %
	uden særlig efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik	24 %	31 %
	Total	116 %	145 %
Tosprogede pædagoger	med mere end 7 dages efteruddannelse i andet-sprogspædagogik	29 %	22 %
	med 1-7 dages efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik	16 %	17 %
	uden særlig efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik	8 %	12 %
	Total	53 %	51 %
Lærere	med mere end 7 dages efteruddannelse i andet-sprogspædagogik	11 %	12 %
	med 1-7 dages efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik	3 %	6 %
	uden særlig efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik	3 %	3 %
	Total	19 %	22 %
Talehørepædagoger	med særlig efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik	16 %	22 %
	uden særlig efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik	16 %	17 %
	Total	32 %	38 %
Andre tosprogede medarbejdere	med relevant uddannelse	13 %	8 %
	uden relevant uddannelse	11 %	6 %
Andre personalegrupper	med relevant uddannelse	11 %	8 %
	uden relevant uddannelse	3 %	3 %
Total		38 %	25 %
I alt		258 %	281 %
I alt svar		96	182
Antal kommuner (konsulenter)		38	65

Tabellen viser om kommunerne anvender de forskellige typer medarbejdere, og det fremgår fx at 71 % af de kommuner der har stk. 3-tilbud, anvender dansksprogede pædagoger med mere end 7 dages efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik. 66 % af kommunerne gør det i stk. 4. Tallene siger ikke noget om hvor mange ansatte der er inden for de forskellige kategorier.

Halvdelen af kommunerne anvender tosprogede pædagoger – men altså ikke nødvendigvis i alle kommunens tilbud/børnehaver.

Hvis man antager at pædagoger eller lærere med over syv dages efteruddannelse og talepædagoger med særlig efteruddannelse i andetsprogs-pædagogik er de mest relevant uddannede i forhold til sprogstimuleringsopgaven, er det interessant at se på om der er kommuner der slet ikke har nogen ansatte i disse kategorier. Og det er der – 8 af de kommuner der har stk. 3-tilbud (svarende til 21 %), har ingen af dem, og det har 17 af kommunerne med stk. 4-tilbud (svarende til 26 %) heller ikke.

En anden måde at analysere det på er at se efter om der er kommuner der *overhovedet anvender personale helt uden relevant efteruddannelse* i sprogstimuleringen. Det er der 17 af stk. 3-kommunerne der gør (45 %), og 35 af stk. 4-kommunerne (54 %).

Endelig kan man se om der er en sammenhæng mellem kommunens antal tosprogede børn i § 4a-tilbud og medarbejdernes efteruddannelsesniveau, og der er en signifikant sammenhæng der viser at desto flere § 4a-børn der er i kommunen, desto større er sandsynligheden for at personalet har efteruddannelse.¹¹

Det er ikke muligt at sammenligne tallene direkte med 2002-undersøgelsen da der dengang blev spurgt om hvilken personalegruppe der *primært* forestod sprogstimuleringsaktiviteterne i kommunen, og der heller ikke blev skelnet mellem dansksprogede og tosprogede pædagoger.

Det kan altså konstateres at ca. en fjerdedel af kommunerne slet ikke har personale med mere end 7 dages efteruddannelse i andetsprogspædagogik, og omkring halvdelen anvender personale i sprogstimuleringen der slet ikke har relevant efteruddannelse. Kommuner med få tosprogede børn i § 4a-tilbud anvender medarbejdere med mindre efteruddannelse end kommuner med mange tosprogede børn.

Figur 12 på side 87 viser om konsulenterne vurderer at mangel på faglige kvalifikationer hos personalet er en barriere for sprogstimuleringsindsatsen. 38 % svarer *i meget ringe* eller *i ringe grad*, 40 % svarer *i nogen grad*, og 21 % svarer *i høj* eller *meget høj grad*. Det sidste tal er en lille stigning i forhold til 2002.

Til trods for klare tendenser i retning af at de involverede mener at personalet har fået et større fokus på sprog (se Figur 11, side 82), og at metoder og didaktik er blevet bedre (Tabel 42), er der altså en lille øgning i den andel der mener at personalet mangler faglige kvalifikationer.

Selvom personalets efteruddannelsesniveau er lavere i kommuner med få børn i § 4a-tilbud, er der ingen statistisk sammenhæng mellem konsulenternes oplevelse af at personalet mangler faglige kvalifikationer, og antallet af børn i kommunen.

Cheferne er blevet spurgt om efteruddannelse af de personer der varetager sprogstimulering, indgår som en fast del af kommunens politik på området. Det svarer 42 af dem, hvilket er 67 % af besvarelserne, ja til.

Til sidst i spørgeskemaet til konsulenterne blev de bedt om at angive hvilke tre-fire faktorer der er de vigtigste for at lykkes med sprogstimuleringsindsatsen fremover, og her kommer efteruddannelse af pædagogerne og "viden" ind på en klar førsteplads, nævnt af 32 ud af 44 konsulenter (se Tabel 45, s.90).

En konsulent skriver i spørgeskemaet: "Det er meget vigtigt, at der kommer viden ind i institutionerne om tosprogede børns sproglige udvikling, så man ikke forveksler tosprogede børn med børn med specialpædagogisk behov. At kunne skelne kræver viden og indsigt." Herudover efterspørges, som det vil fremgå af resten af rapporten, viden der kan kvalificere selve sprogstimuleringen, men i høj grad også understøtte forældresamarbejdet.

¹¹ Personalet er her kategoriseret i tre grupper:

Mest uddannelse: pædagoger med mere end 7 dage + tosprogede pædagoger med mere end 7 dage + lærere med mere end 7 dage + talehørepædagoger med efteruddannelse.

Middel uddannelse: pædagoger med 1-7 dage + tosprogede pædagoger med 1-7 dage + lærere med 1-7 dage + talehørepædagoger uden efteruddannelse + andre tosprogede medarbejdere med efteruddannelse + andre medarbejdere med efteruddannelse.

Mindst uddannelse: pædagoger, tosprogede pædagoger, lærere, andre tosprogede medarbejdere og andre medarbejdere uden efteruddannelse.

Hvis kommunerne bruger flere forskellige medarbejderkategorier, er de kategoriseret efter den gruppe der har mindst efteruddannelse.

I en af de større casekommuner er sprogpædagogerne alle sammen pædagoger. Nogle har enkelte pd-moduler, andre har enkelte kortvarige kurser, og andre igen har ingen form for videreuddannelse. På længere sigt er det tanken at alle skal have kurser på diplomniveau. Et ønske er blandt andet at blive uddannet til bedre at kunne forstå kulturelle forskelle, men hovedmotivationen er at få teori om sprogtilegnelse, intersprog og test og i det hele taget følge med i den nyeste forskning inden for området. Med udelukkende en pædagogisk grunduddannelse som faglig ballast føler personalet sig ikke rustet til at være konsulenter for daginstitutionspædagogerne, så de ser frem til mere kompetenceudvikling, både individuelt og som team.

Når oplevelsen af mangel på kvalifikationer er uændret gennem de sidste seks år, kan det skyldes flere forhold:

- I nogle kommuner er personalet måske ikke bedre uddannet til opgaven i dag end de var for seks år siden. 33 % af cheferne siger fx at efteruddannelse ikke er en fast del af kommunens politik på området.
- Forventningerne til kvalifikationerne kan være højere – måske er personalet blevet dygtigere, men ambitionerne er steget tilsvarende.
- Behovene ligger et andet sted i dag end de traditionelle efteruddannelsesstilbud har kunnet dække, fx inden for viden om kulturelle forskelle.

3.2.10 Samarbejdet mellem faggrupper

“Samarbejde mellem faggrupper” kan i denne sammenhæng ses både som et spørgsmål om fx samarbejde mellem pædagoger, sprogpædagoger og talehørepædagoger og som et spørgsmål om samarbejde mellem et- og tosprogede medarbejdere.

Hvis vi ser på det sidste først, betragtes kvalificerede tosprogede medarbejdere ofte som en ressource der forbedrer mulighederne for at støtte børnenes dansktilegnelse – således også i Undervisningsministeriets vejledning fra 2005. Forskellige undersøgelser peger imidlertid på at samarbejdet mellem et- og tosprogede medarbejdere ikke altid fungerer problemfrit.

Samarbejdet mellem tosprogede pædagoger eller medarbejdere og pædagoger med dansk som modersmål er dog ikke blevet problematiseret af nogen i nærværende undersøgelse. I én case-kommune blev det nævnt at det ved ansættelse af tosprogede pædagoger havde været et spørgsmål hvor meget man skulle vægte pædagogens dansksproglige kompetencer. Tidligere var nogle blevet ansat i højere grad i kraft af deres pædagogiske og sproglige kompetencer på deres modersmål, mens deres dansk reelt var for dårligt i betragtning af at de skulle træne børnene i dansk. Dette søgtes løst ved at give de pågældende danskkurser.

Derimod er relationen mellem pædagog og sprogpædagog kommet op i flere af interviewene, og en konsulent skriver i spørgeskemaet: “Det gode tværfaglige samarbejde er også en forudsætning for en vellykket indsats.” En anden skriver: “God dialog med pædagogerne øger forståelsen af og indholdet i den almindelige sproglige stimulering af alle børn.”

Her ser vi på et resultat fra spørgeskemaundersøgelsen:

Tabel 8

Hvordan fungerer samarbejdet mellem de forskellige faggrupper der deltager i sprogstimuleringen efter § 4a?

	Stk. 3	Stk. 4
Utilfredsstillende	3 %	4 %
Overvejende utilfredsstillende	0 %	2 %
Overvejende tilfredsstillende	30 %	46 %
Tilfredsstillende	67 %	48 %
I alt	100 %	100 %
Antal kommuner (konsulenter)	37	52

Tabel 8 viser konsulenternes opfattelse af hvordan de forskellige faggrupper der deltager i sprogstimuleringen, samarbejder. Tilsyneladende går det bedst i stk. 3 hvor 67 % mener det er *tilfreds-*

stillende, hvor det kun gælder 48 % vedr. stk. 4. Forskellen udjævnes dog hvis man tager *overvejende tilfredsstillende* med. Den kan i øvrigt meget vel skyldes at stk. 3 er nogle få, små og velafgrænsede tilbud, hvilket i sig selv gør det lettere at få et samarbejde til at fungere.

Ni ud af 44 konsulenter nævner temaet når de i spørgeskemaet skal udpege de 3-4 vigtigste faktorer for en vellykket indsats, men det er under alle omstændigheder meget få konsulenter der mener at det er utilfredsstillende, så overordnet er samarbejdstemaet ubetinget vigtigt, men næppe et meget alvorligt problem.

I interviewene i casekommunerne kommer der dog lidt flere ord på hvad samarbejdsvanskelighederne kan bestå i. Kernen i det er at sprogpædagogerne ofte vil have nogle mål med "deres" børn som de gerne vil have pædagogerne til at følge op på, og det er ikke altid at pædagogerne kan eller vil det.

I en kommune beskriver en tosprogskonsulent de problemer der kan opstå når pædagoger – fx i rollen som sprogpædagoger – får en vejledende funktion i forhold til andre pædagoger. Hun forklarer at det ikke altid er let både at være en af sine egne og at skulle vejlede. Det ligger i pædagogkulturen at lederskab kan være en svær kamel at sluge. Samtidig kan sprogpædagogerne have dårlig samvittighed over at bede pædagogerne gøre noget som de ikke kan nå. Det er ikke fordi de ikke vil eller ikke gør *noget* af det de bliver bedt om, de når måske bare halvdelen. Uddannelse kan måske være en del af løsningen på dette – at sprogpædagogerne "får noget at have det i" når de skal vejlede.

Sprogpædagogerne i en anden kommune vil gerne udvikle samarbejdet med stuepersonalet så de kan være med i arbejdet. De tilstræber desuden at deltage i forældremøder i institutionerne og lignende når det er relevant.

I en kommune forklarer konsulenten at det kan være svært at få samarbejdet til at fungere med nogle af de institutioner sprogpædagogerne kommer i. Sprogpædagogernes aktiviteter skal være velkomne i institutionen, og personalet her skal følge op på nogle af de ting sprogpædagogerne sætter i gang. Dette er ikke alle institutioner lige meget med på selvom det angiveligt går bedre. Den pædagogiske konsulent der har ansvaret for § 4a-indsatsen, er med på alle ledermøderne og opfordrer til bedre samarbejde og forklarer hvorfor tingene bliver gjort som de gør. Her prøver hun både at bakke op om sprogpædagogerne og vise forståelse for ledernes vanskeligheder med at få det hele til at passe sammen og fungere.

Omvendt kan pædagogerne have nogle forventninger til sprogpædagogerne om at de fx skal arbejde med nogle temaer der passer ind i institutionens planer i øvrigt. Det handler ofte om at have tid til at komme til en fælles forståelse og få talt igennem hvad der skal gøres.

I en kommune siger sprogpædagogerne at de synes de er blevet mere synlige og mere respekterede. Der er kommet flere mål for deres område, og de har fået mere anerkendelse også fra kommunalt hold. Normeringen er blevet bedre nogle steder. De synes der er kommet større lydhørhed i institutionerne, og opmærksomheden på sprog har udviklet sig.

Mange sprogpædagoger oplever også at pædagogerne er gode til at tage imod det de kommer med. En konsulent skriver: "Vi har fantastisk god erfaring med ansættelse af tosprogs pædagoger, som udfører sprogvurderingerne og arbejder sammen med den pædagog, der kender barnet."

En ting er samarbejdet faggrupperne imellem, men også samarbejdet inden for sprogpædagoggruppen kan være organiseret forskelligt:

I en kommune er der så mange sprogpædagoger at de kan udgøre hinandens faglige netværk, og der er sat timer af til at de kan mødes en gang om ugen og drøfte spørgsmål af fælles interesse. Det sker også at de har udefrakommende oplægsholdere til disse møder der i høj grad fungerer som intern kompetenceudvikling og udvikling af samarbejdet. Sprogpædagogerne forklarer at arbejdet godt kan blive lidt ensomt, og derfor er det rigtig godt at der er blevet mulighed for at de fast kan mødes og sparre med hinanden. De får meget ud af at de er blevet et team med egen leder i stedet for at være ledet af institutionslederne.

Det er ikke noget ukendt fænomen at det kan være svært for sprogpædagoger at skulle rådgive og vejlede andre, "almindelige" pædagoger og måske også bede dem om at følge op på sprogstimuleringsaktiviteterne. De menige pædagoger er ikke interviewet i denne undersøgelse, men problemet set fra deres side kan være at sprogpædagogen kommer med forslag og forventninger som det er svært at passe ind i institutionens dagligdag.

Derimod er der ikke kommet udsagn frem om at der skulle være samarbejdsproblemer mellem pædagoger og talehørepædagoger eller mellem tosprogede pædagoger og pædagoger med dansk som modersmål.

3.2.11 Samarbejde mellem kommuner

Da en væsentlig pointe i 2002 var at mange af de dengang små kommuner havde svært ved at opretholde et tilstrækkelig stort fagligt miljø omkring sprogstimuleringsindsatsen, var en oplagt anbefaling at kommunerne skulle arbejde sammen på tværs, fx med hensyn til uddannelse og efteruddannelse af personale. I 2008-undersøgelsen er der derfor set på om dette er sket, og om der eventuelt er barrierer for samarbejdet. Betingelserne siden 2002 har dog ændret sig væsentligt med strukturreformen idet næsten ingen kommuner længere er "små" ifølge den målestok PLS RAMBØLL anvendte.

Cheferne er blevet spurgt om kommunen samarbejder med andre kommuner om sprogstimuleringsindsatsen, og det svarer 44 kommuner, eller 70 % af besvarelserne, nej til. Fem kommuner, 8 %, samarbejder om uddannelse og efteruddannelse af personale. 14 kommuner svarer at de samarbejder om "andet", og det er typisk netværk på konsulentniveau hvor man udveksler inspiration og erfaringer. 90 % oplever ikke barrierer for dette samarbejde.

Konsulenterne i flere af de sammenlagte casekommuner giver udtryk for at de har rigeligt "mellemkommunalt" samarbejde internt i kommunen i disse år, men der er dog ingen statistisk sammenhæng mellem om kommunen er sammenlagt, og om den samarbejder med andre kommuner.

Der findes forskellige etablerede netværk på området. Fx har de fem storbykommuner København, Frederiksberg, Odense, Århus og Aalborg et netværk vedrørende § 4a, ligesom nogle af de københavnske vestegnskommuner har det. Fagpersonerne i Lejre udveksler erfaringer med Roskilde der på mange måder har samme demografi osv.

3.2.12 Brug af inspirationsmaterialer

Undervisningsministeriet har gennem årene udgivet en række materialer til støtte og inspiration for kommunernes indsats med § 4a, og kommunerne er blevet spurgt om i hvilket omfang de har brugt disse materialer. Desuden har det daværende Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender udgivet en læringsguide med relevans for området.

Tabel 9

Har kommunens politikere og ledere i forvaltningen anvendt følgende inspirationsmaterialer om sprogstimulering fra ministerierne over for tosprogede? (Besvaret af chefer)
Har kommunen anvendt følgende inspirationsmaterialer om sprogstimulering fra ministerierne over for tosprogede småbørn? (Besvaret af konsulenter)

	Chefer 2002	Chefer 2008	Konsulenter 2008
	Procent	Procent	Procent
Fra Undervisningsministeriet:			
<i>Vejledning om sprogstimulerende tilbud for tosprogede småbørn, 1997</i>	79 %	53 %	67 %
<i>Fokus på tosprogede småbørn, 1999</i>	63 %	44 %	49 %
<i>Sådan gør vi - integration af tosprogede småbørn i store og små kommuner, 2001</i>	60 %	38 %	58 %
<i>Vejledning om obligatorisk sprogstimulering af tosprogede småbørn, 2005</i>	-	56 %	70 %
<i>Tosprogede børns overgang fra daginstitution til skole - fokus på den sproglige udvikling, 2006</i>	-	39 %	64 %
Konferencer om sprogstimulering af tosprogede småbørn, årligt	45 %	43 %	63 %
Fra Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender:			
Læringsguide til brug for daginstitutionerne der lægger vægt på læring gennem brug af kroppen, leg og stimulering af sproget, 2005	-	25 %	16 %
Vi har ikke anvendt nogen af materialerne	3 %	2 %	3 %
Ved ikke	11 %	34 %	21 %
Procent i alt	261 %	353 %	443 %
Antal svar	458	215	297
Antal kommuner (chefer/konsulenter)	175	61	67

Tabel 9 viser at konsulenterne er mere tilbøjelige til at anvende materialerne fra ministerierne end chefer og politikere, men ingen materialer er anvendt af mere end 70 % af de ansvarlige på området. Svaret "ved ikke", der gives af 34 % af cheferne og 21 % af konsulenterne, kan formentlig i nogle tilfælde dække over at respondenterne ikke selv har arbejdet med området så længe og ikke ser sig i stand til at svare på hvad forgængere og kolleger i de tidligere, nu sammenlagte kommuner har anvendt.

Det mest overraskende i denne tabel er at kun 70 % af konsulenterne har anvendt "Vejledning om obligatorisk sprogstimulering af tosprogede småbørn" fra 2005, eftersom denne vejledning rummer de officielle retningslinjer for indsatsen.

Kommunerne er også blevet spurgt om deres holdning til disse materialer. I 2002 stillede PLS RAMBØLL de samme spørgsmål som derfor blev besvaret af cheferne dengang. I denne undersøgelse er både chefer og konsulenter blevet spurgt, og deres svar er ikke helt ens.

Tabel 10

I hvilken grad er du enig i følgende udsagn om inspirationsmaterialerne fra ministerierne, jf. ovenfor? (Besvaret af konsulenter)

	I ringe/ meget ringe grad	I nogen grad	I høj/ meget høj grad	Antal
Inspirationsmaterialerne har påvirket det pædagogiske indhold i sprogstimuleringsindsatsen				
Chefer 2002	9 %	50 %	41 %	150
Chefer 2008	3 %	62 %	36 %	39
Konsulenter 2008	7 %	38 %	55 %	58
Inspirationsmaterialerne har påvirket organiseringen af sprogstimuleringsindsatsen				
Chefer 2002	29 %	48 %	23 %	149
Chefer 2008	21 %	43 %	36 %	39
Konsulenter 2008	20 %	34 %	46 %	56
Inspirationsmaterialerne har påvirket de faglige diskussioner i kommunen				
Chefer 2002	21 %	51 %	28 %	149
Chefer 2008	8 %	51 %	41 %	39
Konsulenter 2008	19 %	46 %	35 %	52
Inspirationsmaterialerne har påvirket de politiske diskussioner i kommunen				
Chefer 2002	68 %	28 %	5 %	149
Chefer 2008	56 %	31 %	14 %	36
Konsulenter 2008	51 %	29 %	20 %	49
Inspirationsmaterialerne passer ikke på forholdene i vores kommune				
Chefer 2002	48 %	41 %	11 %	149
Chefer 2008	56 %	32 %	12 %	34
Konsulenter 2008	62 %	22 %	16 %	45
Der er ikke behov for inspirationsmateriale fra Undervisningsministeriet eller Velfærdsministeriet				
Chefer 2002	54 %	26 %	20 %	149
Chefer 2008	61 %	17 %	22 %	36
Konsulenter 2008	68 %	8 %	24 %	50

Tabel 10 viser at inspirationsmaterialerne fra ministerierne tilsyneladende har større gennemslagskraft i dag end de havde for seks år siden. Den generelle tendens er at cheferne i 2008 tillægger materialerne større betydning end cheferne i 2002, og konsulenterne i dag tillægger materialerne større betydning end cheferne gør.

Under flere af interviewene i kommunerne blev det i øvrigt drøftet at konsulenterne på den ene side gerne vil organisere indsatsen på en måde som passer til de lokale forhold, men på den anden side kan man også godt have en fornemmelse af at den dybe tallerken bliver opfundet forfra mange gange på den måde – at man kunne slippe for en del omveje og spare ressourcer ved at deles mere om løsningerne. Der er meget stor forskel på kommunernes muligheder for at udvikle metoder og afprøve forskellige løsninger alt efter om de ansatte er en enkelt sprogpædagog eller et par stykker der har uddannet sig selv, eller de udgør et stort system med konsulenter, vejledere osv.

3.2.13 Børnenes socioøkonomiske baggrund

For at kunne undersøge baggrundsforhold hos de børn der modtager sprogstimulering, såsom alder, nationalitet og socioøkonomisk status, må kommunerne enten selv have disse data, eller man må have børnenes cpr-nr. så man kan få dem fra Danmarks Statistik. Ifølge konsulenternes svar i spørgeskemaundersøgelsen er det dog kun hhv. 37 og 36 kommuner der registrerer hhv. cpr-nr. og nationalitet. En undersøgelse af disse kommuners børn med oplysninger fra cpr-registeret vil derfor kun kunne betragtes som en stikprøve med meget begrænset udsagnskraft da "stikprøven" ikke kan antages at være repræsentativ for alle kommuner.

4 Den konkrete praksis

4.1 Procedurer for opsporing, visitation og sagkyndig vurdering

Det er ikke angivet i loven hvordan kommunerne skal finde de relevante børn, og hvordan de skal udføre visitationen – bortset fra at der skal ske en "sagkyndig vurdering". Der kan derfor være forskel på hvordan kommunerne griber dette an rent praktisk – ligesom graden af formalisering og struktur kan være forskellig. Et centralt spørgsmål er hvordan kommunerne sikrer sig at de finder alle de børn der har behov for – og dermed krav på – støtte efter § 4a.

Den konkrete procedure der leder frem til en afgørelse af hvilke børn der skal have et tilbud efter § 4a, kan ses som tre led:

- Først skal man finde ud af hvilke børn der overhovedet er relevante, det vil sige hvem der er tosprogede. Det kalder vi "opsporing" i det følgende.
- Dernæst skal det enkelte barns sprog i henhold til loven underkastes en "sagkyndig vurdering".
- Endelig skal det besluttes hvorvidt vurderingen er sådan at barnet skal visiteres til støtte.

Tabel 11
Procedurer for opsporing og sagkyndig vurdering af de relevante børn

	... at finde de tosprogede børn der ikke går i daginstitution	... at finde de tosprogede børn der går i daginstitution, men som har behov for sprogstimulering	... derefter at vurdere børnenes sprog med anvendelse af en test, et vurderingsmateriale eller lignende	... at en medarbejder med relevant uddannelse møder og vurderer de relevante børn
Vi har nedskrevne procedurer for ...	30 %	52 %	60 %	56 %
Vi har en praksis for ...	45 %	30 %	31 %	36 %
Vi baserer det på medarbejdernes professionelle skøn ...	13 %	15 %		
Vi bruger ikke ...	11 %	3 %	10 %	9 %
I alt procent	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal besvarelser (chefer)	60	60	62	59

Note: "en praksis" var forklaret som: "I procedurer eller praksis skal det være kendt for medarbejdere og ledelse på området hvem der gør det, og hvordan de gør det".

De skraverede felter indikerer at man logisk ikke kan svare dette – at basere noget på medarbejdernes professionelle skøn ses her som modsætning til at vurdere børnene i en formaliseret proces.

Tabel 11 viser i hvor høj grad kommunens forskellige procedurer for at finde og sprogvurdere de relevante børn er formaliseret. Når det gælder børn der ikke går i daginstitution (stk. 3), har 30 % af kommunerne nedskrevne procedurer for at finde dem, 45 % har en fast praksis for det, og 13 % baserer det på medarbejdernes (i dette tilfælde typisk sundhedsplejerskernes) professionelle skøn (jf. Tabel 12 nedenfor). 11 % af kommunerne (7 i alt) gør ikke noget aktivt for at finde tosprogede småbørn der ikke går i daginstitution, men som kan have behov for sprogstimulering.

Hvad børnene i daginstitution (stk. 4) angår, er der en lidt højere formaliseringsgrad, idet 52 % har nedskrevne procedurer for hvordan man her skal identificere de børn der har et behov. Stadig er det dog 15 % af kommunerne der baserer det på medarbejdernes (her typisk pædagogernes) professionelle skøn.

Når børnene er identificeret, skal en sagkyndig vurdering afgøre om de har brug for sprogstimulering, og 60 % af kommunerne har en formaliseret procedure for at gøre det ved hjælp af et testmateriale. 31 % har en praksis for det, mens 10 % slet ikke bruger test eller vurderingsmateriale. En "medarbejder med relevant uddannelse" kan bare mødes med barnet og tale med det og derudfra afgøre om der er brug for støtte. 56 % af kommunerne har nedskrevne procedurer for at børnene bliver set af en sådan medarbejder, og 36 % har en praksis for det. 9 % lader slet ikke børnene blive set af en særligt uddannet medarbejder. Se i øvrigt mere om visiteringen i Tabel 15.

4.1.1 Opsporing – stk. 3

I spørgeskemaet til konsulenterne er der spurgt konkret om hvordan man finder de børn der ikke går i daginstitution, så de kan få et tilbud om vurdering af deres sprog og evt. et tilbud om sprogstimulering. Spørgsmålet er kun stillet til de kommuner der har stk. 3-tilbud i dag.

Tabel 12

Howdan identificeres de tosprogede børn der ikke går i daginstitution?

	procent
Vi anvender lister fra folkeregistret over børn i den relevante aldersgruppe (idet vi ser efter "ikke danske" navne) og sammenholder oplysningerne med pladsanvisning og/eller dagtilbud	60 %
Vi sammenkører elektroniske registre og får direkte udskrifter af navnene på den relevante målgruppe (defineret som indvandrere og efterkommere ifølge Danmarks Statistik).	22 %
Sundhedsplejerskerne eller andre er opmærksomme på behovet og henvender sig til forvaltningen	41 %
Forvaltningen kender børnene fordi de kender familierne	19 %
Samtlige 3-årige børn (danske og tosprogede) i kommunen får et tilbud om sprogvurdering	43 %
Andet, hvordan?	14 %
Procent i alt	197 %
I alt svar	73
I alt kommuner (konsulenter)	38

Det fremgår af Tabel 12 at nogle kommuner benytter flere sideløbende eller supplerende strategier, og samtidig ved vi fra Tabel 11 at nogle kommuner ikke er udfarende på dette punkt. 60 % af kommunerne benytter sig af en manuel gennemgang af folkeregisterlister og baserer sig på hvilke navne der klinger fremmedartet. 22 % bruger den elektroniske løsning der indebærer at man forlader sig på at indvandrere og efterkommere (i Danmarks Statistiks definition) er ensbetydende med tosprogede – hvilket man langt fra kan være sikker på at de er¹². 41 % benytter sig af sundhedsplejerskernes indsigt i de små børns familier, og 19 % af konsulenterne mener at forvaltningen kender familierne på forhånd. Endelig vælger 43 % at sprogvurdere alle – danske og tosprogede – 3-årige børn. Nogle svarer både at de sprogvurderer alle børn, og at de bruger nogle af de andre metoder; det kan fx være fordi de vil bruge andre sprogvurderingsmaterialer til de tosprogede børn end til børn med dansk som modersmål.

Blandt de konsulenter der svarer "andet", skriver én at kommunen uddeler foldere på biblioteker, offentlige kontorer, skoler mv., og en skriver at de foretager "opsøgende arbejde". Endelig skriver en at kommunen er så lille, at forvaltningen kender alle børn. Dét kan også være effektivt –

¹² Dette kan konstateres ved at sammenligne Danmarks Statistiks tal for indvandrere og efterkommere i alderen 3-5 år (2007) med de tal for tosprogede småbørn som kommunerne selv har indrapporteret til Undervisningsministeriet vedr. 2007/2008. Kommunernes indberettede tal for antal tosprogede svinger mellem 3 % og 223 % af Danmarks Statistiks tal for antal indvandrere og tosprogede i de respektive kommuner. Selvom de fleste dog ligger ret tæt på hinanden, er det meget sjældent at de to tal er helt ens. Blandede ægteskaber kan fx være en årsag til forskellige kategoriseringer.

en medarbejder fra casekommunen Ringkøbing-Skjern fortæller at det var nemmere at finde børnene før i den lille kommune hun kom fra. Nu kan det godt smutte, for eksempel når det gælder børn af blandingsægteskaber. Se også afsnit 4.1.4 side 46 hvor konsulenterne svarer på om der nogle grupper der systematisk falder ved siden af tilbuddet.

Så længe 11 % af kommunerne ikke gør noget for at opspore tosprogede børn der ikke er i daginstitution (Tabel 11, side 41), og de metoder de øvrige er henvist til at bruge til denne opgave, kan man ikke udelukke at der findes tosprogede børn der ikke får tilbudt sprogstimulering fordi forvaltningerne ikke ved at de findes. Men problemets størrelse er i sagens natur svært at vurdere.

Når de relevante børn så er fundet, skal de inviteres til at få foretaget den sagkyndige vurdering. Det foregår i 79 % af kommunerne ved at forældrene får et brev tilsendt. 50 % af kommunerne ringer (også) forældrene op. 24 % – otte kommuner – anvender (også) andre kontaktformer. Fire kommuner skriver at de tager på hjemmebesøg, og en kommune skriver om tilbuddet i den faste annonce i lokalpressen og på kommunens hjemmeside.

Hvis forældrene ikke svarer på invitationen, vælger 66 % af kommunerne at ringe dem op (igen), 63 % sender en medarbejder ud på hjemmebesøg, og 63 % sender et brev (mere). Endelig er der 19 % eller seks kommuner der henvender sig til sundhedsplejersken for at høre om hun har en fornemmelse af hvorvidt barnet har behov for sprogstimulering. En kommune skriver at "tosprogpædagogen følger op til hun får en afklaring", og en anden skriver at man foretager en underretning til børne- og familiegruppen.

24 % af kommunerne har oplevet at der har været familier der har fået tilbuddet om en sagkyndig vurdering af deres barn, men som ikke har taget imod det. Vi kan ikke se hvor mange børn det drejer sig om.

Nogle familier ønsker heller ikke selve tilbuddet om sprogstimulering efter stk. 3. 37 % af kommunerne, eller 14 i alt, har været ude for at der var forældre der sagde nej tak. Igen ved vi ikke hvor mange forældre det har drejet sig om.

Tabel 13

Forældrenes årsager til at sige nej tak til sprogstimulering efter stk. 3 – uden for daginstitution – som konsulenterne oplever dem

	Antal	Procent
Forældrene oplever det som unødvendigt	4	29 %
Forældrene synes det rent praktisk er for besværligt (transport, tidspunkter osv.)	11	79 %
Forældrene og/eller barnet rejser ofte/længerevarende til oprindelseslandet	2	14 %
Forældrene mener ikke at tilbuddet er godt nok	1	7 %
Forældrene – andet	4	29 %
I alt svar	22	158 %
I alt kommuner (konsulenter)	14	100 %

De 14 konsulenter der har oplevet at forældre har sagt nej tak til et stk. 3-tilbud, har svaret på hvilke begrundelser de tror der har ligget bag. Tabel 13 viser at en begrundelse for at sige nej tak til sprogstimulering, hvis barnet ikke går i daginstitution, for langt størstedelens vedkommende er af praktisk karakter, ifølge konsulenternes vurdering – det er for besværligt at få børnene derhen på de fastsatte tidspunkter. 29 % af konsulenterne mener at der er forældre der opfatter tilbuddet som unødvendigt, og 14 % peger på at der er forældre eller børn der rejser meget, og at det kan være en del af årsagen.

To konsulenter kan ikke angive nogen årsag fordi forældrene ikke har gjort det, eller de slet ikke har svaret på henvendelser. En konsulent skriver: "Vi oplever, at de allerfleste forældre gladelig tager imod tilbuddet. Der kan være enkelte ressourcetsvage familier, der ikke kan overskue at gå ind i problematikken. Og der kan være enkelte forældre, der oplever det som stigmatiserende."

24 % af kommunerne har oplevet at forældre har sagt nej tak til sprogvurdering af deres barn, og 37 % har været ude for at forældre takkede nej til selve sprogstimuleringen efter stk. 3. Årsagerne angives helt overvejende at være praktiske forhold – at transport, tidspunkter eller lignende er for besværlige for forældrene. Ganske få mener det er unødvendigt, eller rejser så meget at det ikke giver mening.

4.1.2 Opsporing – stk. 4

De børn der skal have sprogstimulering efter stk. 4, er jo i sagens natur inde i kommunens system i forvejen. Men alligevel er det ikke helt entydigt hvordan man får udpeget de børn der har behovet.

Tabel 14

Hvordan identificeres de tosprogede børn der går i daginstitution, så de kan få et tilbud om at få deres sprog vurderet med henblik på evt. tilbud om sprogstimulering?

	procent
Pædagogerne ved hvilke børn der taler et andet sprog end dansk i hjemmet	71 %
Pædagogerne vurderer hvem der kan have behov for det	43 %
Alle børn der har et "fremmed" navn	11 %
Alle børn der er indvandrere eller efterkommere ifølge Danmarks Statistik	9 %
Forvaltningen (f.eks. PPR) henvender sig årligt til dagtilbuddene for at få et overblik over behovet for sprogstimulering efter § 4a, stk. 4	37 %
Alle børn, danske og tosprogede, i daginstitutionen sprogvurderes	39 %
Andet, hvilket?	14 %
I alt	223 %
I alt svar	145
I alt kommuner (konsulenter)	65

Det fremgår af Tabel 14 at man i overvejende grad lader det være op til pædagogerne at afgøre ikke hvem der skal have sprogstimulering, men hvem der skal have vurderet deres sprog. Men 39 % vælger dog også at sprogvurdere alle børn.¹³ Kun ganske få kommuner krydstjekker med folkeresteret eller Danmarks Statistik.

4.1.3 Sagkyndig vurdering og visitation – stk. 3 og 4

Undervisningsministeriets vejledning peger – igen med basis i 2002-undersøgelsen – på at det "har en afgørende betydning" at børnenes behov vurderes af sagkyndigt personale, og at visitationen spiller en "stor rolle".

¹³ I Tabel 12 svarede 43 % af konsulenterne – i et spørgsmål om stk. 3 – at de i deres kommune sprogvurderer alle børn. Forskellen i forhold til de 39 % der siger det her, skyldes at det kun er 38 af konsulenterne der har svaret på spørgsmålene om stk. 3, så en lidt anden svarfordeling i gruppen kan give disse afvigelser.

Tabel 15
Hvordan er visiteringen organiseret i kommunen?

	stk. 3	stk. 4
Sundhedsplejerskerne foretager et fagligt skøn og indstiller til forvaltningen der træffer beslutningen	15 %	2 %
Personalet i dagtilbuddet foretager et fagligt skøn og indstiller til forvaltningen der træffer beslutningen	13 %	24 %
Personalet i dagtilbuddet foretager en screening med et sprogscreeningsmateriale og indstiller til forvaltningen der træffer beslutningen	5 %	22 %
Pædagogiske konsulenter (fx talehøre-/tosprogskonsulent) foretager et fagligt skøn og træffer beslutningen	18 %	22 %
En pædagogisk konsulent (fx talehøre-/tosprogskonsulent) foretager en screening med et sprogscreeningsmateriale og træffer beslutningen	41 %	49 %
En pædagogisk konsulent (fx talehøre-/tosprogskonsulent) drøfter barnets behov med personalet i dagtilbuddet og træffer beslutningen	-	20 %
En pædagogisk konsulent (fx talehøre-/tosprogskonsulent) drøfter barnets behov med personalet i dagtilbuddet. På baggrund af en samtale foretager sprogpedagoger en sprogvurdering af det enkelte barn og træffer beslutningen	-	27 %
Alle tosprogede småbørn får tilbuddet. Vi foretager ingen sagkyndig vurdering af den enkelte	31 %	7 %
I alt	123 %	173 %
I alt svar	48	102
I alt kommuner (konsulenter)	39	59

I Tabel 15 skal man være opmærksom på at der kan være en tvetydighed i spørgsmålet da man ikke kan se om "beslutningen" betyder "beslutningen om at barnet skal have sprogstimulering" eller "beslutningen om at barnet skal indstilles til sprogstimulering". I de fleste tilfælde vil der formentlig være et visitationsudvalg eller en chef der helt konkret bevilger ressourcerne til det. Men ellers viser tabellen at der er mange måder at foretage visiteringen på. Den almindeligste, både når det gælder stk. 3 og stk. 4, er at en pædagogisk konsulent foretager en screening med et sprogscreeningsmateriale og træffer beslutningen. Denne fremgangsmåde benytter ca. halvdel af kommunerne.

Der er ingen statistisk signifikant sammenhæng mellem hvor mange tosprogede børn kommunen har i stk. 4-tilbud, og hvorvidt der anvendes screening med et sprogscreeningsmateriale.

Rent metodisk bliver man nødt til at bemærke at en del har angivet svar vedr. stk. 3 hvor dagtilbuddene spiller en rolle. Det er fx ikke en relevant svarkategori at "personalet i dagtilbuddet foretager et fagligt skøn" hvis barnet ikke er i dagtilbud. Det tyder på nogle fejlsvar der kan skyldes at spørgeskemaet har været svært at overskue.

Alligevel viser der sig en interessant forskel når det gælder svarmuligheden "Alle tosprogede børn får tilbuddet. Vi foretager ingen sagkyndig vurdering af den enkelte". Dette svarer 31 % af kommunerne at de gør med hensyn til stk. 3, mens det kun gælder for 7 % af kommunerne i deres stk. 4-tilbud. Det kan skyldes at man vurderer at alle tosprogede børn der ikke går i dagtilbud, bør have tilbud om sprogstimulering alene af den grund.

Sundhedsplejersken spiller naturligt nok hyppigere en rolle i forhold til stk. 3 end til stk. 4 da hun er den eneste "kommunale" person der møder disse børn.

Endelig er det interessant at så mange kommuner har angivet flere forskellige modeller, når man husker at 91 % af kommunerne svarede at de havde procedurer eller praksis for at vurdere børnene med et sprogvurderingsmateriale når de relevante børn først var identificeret.

I Århus har man valgt at ændre sin praksis for visitation helt grundlæggende. Se mere om dette i kapitlet om Århus: s. 95.

Vedr. indholdet af de sagkyndige vurderinger – se afsnit 4.2.1, s. 48.

Konsulenterne der har besvaret spørgsmålet om visitering, har også haft muligheden for at svare i en åben svarkategori. Seks af disse besvarelser handler om at det hverken er en pædagog eller en konsulent der screener eller vurderer børnene, men en sprogpædagog/tosprogpædagog eller talehørepædagog der gør det. I flere af disse kommuner træffes beslutningen om bevilling af støtte så i samarbejde med en konsulent eller med dagtilbuddet.

Herunder beskrives en række andre måder at gøre det på:

- En talepædagog og tosprogskonsulent samarbejder om opgaven. Nogle forældre henvender sig af sig selv hvis barnet ikke taler dansk og ikke har børnehaveplads – andre er familier kommunen er opsøgende over for. For børn i stk. 4-tilbud er det primært talepædagog + personale der foretager skøn/faglig vurdering.
- Alle tosprogede småbørn der er berettiget til stk. 3-tilbud, får tilbuddet, og efterfølgende foretages en sprogscreening. Ved stk. 4 vurderes det i samarbejde mellem tosprogskonsulent og sprogpædagog i institutionen.
- I institutioner hvor der ikke er ansat en sprogpædagog, visiteres børnene til at deltage i stk. 3-tilbuddet. Det er personalet i dagtilbuddet der foretager et skøn og indstiller børnene til dette tilbud. Så træffer personalet dér en beslutning om hvem der får tilbudt plads.
- Tilbuddet gives i samråd med forældre og personalet i dagtilbud.

Vejledningen fra 2005 foreskriver ikke nogen bestemt måde at visitere på, men slår fast at det er "centralt at der etableres en god visitationspraksis". Den eneste anbefaling her handler om at allerede når familien "henvender sig til forvaltningen med ønske om plads i dagtilbud, bør der ske en rådgivning til familierne om de eksisterende tilbud om obligatorisk sprogstimulering". Denne praksis er ikke omtalt nogen steder i det nu foreliggende materiale.

4.1.4 Forældrenes tilslutning til sprogstimuleringen

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 er ganske skarp i sin påpegning af at sprogstimulering er *obligatorisk*, og at dette betyder at kommunerne – selvom de ingen sanktionsmuligheder har – hvis de står over for forældre der ikke vil tage imod sprogstimuleringen af deres børn, "*i videst mulige omfang gennem dialog og information [skal] forsøge at få forældrene til at forstå nødvendigheden af, at sprogstimuleringspligten overholdes*".

Spørgeskemaundersøgelsen har forsøgt at belyse om der er tosprogede småbørn der er blevet visiteret til sprogstimulering, men som alligevel ikke deltager – og i givet fald om man i kommunerne kender årsagen til dette.

Konsulenterne er blevet spurgt om de har oplevet at forældre til tosprogede børn fravælger dagtilbud fordi de kan få et stk. 3-tilbud gratis i stedet for. 32 konsulenter (84 % af 38) har i *ringelmeget ringe grad* oplevet forældre sige nej tak til dagtilbud på grund af muligheden for at få et stk. 3-tilbud. 3 %, svarende til én kommune, oplever det *i høj grad*. Dette adskiller sig ikke fra hvad cheferne rapporterede i 2002, og kan næppe kaldes et problem i dag.

Vi har spurgt konsulenterne om der i deres kommune er forældre som får tilbudt støtte til deres børn efter § 4a, stk. 4, men som ikke tager imod den, og det svarer 11 konsulenter (17 %) ja til. Konsulenterne har så haft mulighed for at skrive hvilke årsager de mener der kan være til at ikke alle børn deltager, og de kunne give flere svar. Syv af konsulenterne mener at det kan være praktiske årsager – at forældrene synes det er for besværligt med transport, tidspunkter eller andet. Seks konsulenter mener at der er forældre der oplever det som unødvendigt. Fire konsulenter peger på at der er forældre der oplever det som stigmatiserende, og samme antal siger at det skyldes at forældrene og/eller barnet ofte eller længerevarende rejser til oprindelseslandet. Endelig er der en konsulent der henviser til at der er forældre der kun ønsker at have deres barn hjemme.

Konsulenterne er også blevet spurgt om der er "nogle grupper af tosprogede forældre og børn som systematisk falder ved siden af tilbuddet?", og det svarer 12 kommuner ud af 67 ja til. På spørgsmålet om hvilke grupper det er, svarer de

- Bl.a. forældre med bopæl langt fra sprogstimulerings tilbud, som er forhindret i at benytte tilbuddet
- Det er makedonske familier, der falder mest igennem i kommunen
- En enkelt albansk familie
- Familier, der ikke melder deres børn i daginstitution
- Familier med posttraumatisk stress-syndrom og socialt belastede
- Romafamilier
- Det er tilfældigt, men det handler kun om få børn
- Vi har f.eks. haft en del polske lægebørn i kommunen, og det er få af dem, der har haft behov for et tilbud.

19 kommuner har gjort noget specielt for at henvende sig til disse grupper. Hjemmebesøg og personlig kontakt nævnes af ni kommuner. Derudover (hvert punkt er en konsulent's svar):

- Gentagne hjemmebesøg, breve, møder, samarbejde med familierådgivningen og integrationsafdelingen for voksne
- Hvis der har været problemer, har vi tilbudt hjemmebesøg af den pædagogiske konsulent eller sprogpædagoger. Hvor der vurderes et behov for det, i et tværfagligt samarbejde sammen med socialrådgivere, sundhedsplejersker, daginstitutionspersonale, psykologer.
- Mødregupper og samarbejde med sundhedsplejerskerne
- Nedsat en styregruppe og gennemført projekter
- Personlige breve
- Personlige/telefoniske henvendelser
- For tiden tror vi, at alle er med, mens der tidligere i 2002 blev gjort et stort opsøgende stykke arbejde. Lige nu er det opsøgende arbejde fokuseret på 3.-generations-børn, hvor pædagoger ud fra forældrenes gode danske ikke tror, at barnet får behov for noget særligt.
- Vi bliver ved med at besøge og holde kontakt til familierne gennem vores opsøgende medarbejdere, indtil barnet kommer i dagtilbud.

Kommunerne skal underrette de sociale myndigheder hvis barnet har behov for særlig støtte og forældrene ikke vil tage imod den. Det synes ikke som om alle kommuner forfølger sagen så langt.

4.1.5 Forbindelse til læreplanerne

Vejledningen fra 2005 påpeger at det er vigtigt at sprogstimuleringsaktiviteterne tænkes ind i daginstitutionernes pædagogiske læreplaner. Læreplanerne skal dels beskrive daginstitutionernes arbejde med sproglig udvikling, dels beskrive relevante pædagogiske metoder, aktiviteter og eventuelle mål der opstilles i forhold til børn med særlige behov. Børn der får støtte efter § 4a, må defineres som børn med særlige behov.

Cheferne er i spørgeskemaundersøgelsen blevet spurgt om hvilken sammenhæng der er mellem tilrettelæggelsen af sprogstimuleringsindsatsen efter § 4a og daginstitutionernes arbejde med sprog efter de pædagogiske læreplaner. Svarene fordeler sig således:

Tabel 16
Hvilken sammenhæng er der mellem tilrettelæggelsen af sprogstimuleringsindsatsen efter § 4a og daginstitutionernes arbejde med sprog efter de pædagogiske læreplaner?

Der er ikke en eksplicit sammenhæng	60 %
Sprogstimuleringsindsatsen er skrevet ind i læreplanerne	11 %
Læreplansmålene er skrevet ind i målformuleringer for sprogstimuleringsindsatsen	5 %
Andet	24 %
I alt	100 %
Svar/kommuner i alt (chefer)	62

Tabel 16 viser at 60 % af cheferne siger at der ikke er en eksplicit sammenhæng mellem læreplanerne og § 4a. Ni af de 15 chefer der har svaret "andet", har uddybet dette med at man er i gang med at skabe en sådan sammenhæng. Flere peger også på at de centralt ansatte sprogvej-

ledere/-pædagoger hjælper institutionerne med at få sprogstimuleringsarbejdet ind i læreplanerne. Se også Tabel 17 nedenfor.

Der er ingen statistisk sammenhæng mellem hvor mange børn kommunen har i stk. 4-tilbud, og om sprogstimuleringen er indarbejdet i de pædagogiske læreplaner.

Selvom sprogstimuleringen ikke er direkte integreret i læreplanerne, kan de godt have betydning for arbejdet alligevel. Det belyser denne tabel:

Tabel 17

I hvilken grad har de pædagogiske læreplaner været fremmende for arbejdet med sprogstimulering af tosprogede småbørn?

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	I alt	Kommuner
I hvilken grad har de pædagogiske læreplaner været fremmende for arbejdet med sprogstimulering af tosprogede småbørn?	15 %	68 %	14 %	3 %	100 %	61

Det er Undervisningsministeriets forventning (jf. vejledningen fra 2005) at læreplanerne fremover kommer til at understøtte arbejdet med sprogstimuleringsindsatsen. Tabel 17 viser at dette foreløbig kun i nogen grad er tilfældet – det gælder i hvert fald for 68 % af konsulenternes besvarelser. Kun i 15 % af kommunerne er det *i høj grad* gældende i dag.

Der mangler endnu i vidt omfang at blive skabt en kobling mellem læreplaner og sprogstimulering.

4.2 Sprogstimulering i praksis

Dette kapitel vil belyse hvordan sprogstimuleringen rent faktisk foregår. Hvor det sker, hvem der gør det, efter hvilke principper osv. Da stk. 3-tilbuddet (altså tilbuddet til børn der ikke går i daginstitution) er af så lille betydning i den store sammenhæng, vil dette blive beskrevet under hvert tema, i det omfang der er grund til at behandle det særskilt.

4.2.1 Indholdet af den sagkyndige vurdering

EVA's undersøgelse af sprogvurderinger af 0-6-årige (2007) viser at det materiale der anvendes til sprogvurdering af børn, sjældent tager højde for forskellene i den sproglige udvikling hos børn med dansk som modersmål og tosprogede børn. Det vil derfor være centralt at undersøge hvilket materiale kommunerne og institutionerne benytter i den sagkyndige vurdering, og i hvilket omfang vurderingen er velegnet til at afdække de tosprogedes kompetencer.

Med den nye dagtilbudslov skal alle 3-årige børn tilbydes en sprogvurdering. Dermed findes der nu to lovtjekter der handler om vurdering af de treårige børns sproglige kompetencer: folkeskoleloven der foreskriver den sagkyndige vurdering af tosprogede småbørn, og dagtilbudsloven, hvis tilbud om sprogvurdering omfatter alle 3-årige børn. Men børn der er omfattet af folkeskolelovens regler om sagkyndig vurdering, skal ikke sprogvurderes efter dagtilbudsloven.

Testmateriale

Lidt over halvdelen af kommunerne bruger test til at sprogvurdere de 3-årige tosprogede børn, og de er blevet spurgt om hvilke materialer de anvender.

Tabel 18
Hvilket materiale anvendes til vurderingen af børnenes sprog?

	stk. 3		stk. 4	
	antal	procent	antal	procent
<i>Vis, hvad du kan</i> fra Undervisningsministeriet	12	32 %	22	33 %
TRAS	3	8 %	7	11 %
Bo Ege: <i>Sproglig Test 1</i>	5	13 %	9	14 %
<i>Du har ik' spørt appelsin</i>	2	5 %	7	11 %
Velfærdsministeriets <i>Sprogvurderingsmateriale for 3-årige</i>	2	5 %	5	8 %
<i>Den Bornholmske 3-årsscreening</i>	2	5 %	7	11 %
Materiale som kommunen selv har sat sammen eller udviklet	13	34 %	18	27 %
I alt svar	39	103 %	75	114 %
I alt kommuner der har svaret på spørgsmålet	23	61 %	36	55 %
Kommuner i alt	38	100 %	66	100 %

Note: Tallene er procentueret i forhold til alle kommuner der har hhv. stk. 3- og stk. 4-tilbud.

Det fremgår af Tabel 18 at det er ca. halvdelen af kommunerne der anvender testmaterialer til at vurdere børnenes sprog. Ca. en tredjedel bruger materiale de selv har sat sammen eller udviklet, og en lidt større del bruger det nye *Vis, hvad du kan* fra Undervisningsministeriet. Velfærdsministeriets *Sprogvurderingsmateriale for 3-årige* er ikke udbredt, men det retter sig heller ikke specifikt mod tosprogede. Enkelte kommuner anvender andre materialer, som fx *Medina* og *Det er hamses*.

At mange kommuner vælger selv at sætte et vurderingsmateriale sammen af elementer fra andre test eller udvikle noget helt nyt, tyder på et stort engagement i at finde de bedste løsninger.

Det fremgår også af Tabel 18 at nogle kommuner bruger materialer som ikke er møntet på tosprogede børn. Velfærdsministeriets sprogvurderingsmateriale kræver dels at forældrene skal medvirke, hvilket de ikke vil være i stand til hvis der ikke tales dansk i hjemmet, dels er det standardiseret efter danske børns sprogudvikling. Bo Eges *Sproglig Test 1* er heller ikke beregnet på tosprogede børn, men er beregnet på at afgøre om børn med dansk som modersmål har brug for talepædagogisk undervisning, og anses i øvrigt af mange fagpersoner for at være meget forældet. *TRAS* og *Den bornholmske* er ikke i udgangspunktet til tosprogede børn, men er så fleksible i deres "målemetode" at de er brugbare alligevel hvis den der anvender dem, har den relevante indsigt.

Valg af testmateriale

I Århus har man valgt at man fremover vil anvende Familienministeriets *Sprogvurderingsmateriale for 3-årige*, i en tilpasset form, i stedet for *Vis, hvad du kan*.

Argumenterne er at

- Det må være hensigten at barnet skal måles på om det er alderssvarende med de danske børn, hvilket taler for at man i udgangspunktet bruger samme test.
- Til gengæld mangler *Sprogvurderingsmateriale for 3-årige* nogle særlige facetter i det tosprogede barns sprogtilegnelse og indeholder en del hvor forældrene skal gøre optegnelser over børnenes danske ordforråd, hvad de jo ikke kan hvis de ikke selv taler dansk. Men det vil kommunen råde bod på ved at erstatte dette element i materialet med noget pædagogerne kan registrere.
- Indholdsmæssigt (altså hvad angår sproglige temaer) ligner de to materialer hinanden.
- *Sprogvurderingsmateriale for 3-årige* har klare, tilnærmelsesvist objektive grænser mellem de tre kategorier børnene vurderes inden for. I Århus vil man gerne have et

materiale der ikke kræver at testeren skal foretage skøn (som i *Vis, hvad du kan*), og at barnets sprog ses i forhold til normerne for hvad et etsproget, dansk barn mestrer.

Sprogvurdering af treårige – og sagkyndig vurdering af tosprogede børn

I flere af casekommunerne undrer man sig over den konstruktion hvor Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender (nu Velfærdsministeriet) har udviklet ét system til sprogvurdering af "alle" treårige, men i realiteten kun har tiltænkt det børn med dansk som modersmål, mens Undervisningsministeriet har lavet *Vis, hvad du kan* til de tosprogede børn. De pågældende konsulenter mener at dette medfører at man er nødt til at foretage en uheldig skelnen mellem børnegrupperne, og at det giver afgrænsningsproblemer, samtidig med at de er helt på det rene med at det tosprogede barns sproglige udvikling ikke lader sig indfange på en reel måde af en test der er beregnet på modersmålstalende børn og kun tester det ene sprog.

Hvordan gennemføres den sagkyndige vurdering?

I en lille casekommune er der ikke ressourcer til at teste børnene. Sprogpædagogen skal selv få sine 20 timer om ugen til at strække til 25-30 børn, og det levner ikke plads til også at gennemføre sprogvurderinger med test. Hendes vurdering af børnene baseres derfor på at hun observerer dem og taler med dem. En anden ansat i kommunen mener at sprogpædagogen hellere skulle blive bedt om at bruge sin tid på at lave sprogvurderinger og så vejlede pædagogerne som så skulle stå for sprogstimuleringen.

I en anden kommune er det organiseret på den måde at institutionerne indstiller til kommunens talepædagog hvem der skal testes. Hvis testen viser et behov, tages der kontakt til sprogpædagogerne. Nogle gange kan de være med til testene selvom de ikke udfører dem, for at få det ekstra indblik i barnets kompetencer. Hvis de ikke er med til testene, får de resultatet efterfølgende. Sprogpædagogerne i denne kommune så gerne at alle tosprogede børn blev testet. Når pædagogerne skal indstille på baggrund af deres egne fornemmelser, er det sprogpædagagernes erfaring at nogle børn kan blive overset fordi pædagogerne ikke er trænet i at opdage hvis børnenes ordforråd kun lige dækker det børnehave-relevante eller er øvede i at navigere uden sprog.

I en tredje kommune foregår sprogvurderingen på den måde at sprogpædagogerne tager ud til de institutioner der har tosprogede børn, og gennemfører Bo Eges *Sproglig test 3* med dem. I samarbejde med personalet vurderer de så om børnene skal have sprogvurdering. Sprogpædagogerne påpeger at stuepædagogernes vurderinger nogle gange kan være helt anderledes end testens resultat, hvilket understreger vigtigheden af at sprogpædagogerne både taler med personalet og laver test. Det kan dog også have noget med testens brugbarhed at gøre. Kommunen vil gerne finde et nyt og bedre testmateriale, men ledelsen mener at hvis det indebærer tre kvarters interview pr. barn, vil det tage alt for meget tid fra sprogpædagogerne. De vil dog prøve *Vis, hvad du kan* fra efteråret.

Hvordan anvendes sprogvurderingen?

Sprogvurderingen kan ses som et redskab der kun tjener til at afgøre om barnet har behov for støtte, eller man kan bruge den indsigt den giver, til at tilrettelægge den efterfølgende pædagogiske indsats bedst muligt.

Tabel 19
Hvordan anvendes vurderingen/screeningen af barnets sprog?

	Stk. 3	Stk. 4
Den anvendes kun til visitering	13 %	13 %
Den anvendes som grundlag for formuleringen af en handleplan	75 %	76 %
Resultatet ses af den eller de pædagoger der skal varetage sprogstimuleringen	83 %	82 %
Resultatet gemmes så pædagogerne senere kan se hvilken udvikling der er sket	71 %	68 %
I alt	241 %	240 %
I alt besvarelser	58	91
I alt kommuner	24	38

I Tabel 19 har kommunerne svaret på hvordan resultatet af sprogvurderingerne af børnene anvendes – i det omfang der gennemføres sprogvurderinger. Det fremgår dels at praksis for henholdsvis stk. 3 og stk. 4 er meget ens, dels at det er meget få kommuner (13 %) der ikke anvender testene i det videre pædagogiske arbejde.

4.2.2 Sprogvurderinger undervejs i forløbet

Løbende sprogvurderinger af børnene kan være et værdifuldt pædagogisk redskab til dels at evaluere om børnene får det forventede udbytte af sprogstimuleringsindsatsen, dels at planlægge hvad der fremover skal fokuseres på. En konsulent skriver i spørgeskemaet: "Det er vigtigt at se på det enkelte barn, lave løbende vurderinger, og ud fra disse lave justeringer til barnets handleplan."

De følgende spørgsmål handler generelt om både stk. 3 og stk. 4.

Tabel 20
Foretager kommunen løbende vurderinger af de tosprogede småbørns dansksproglige kompetencer/kompetencer på modersmålet når de er startet i sprogstimuleringstilbudet?

	På dansk		På modersmålet	
	2002	2008	2002	2008
Nej, vi foretager ikke sprogvurderinger af deres danske sprog/modersmålet efter de er startet	5 %	3 %	76 %	78 %
Ja, pædagogerne evaluerer løbende kompetencen i forhold til børnenes handleplan	-	10 %		
Ja, pædagogerne (vedr. dansk)/tosprogede pædagoger (vedr. modersmålet) har ansvaret for at foretage løbende, systematiske sprogvurderinger med observations- eller testmateriale	36 %	29 %	3 %	2 %
Ja, ud over pædagogernes løbende sprogvurderinger foretages systematiske sprogvurderinger af sagkyndige, f.eks. talepædagoger eller pædagogiske konsulenter	47 %	48 %	2 %	2 %
Ved ikke	2 %	5 %	3 %	3 %
Andet, hvilket?	10 %	6 %	14 %	16 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %
Antal kommuner (konsulenter)	178	63	176	63

Samlet set kan man sige at tallene for hhv. 2002 og 2008 er meget ens. Sprogvurderinger undervejs i børnenes forløb er ikke blevet mere udbredt. Med hensyn til modersmålet bliver dette ikke vurderet i ¾ af kommunerne efter at børnene er startet på deres sprogstimuleringstilbud, men 13 % vurderer det i dag efter behov.

I "Andet"-kategorien var der i 2002-undersøgelsen yderligere seks kommuner der svarede at børnene løbende får vurderet deres dansksproglige kompetencer på den ene eller anden måde. Hvad angår modersmålet, svarede yderligere 14 kommuner (svarende til 8 %) at de sprogvurderede børnene på modersmålet "ved behov", altså hvis barnet ikke udviklede sig som forventet. Fem kommuner skrev at de brugte de tosprogede medarbejdere til, på forskellig vis, at vurdere

børnenes modersmål. Tilsvarende er der i 2008 otte kommuner blandt dem der har svaret "andet" (svarende til 13 %) der vurderer modersmålet ved behov.

Mht. sagkyndig vurdering i forbindelse med visiteringen, se 4.1.3, og sprogvurderinger før skolestart, se 4.2.9.

4.2.3 Handleplaner

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 fastslår:

"Efter den sproglige vurdering af barnet opstilles der en individuel handleplan, og herudfra planlægges den målrettede aktivitet, som skal tilgodese det, barnet har brug for i udviklingen af sit andetsprog." (S. 45).

63 % af kommunerne (konsulenterne) svarer ja til at der udarbejdes en handleplan for det enkelte barn i stk. 3-tilbud, og 64 % gør det i stk. 4-tilbud – uanset om der er foretaget en test eller ej. Resten gør det ikke. Blandt casekommunerne er der også nogle der ikke gør det. I en af dem tester man børnene igen hvert halve år og bruger dette som styring for indsatsen. I en anden kommune bruger man "barnets bog", så sprogpædagog, barn og forældre hele tiden kan se hvad barnet har været i gang med. I en kommune er man af ressourcemæssige årsager gået væk fra individuelle handleplaner. Det skal nu forenkles så der laves handleplaner som kan ramme flere børn som har brug for det samme. Den bliver elektronisk så stuepersonalet også kan videreføre arbejdet med børnene. Dette skal foregå i kortere intervaller så de kan arbejde med temaer og krydse af når de har været igennem det. Disse handleplaner indeholder også anvisninger til pædagogerne.

En statistisk analyse viser at der er en signifikant sammenhæng mellem hvilke kommuner der svarer at de udarbejder handleplaner, og konsulenterne oplevelse af hvordan indskoling har udviklet sig. Kommuner der svarer at de udarbejder handleplaner, vil have en større sandsynlighed end de øvrige for i høj eller meget høj grad at opleve en bedre indskoling for de tosprogede børn i kommunen.

4.2.4 Institutionelle rammer – stk. 3

Undersøgelsen fra 2002 viste at kommunerne i høj grad så det som væsentligt at de tosprogede børn går i daginstitution, helst allerede fra vuggestuealderen, idet sprogstimuleringen dermed sker inden for en grundlæggende ramme. Tilbuddet efter § 4a, stk. 3, (til børn der ikke er i dagtilbud) blev dermed set som den næstbedste løsning.

Som beskrevet i afsnit 3.2.1 er der siden 2002 sket en halvering af det antal tosprogede småbørn der får sprogstimulering i stk. 3-regi. I langt de fleste kommuner er det kun nogle enkelte børn det drejer sig om – kun fem kommuner har over 20. Københavns Kommune skiller sig ud som en markant undtagelse idet der her er 210 børn i stk. 3-tilbud, svarende til 34 % af alle de børn der får sprogstimulering efter § 4a, stk. 3, på landsplan (kilde: Undervisningsministeriet, foreløbige tal, 2008).

Sprogstimuleringen foregår altså for 95 % af børnenes vedkommende i et dagtilbud. Når det gælder de øvrige 5 % der får stk. 3-tilbud, er kommunerne i spørgeskemaet blevet spurgt hvor dette foregår.

Tabel 21
Hvor er sprogstimuleringsstilbuddene uden for daginstitutioner placeret?

	2002	2008
Tosprogede børnegrupper på skoler, i SFO, på fritidshjem o.l.	38 %	24 %
Tosprogede børnegrupper i samarbejde med dagtilbud	30 %	56 %
Tosprogede børnegrupper i tilknytning til forældreaktiviteter, f.eks. sprogundervisning	6 %	0 %
Andet, hvad?	25 %	21 %
Total	100 %	100 %
Antal kommuner	79	34

Tabel 21 viser hvor kommunerne *primært* har deres stk. 3-tilbud placeret, forstået på den måde at hver kommune her har ét svar. Denne opgørelse viser at kommunerne i mindre udstrækning end før har stk. 3-tilbuddene placeret på skolerne – tallet er faldet fra 38 % til 24 %. Til gengæld er der næsten dobbelt så mange kommuner der i dag placerer tilbuddene i tilknytning til dagtilbud. Det gjorde 30 % i 2002 mod 56 % i dag. "Andet"-kategorien kan fx dække over tilbud der er placeret som helt selvstændige enheder, i et sprogcenter eller lignende.

I 2008 er kommunerne også blevet spurgt om hvor *alle* deres tilbud er placeret, og det giver lidt flere svar på de enkelte kategorier. Opgjort på den måde viser det at ud af de 37 kommuner der har stk. 3-tilbud, bruger de 11 lokaler på skoler, i SFO'er eller på fritidshjem, 21 har tosprogede grupper i samarbejde med dagtilbud, og to kommuner arrangerer noget i tilknytning til forældreaktiviteter, fx sprogundervisning. Ti bruger "andre" steder. Enkelte kommuner har altså tilbud flere forskellige steder.

Adspurgt om grundene til netop denne placering svarer 20 ud af 28 at det er "den bedste løsning i forhold til de tosprogede småbørns sprogtilegnelse". På andenpladsen, som otte respondenter vælger som den vigtigste grund, kommer at det er "den mest praktiske løsning i forhold til lokaler, antallet af småbørn eller lignende". Kun én kommune peger som det vigtigste på at det er det økonomisk mest hensigtsmæssige. Disse prioriteringer adskiller sig ikke fra svarene i undersøgelsen i 2002.

I Ringkøbing-Skjern har man en særlig organisering. Kommunen er inddelt i tre distrikter med hver sin sprogafdeling (et grupperum hvor sprogstimuleringen finder sted). Sprogafdelingerne er beliggende i tilknytning til almindelige børnehaver og er henvendt til de børn der ikke går i daginstitution (stk. 3), og de børn der går i børnehave, men som vurderes at have et massivt behov for sprogstimulering. De børn der går i sprogafdelingerne (som hver er normeret til 8 børn, dvs. 24 børn i alt), får 15 timers støtte om ugen, det gælder både for stk. 3- og stk. 4-børnene. De børn der går i daginstitutionen, tilbringer de øvrige pasningstimer (dvs. dem ud over de 15 timer) i det almindelige afsnit i børnehaven. Sprogstimuleringen i sprogafdelingerne varetages dels af pædagoger der arbejder i institutionen hvor sprogafdelingen ligger, dels af en sprogvejleder. Sprogvejlederne vurderer at dette tilbud er bedre end hvad man normalt kan forvente af stk. 3-tilbud. Den eneste ulempe er at nogle af børnene må køre meget langt for at deltage.

I Slagelse er der tre børn i kommunens stk. 3-tilbud der holder til i en almindelig børnehave. En sprogpædagog varetager opgaven. Da tilbuddet deler lokaler med børnehaven, er det organiseret på den måde at børnene møder kl. 12.30 hver dag, og i den første time har de lokalerne for sig selv. Derefter kommer stuens andre børn ind eller hjem fra tur og bruger de samme rum. Den første time er derfor fokuseret på egentlig træning, mens de sidste to nærmere har karakter af almindelig børnehave, dog med sprogpædagogens særlige fokus på sine børn.

I Århus var det opfattelsen at stk. 3-børnene kom fra de socialt set mest marginaliserede familier, men i Slagelse mener sprogpædagogen ikke at børnene adskiller sig fra andre § 4a-børn.

Forældrenes grunde til at vælge dette tilbud kan være at de har været utilfredse med den børnehaves deres børn har gået i, fx fordi de ikke har følt at deres fødevaretabu blev respekteret. Nogle bor kun i Danmark i en kortere periode (fx imamerne), så de synes ikke der er grund til at lade børnene gå i en almindelig børnehave for at blive integreret. Sprogpædagogen giver udtryk for en meget stor åbenhed, nysgerrighed og respekt for de tosprogede børns kultur, hvilket måske i sig selv kan få nogle tosprogede børns forældre til at søge hendes tilbud.

Tendensen fra 2002 til i dag viser at kommunerne i højere grad placerer stk. 3-tilbuddene i tilknytning til dagtilbud (frem for skoler og andre steder) end tidligere. Dette er i overensstemmelse med det politiske ønske om at sprogstimuleringsindsatsen i videst muligt omfang skal være en integreret del af det almindelige pædagogiske tilbud.

4.2.5 Organisering, forløb og timer – stk. 3

I dette afsnit ses på hvordan sprogstimuleringstilbuddet helt konkret er organiseret for det enkelte barn i stk. 3-tilbud. I næste afsnit belyses de samme spørgsmål for stk. 4-tilbud. Tilsvarende spørgsmål er ikke behandlet i 2002-undersøgelsen.

Tabel 22
Hvordan foregår sprogstimuleringen – stk. 3?

	procent
Individuelt	8 %
I grupper	21 %
Nogle børn får individuel sprogstimulering, andre går i grupper	16 %
Gruppe og individuelt kan være kombineret for det enkelte barn	55 %
I alt	100 %
Antal kommuner	38

Tabel 22 viser at den mest almindelige organiseringsform i stk. 3-tilbuddene er en kombination af gruppe- og individuel stimulering for det enkelte barn – det benyttes i 55 % af kommunerne. Ren gruppebaseret stimulering er den næstmest udbredte organiseringsform, men enkelte kommuner vælger også at satse på enten det ene eller det andet, afhængigt af barnets behov (og måske fysiske placering). Kun tre kommuner opererer alene med individuel træning.

I Tabel 4 blev det vist hvor mange timer børnene i stk. 3-tilbud får i gennemsnit.

12 kommuner svarer at sprogstimuleringen kan være organiseret som korte, intensive forløb på et vist antal timer om ugen. I fem af kommunerne er det 1-2 timer, i fire kommuner er det 3-9 timer, i én kommune 12 og i to kommuner 15 timer. Man kan vel godt sætte spørgsmålstejn ved om 1-2 timer om ugen kan kaldes et "intensivt forløb", men spørgsmålet er måske blevet misforstået.

11 af kommunerne har også svaret på hvor længe disse intensive forløb så kan vare. Tre svarer at det er individuelt – til "det går godt" fx. De øvrige otte fordeler sig jævnt mellem 4-5 og 40 uger.

I 20 af kommunerne, svarende til 54 % af dem der har stk. 3-tilbud, får alle børn bevilget det samme antal timer. I de øvrige 17 er det individuelt.

43 % af kommunerne svarer at "tilbuddet er helt fleksibelt afhængigt af barnets behov". Resten svarer nej til dette.

Tallene viser at stk. 3-tilbuddet kan være organiseret på mange, meget forskellige måder. En del kommuner tilbyder børnene mindre end de 15 timer om ugen de har krav på.

4.2.6 Organisering, forløb og timer – stk. 4

Tilbuddene i børnehaverne kan være lidt sværere at kortlægge fordi indsatsen i højere eller mindre grad integreres i børnehavens dagligdag i øvrigt.

Tabel 23
Hvordan foregår sprogstimuleringen – stk. 4?

	procent
Individuelt	5 %
I grupper	15 %
Nogle børn får individuel sprogstimulering, andre går i grupper	35 %
Gruppe og individuelt kan være kombineret for det enkelte barn	45 %
Total	100 %
Antal kommuner (konsulenter)	65

Tabel 23 viser at man i dagtilbuddene helt overvejende vælger at kombinere individuel sprogstimulering med grupper. Nogle steder betyder det at det enkelte barn enten får det ene eller det andet, andre steder prøver alle børnene lidt af hvert. Tre kommuner gennemfører udelukkende sprogstimuleringen individuelt når det drejer sig om børnehavebørn. (Casekommunen Lejre er tilfældigvis en af dem).

Timetallet

Figur 2, side 26, viser de kommunale bevillinger pr. barn i stk. 4-tilbud.

21 kommuner, svarende til 30 %, gennemfører også sprogstimuleringen som "korte intensive forløb". De kan være på mellem 1 og 15 timer om ugen og vare mellem 3 og 42 uger. Nogle konsulenter kan ikke beskrive deres indsats i disse kategorier. En skriver fx: "Sprogstimuleringen foregår hver dag året rundt." En anden skriver: "Alle tosprogede børn sprogstimuleres hver dag både individuelt og i grupper."

Af de 66 kommuner der har stk. 4-tilbud, er der 15 kommuner, svarende til 27 %, der giver alle § 4a-børn i dagtilbud samme bevilling. 62 % differentierer efter børnenes behov. 10 % af konsulenterne har ikke svaret på spørgsmålet.

Der er ikke spurgt eksplicit om det, men der er også lidt forskel på om man i kommunerne mere eller mindre automatisk lader alle børnene fortsætte med sprogstimuleringen frem til de skal i skole, eller om man revurderer deres behov, fx halv- eller helårligt.

Hvordan alle disse tal afspejler virkeligheden, kan illustreres i et eksempel fra en af casekommunerne. Her har man oprindeligt haft en nøgle der hed 1 time pr. barn, men den er blevet udhulet af at der er kommet flere børn, men ikke flere ressourcer. Sprogpædagogerne er "omrejsende" og skal køre fra institution til institution. Transporttiden går fra de bevilgede timer til børnene. Pædagogerne forklarer at hvis de kun har enkelte børn i en institution, kan de ofte ikke nå at komme der så mange gange om ugen. Det er bedre i de institutioner hvor der er flere børn, fordi de så har flere timer, hvilket giver lidt mere elastik i systemet. Men den interne timefordeling er op til den enkelte sprogpædagog, så det er også dem selv der vurderer hvor de vil bruge mest tid. For tiden undervises alle tosprogede børn da der er ressourcer nok til det.

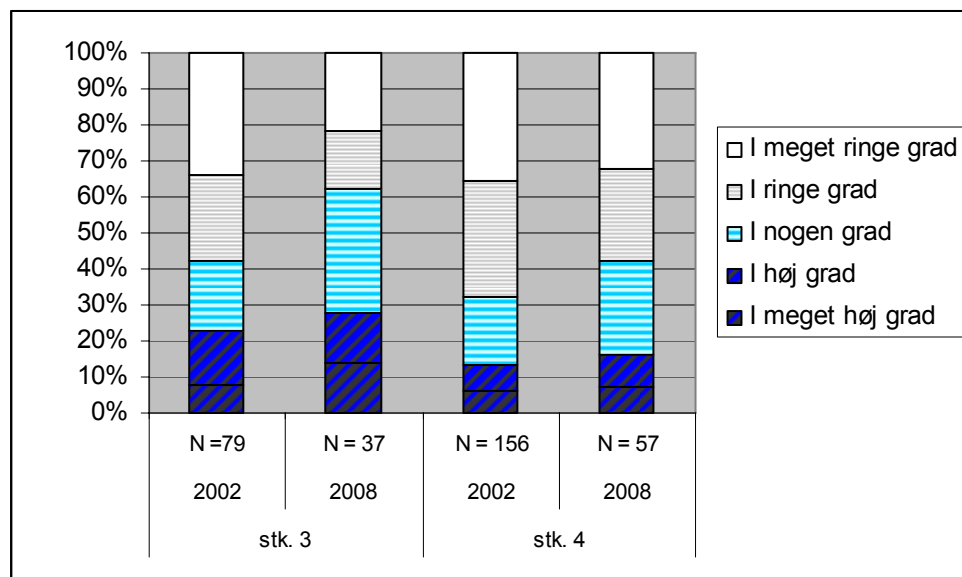
En anden måde at udnytte ressourcerne på er modellen fra Ringkøbing-Skjern hvor de svageste børn fra dagtilbuddene går med i stk. 3-tilbud og dermed får et ekstra intensivt tilbud. Endelig skriver en konsulent i spørgeskemaet: "Vi har haft meget god erfaring med intensivering af tilbuddet året før skolestart."

4.2.7 Pædagogiske overvejelser

Undersøgelsen her går ikke ind i en detaljeret udrådning af den anvendte pædagogik i kommunernes sprogstimuleringspraksis, men ser på enkelte temaer som hvordan man forholder sig til børnenes modersmål, om man lægger vægt på at have centralt ansatte sprogpædagoger eller ønsker at pædagogerne i de enkelte daginstitutioner skal varetage opgaven osv. Tallene i det følgende sammenligner 2002 med 2008 – og sammenligner overvejelser vedrørende stk. 3 med stk. 4.

Figur 5

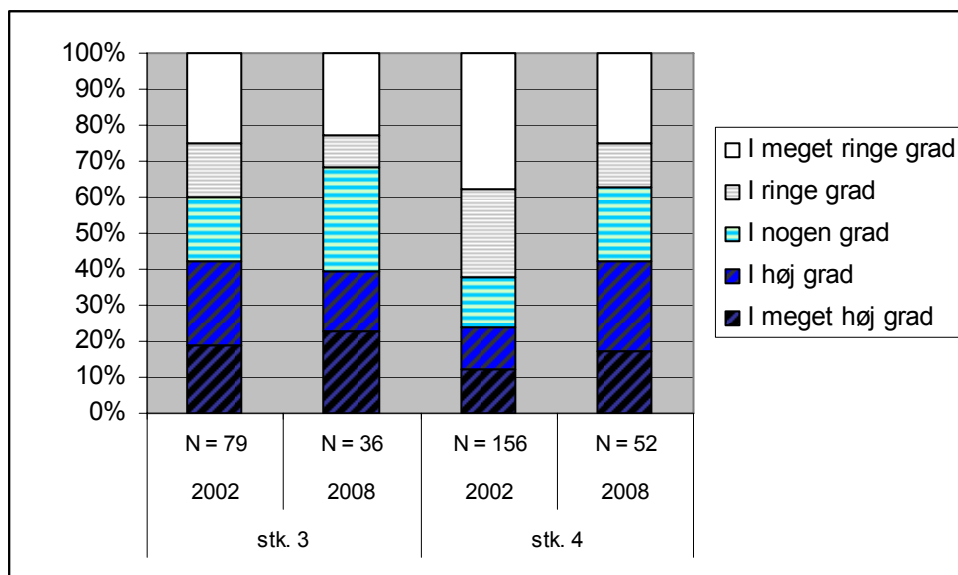
Vi lægger vægt på at arbejde med børnenes modersmål for derved at styrke deres andet sprog

Figur 5 viser at der er sket en vis forskydning i holdningen til børnenes modersmål. Hvor 58 % af kommunerne i 2002 i *meget ringe* eller *ringe grad* lagde vægt på at arbejde med børnenes modersmål i deres stk. 3-tilbud, gælder det i 2008 kun 38 % af kommunerne. Der er således i dag flere kommuner – 35 % mod 19 % i 2002 – der *i nogen grad* lægger vægt på dette i deres stk. 3-tilbud. Andelen der gør det i *høj* eller *meget høj grad*, er steget mindre, fra 23 % til 28 %.

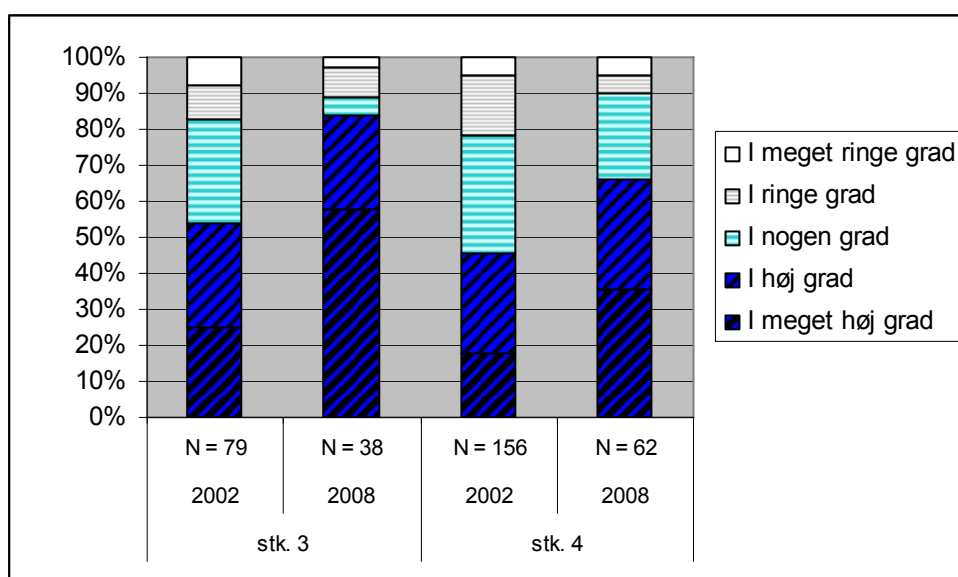
Når det gælder stk. 4, er der sket en lignende forskydning. Mest interessant er det måske at bemærke at kommunerne, både i 2002 og i dag, lægger mindre vægt på at arbejde med børnenes modersmål her end i stk. 3-tilbuddene. Det er således i dag kun 16 % der gør dette i *høj* eller *meget høj grad* i dagtilbuddene, mod 28 % i stk. 3-tilbud. I Ishøj er man i den specielle situation at mange af de tosprogede småbørn er 3.- og så småt også 4.-generations-indvandrere, og et fokus på (forældrenes) modersmål bliver derfor i stigende grad irrelevant. I øvrigt er der generelt tale om en positiv udvikling der også er i overensstemmelse med anbefalingerne i Undervisningsministeriets vejledning.

En statistisk analyse viser ingen signifikant sammenhæng mellem hvor mange børn kommunen har i sprogstimulering, og om der lægges vægt på modersmålet i stk. 4-tilbuddet.

Figur 6**Det er vigtigt at sprogstimuleringen foretages af et centralt sprogstøttekorps**

I Figur 6 er konsulenterne blevet spurgt om kommunens holdning til om sprogstimuleringen bør foretages af et centralt korps af pædagoger – i modsætning til pædagoger der er en del af personalet i den enkelte børnehave. Tallene viser, med hensyn til stk. 3, en meget lille forskydning i holdningen til dette. I 2002 mente 42 % af kommunerne at dette i *høj* eller *meget høj grad* var vigtigt, og i 2008 var det 40 %. Til gengæld er der en stor forskel til stk. 4. I 2002 var kommunerne markant mindre tilbøjelige til at mene at sprogstimuleringen skulle foretages af et centralt sprogstøttekorps der kom ud til daginstitutionerne (62 % fandt det i *ringe* eller *meget ringe grad* vigtigt, 24 % syntes det var vigtigt i *høj* eller *i meget høj grad*). I dag er det 37 % af kommunerne der i *ringe* eller *meget ringe grad* synes at det er vigtigt, mens 42 % synes det er vigtigt i *høj* eller *i meget høj grad*. I dag har kommunerne altså nogenlunde samme opfattelse mht. stk. 3 og stk. 4 – og det er en opfattelse der deler sig i to nogenlunde lige store lejre – for og imod centralt sprogstøttekorps.

Se også Tabel 27, side 62, hvor dette tema uddybes.

Figur 7**Systematiske sprogvurderinger indgår i sprogstimuleringstilbuddet som pædagogisk værktøj**

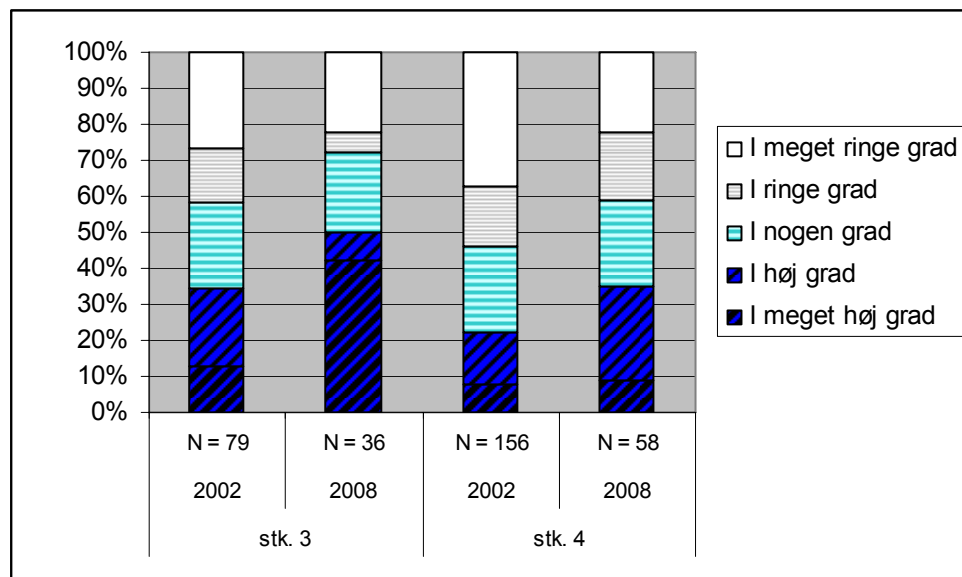
Ser man på stk. 3, viser Figur 7 en markant ændring i anvendelsen af systematiske sprogvurderinger i det pædagogiske arbejde i stk. 3-tilbuddene. Hvor de i 2002 blev anvendt *i meget høj grad* i 25 % af kommunerne, gælder det i dag 58 %. I stk. 4 er der også sket en stigning i andelen af kommuner der bruger sprogvurderinger som pædagogisk værktøj, men den er samlet set ikke så stor som når det gælder stk. 3. Der er ingen statistisk sammenhæng med antal børn i § 4a-tilbud eller hvor længe kommunen har tilbudt sprogstimulering.

Anvendelse af tosprogede pædagoger

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 påpeger at det – af mange grunde – kan have ”stor betydning, at der findes personale, der taler modersmålet, når barnet begynder i dagtilbud”.

Figur 8

Vi arbejder bevidst med at udnytte tosprogede pædagogers sproglige og kulturelle kompetencer

Figur 8 viser også et markant skred i stk. 3-tilbuddene i den pædagogiske tilgang til at bruge tosprogede pædagoger i arbejdet. Andelen af kommuner der bevidst arbejder med at udnytte de tosprogede pædagogers særlige kompetencer i *meget høj grad*, er steget fra 13 % til 42 %. En del af stigningen er kommet fra et fald i andelen der svarer *i høj grad*, men der er stadig tale om at det i 2002 var 42 % af kommunerne der kun *i meget ringe* eller *ringe grad* gjorde dette, og det gælder i dag kun 28 %.

PLS RAMBØLL konstaterede i 2002 at der på dette spørgsmål var meget stor forskel på besvarelserne fra små og mellemstore kommuner over for store kommuner. De aktuelle tal for hele landet er ikke markant forskellige fra de svar de store kommuner afgav i 2002. På grund af kommunesammenlægningerne er så godt som alle landets kommuner ”store” i dag ifølge definitionen i 2002-undersøgelsen. Det kunne tyde på at svaret på dette spørgsmål i et vist omfang afhænger af om man overhovedet *har* tosprogede pædagoger i kommunen.

Ser man på stk. 4, springer det først og fremmest i øjnene at man her i mindre grad arbejder med at udnytte de tosprogede pædagogers særlige kompetencer end man gør i stk. 3. I dag gælder det således at 9 % af kommunerne gør dette i *meget høj grad* over for 42 % i stk. 3-tilbuddene. I 2002 var tallene for stk. 4 også lavere end for stk. 3, men forskellen er blevet større. Sammenligner man de aktuelle stk. 4-tal med PLS RAMBØLLS tal for de store kommuner i 2002, er der faktisk en *mindre* andel af kommunerne der i dag arbejder bevidst med at udnytte de tosprogede pædagogers sproglige og kulturelle kompetencer.

Der er stadig lang vej igen før alle kommuner udnytter de tosprogede pædagogers særlige kompetencer, men udviklingen siden 2002 må betegnes som positiv, i hvert fald for stk. 3-tilbuddenes vedkommende.

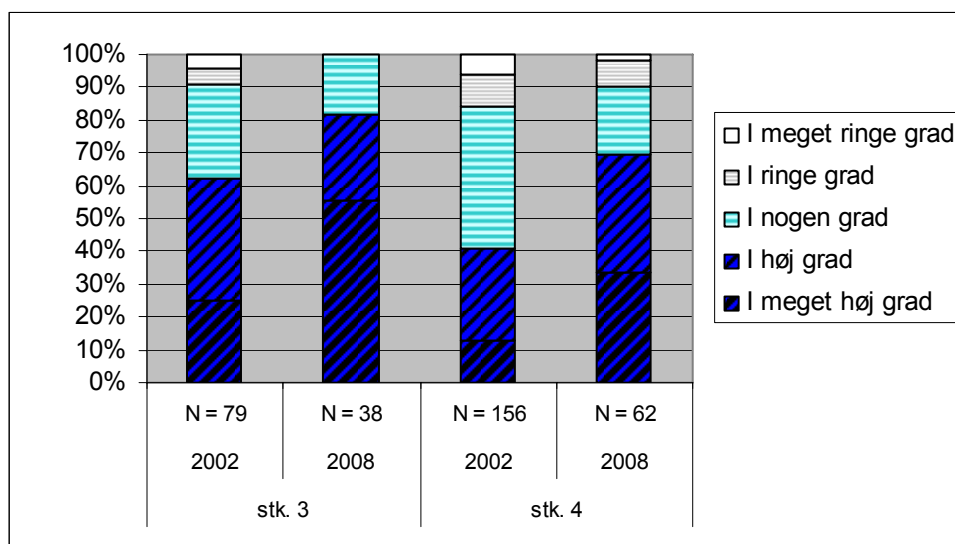
Der er heller ikke her nogen statistisk sammenhæng med antal børn i § 4a-tilbud eller hvor længe kommunen har tilbudt sprogstimulering.

Forældrenes støtte hjemme

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 gør meget ud af at forældrene skal opfordres til at støtte børnenes sproglige udvikling, og giver en række konkrete eksempler på hvad vejledningen til forældrene kan bestå i. Der står også at "Det er vigtigt, at barnet ikke som følge af dansktilegnelsen frakobles det sociale samvær med familien. Derfor bør rådgivningen til forældrene være, at de sammen med børnene taler meget på det sprog, som de selv har det bedst med. Det kan ofte være modersmålet."

Figur 9

Vi arbejder bevidst med at få forældrene til at styrke sprogudviklingen i hjemmene

Figur 9 viser igen en markant udvikling på stk. 3-området. I dag arbejder 55 % af kommunerne i deres stk. 3-tilbud *i høj grad* bevidst med at få forældrene til at styrke sprogudviklingen i hjemmene, mens det kun gjaldt 25 % i 2002. Og ingen kommuner gør det i dag i *meget ringe* eller *ringe grad*, mens det var tilfældet for 9 % af kommunerne for seks år siden. (Det er ikke defineret om det er den dansksproglige udvikling eller sprogudviklingen generelt der er tale om).

Her kan ændringen næppe forklares med at kommunerne er blevet større, idet de store kommuner i 2002 ikke svarede væsensforskelligt fra de mindre.

For stk. 4 gælder det at der er sket en tilsvarende udvikling hvor en langt større andel af kommunerne i dag arbejder bevidst med at få forældrene til at styrke sprogudviklingen i hjemmene. Der er ikke nogen statistisk sammenhæng mellem antallet af børn i § 4a, stk. 4 og hvad konsulenterne har svaret her.

Konsulenterne har svaret i fri tekst på hvad de konkret gør i kommunen på dette område (en del konsulenter har svaret mere end én ting):

Tabel 24**Gør I noget specifikt for at få forældrene til at arbejde videre med børnenes sprogudvikling i hjemmene? – Hvis ja, hvilket?**

	stk. 3	stk. 4
Vejledning/information på opfølgende møder/løbende forældresamtaler	39 %	33 %
Opfordrer til at tale/læse på modersmålet	32 %	28 %
Orienterer om hvad der sker i sprogstimuleringen/konkret med barnets udvikling	6 %	20 %
Vejledning/information efter screening	6 %	17 %
Udlån (eller foræring) af materiale	6 %	13 %
Drøfter med forældrene hvad deres ansvar er/hvad deres rolle kan være	6 %	13 %
Opfordrer til at bruge bestemt materiale/hjemmesider/dansk børne fjernsyn osv.	19 %	9 %
Vejleder i brug af biblioteket	3 %	9 %
Opfordrer forældrene til at overvære sprogstimuleringen	3 %	7 %
Informerer om vigtigheden af at udvikle barnets sprog	0 %	4 %
Forældrene bidrager til sprogvurderingen	0 %	2 %
Orienterer om at det er vigtigt at barnet møder stabilt i børnehaven	0 %	2 %
Har mappe der følger barnet – og opfordrer forældrene til at bruge den hjemme	10 %	0 %
Små, lette hjemmeopgaver	3 %	0 %
I alt	135 %	157 %
I alt svar	42	72
I alt kommuner (konsulenter)	31	46

Selvom ikke samtlige kommuner arbejder bevidst på at få forældrene til at styrke børnenes sprogudvikling hjemme, er der sket en markant udvikling siden 2002.

Sammensætning af sprogholdene

Undervisningsministeriets vejledning siger at det "kan være anbefalelsesværdigt at samle børnene i sproghomogene grupper", men det er ikke altid praktisk muligt.

Tabel 25**Hvilken sproglig sammensætning har sprogstimuleringsholdene efter § 4a, stk. 3?**

	2002		2008	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Vi har overvejende sproghomogene hold	18	23 %	3	8 %
Vi har en ligelig sammensætning af sproghomogene hold og hold hvor børnene taler forskellige sprog	6	8 %	2	6 %
Vi har overvejende hold hvor børnene taler forskellige sprog	43	54 %	28	78 %
Ved ikke	12	15 %	3	8 %
Total	79	100 %	36	100 %

Tabel 25 viser at der i dag er en større andel stk.3-tilbud hvor børnene taler forskellige sprog – 78 % mod 54 % i 2002 – og omvendt færre hold hvor børnene taler det samme sprog. Kommunerne er også blevet spurgt om baggrunden for deres tilrettelæggelse, og langt de fleste svarer at det er "det eneste praktisk mulige" (70 % i 2002 og 62 % i dag). Det dækker formentlig over at alle kommunens stk.3-børn er samlet i ét tilbud. Man kunne forestille sig at man i 2002, med de mindre kommuner, hyppigere ville have blandede hold, men på den anden side var der jo også dobbelt så mange børn i stk. 3-tilbud dengang – og dermed større mulighed for forskellige holdsammensætninger.

Stadig er der dog 27 % af kommunerne – eller ni i alt – der svarer at *baggrunden for deres organisering* er at "det er det pædagogisk mest fordelagtige". Dette svarede 20 % i 2002. To kommuner i 2002 og to kommuner i 2008 har svaret at det er det "økonomisk mest fordelagtige".

De kommuner der skriver at deres løsning er "det pædagogisk mest fordelagtige", er ikke helt enige om hvad dét så er. Af de ni kommuner har de seks hold hvor børnene taler forskellige sprog, og de to har hold hvor børnene har samme modersmål. En kommune har begge dele.

Der kan være pædagogiske argumenter både for sproggrupper hvor børnene har forskellige modersmål, og for grupper hvor de har det samme, men i langt de fleste kommuner er det praktiske omstændigheder der afgør hvad man vælger.

Anvendte materialer

Vi har spurgt kommunerne hvilke pædagogiske materialer de bruger i stk. 3-tilbud og stk. 4-tilbud, og svarene fremgår af appendiks A.

4.2.8 Pædagogiske overvejelser – specifikt i forhold til dagtilbuddene

I dette afsnit behandles tre spørgsmål der kun har relevans for stk. 4-tilbuddene.

Tabel 26

Hvordan har I primært organiseret sprogstimuleringen i dagtilbuddene i kommunen?

	2002	2008	2008 Kommuner- nes andel af børn i § 4a- tilbud	2008 antal børn i de pågæl- dende kommuner i gennemsnit
Sprogstimulering gennemføres af sprogpædagoger, som er ansat centralt på forvaltningen/PPR, der tager ud til de enkelte sprogstimuleringstilbud	26 %	45 %	24 %	84 børn
Sprogstimulering gennemføres primært af personalet i dagtilbuddene, men sprogstimulering for børn med særlige behov forestås af sprogpædagoger, som er ansat centralt på forvaltningen/PPR	23 %	26 %	10 %	53 børn
Sprogstimulering gennemføres af personalet i dagtilbuddet	48 %	46 %	68 %	213 børn
Den foregår på et centralt sprogcenter/i en sproggruppe et andet sted end i barnets dagtilbud	ikke svarmu- lighed	15 %	5 %	48 børn
Andet	25 %	14 %	30 % ^{*)}	349 børn ^{*)}
I alt	122 %	146 %	137 %	138 børn
I alt svar	192	95		9367 børn
I alt kommuner	158	65	100 %	65

^{*)} Note: Det store antal børn under "andet" skyldes at Københavns Kommune har svaret i denne kategori. Tages København ud, er gennemsnittet for resten af kommunerne 129 børn.

Tabel 26 viser hvordan sprogstimuleringen efter stk. 4, altså i dagtilbuddene, er organiseret. Kommunerne har kunnet sætte flere kryds, så den samme kommune kan godt benytte flere organiseringsformer på én gang. En større del af kommunerne (45 % mod 26 % i 2002) benytter sprogpædagoger der er ansat centralt på forvaltningen eller i PPR. Men i 2002-undersøgelsen var det især de store kommuner der brugte denne model således at det blandt dem var 38 % der brugte centralt ansatte sprogpædagoger.

Interessant nok er der sket en forskydning således at det i dag primært er de små kommuner der bruger centralt ansatte sprogpædagoger – disse kommuner har i gennemsnit 84 børn i § 4a-tilbud. De kommuner der bruger personalet i dagtilbuddene, har gennemsnitligt 213 børn i § 4a-tilbud. Dette bekræftes af indtrykket fra casekommunerne hvor de små kommuner bruger centralt ansatte sprogpædagoger der kan nå ud til enkelte børn i flere institutioner. Samtidig viser tallene at det samlede antal af børn der sprogstimuleres af personalet i dagtilbuddene (68 %), er meget større end det antal der sprogstimuleres af centralt ansatte sprogpædagoger (24 %).

Tabel 27**Sprogstimulering skal foretages af pædagoger der kender børnene og arbejder med dem i dagligdagen (stk. 4)**

	2002	2008
I meget ringe grad	4 %	-
I ringe grad	8 %	9 %
I nogen grad	25 %	19 %
I høj grad	34 %	35 %
I meget høj grad	28 %	38 %
Total	100 %	100 %
Antal kommuner	156	58

Tab el 27 viser hvorvidt konsulenterne mener at sprogstimulering skal foretages af pædagoger der kender børnene og arbejder med dem i dagligdagen. Tallene viser at kommunerne vægter dette lidt højere end i 2002 hvor 28 % mente at det skal den i *høj grad*, mens dette tal er steget til 38 % i 2008. Dette tal spejler den tabel der behandler spørgsmålet om hvorvidt sprogstimuleringen bør foretages af et centralt sprogstøttekorps (Figur 6, side 56), hvor 37 % mener at den bør det i *ringe* eller *meget ringe* grad.

I casekommunen Lejre har man for øvrigt et anderledes synspunkt på dette idet sprogpædagogerne her ikke ser en modsætning mellem at være en centralt ansat sprogpædagog og at "kende børnene". Tværtimod har man her den erfaring at sprogpædagogerne, fordi de arbejder med børnene individuelt, ofte kommer tættere på dem end de pædagoger der har dem til hverdag – i en stor børnegruppe. Det sker ikke sjældent at børnene betror ting til sprogpædagogen selvom de kun er sammen en time om ugen, som de ikke indvier stuepædagogerne i.

En "omrejsende" sprogpædagog der er interviewet til undersøgelsen, opridses nogle af fordelene og ulemperne ved at være udefrakommende henholdsvis fast i børnehaven:

- Hvis sprogpædagogen er fast i børnehaven, kan hun være med til at planlægge ture m.m. og være med i dagligdagen i det hele taget.
- På den anden side giver det også en risiko for at "ryge ind i møllen" så det bliver svært at holde på at man skal gå fra med nogle børn hvis der er mange syge i personalet. (At dette er en reel risiko, beskrives af flere sprogpædagoger fra andre kommuner).
- Uanset om man er fast eller "omrejsende", vil det være en fordel at have et fast rum til aktiviteterne så man kan have andre materialer at arbejde med som man ikke selv skal slæbe rundt på.

En sprogpædagog der er ansat i en børnehave, bekræfter at det kan være svært at få gennemført sprogstimuleringen – hos hende er det ikke "blevet til noget i den sidste tid" på grund af personalemangel.

En interviewet leder mener derimod at det er en unaturlig situation at der kommer en person udefra og arbejder med nogle børn i et afgrænset tidsrum. Hun så hellere at det var en integreret del af dagligdagen, og at man så må flytte de tosprogede børn sammen i nogle institutioner der kan have personale nok til at håndtere denne opgave fagligt forsvarligt.

En tosprogskonsulent ser det på en anden måde. Hun ser tegn på – og er bekymret over – at § 4a bliver en særordning. Hun mener at institutionerne som sådan skal blive bedre til at påtage sig opgaven og ikke bare lægge ansvaret over på de få (centralt ansatte) sprogpædagoger. Hun peger på at hvis man ikke har kendskab til og engagement i området, kommer fordommene frem. Det ser hun hos nogle pædagoger – ikke fordi de ønsker det, men fordi de er uvidende. De opfatter børnene som nogle der mangler noget, og ikke som nogle der kan lære noget. Hun argumenterer derfor for at der skal gøres en indsats så alle i institutionerne deltager og byder ind med noget, helst støttet af en sprogansvarlig i hver institution. Det gælder også i skolerne, siger hun. Det skal gøres til en almen opgave og være klart for alle at der ikke er tale om en dysfunktion, men om en forsinkelse i den sproglige udvikling som bare skyldes at børnene ikke har mødt sproget før.

Denne argumentation stemmer helt overens med en af konklusionerne i EVA's rapport om undervisningen af tosprogede elever (2007) der "slår fast at undervisningen af tosprogede elever både bør være en almen opgave og en særlig opgave. Det betyder at alle lærere har en rolle i undervisningen af tosprogede elever – ikke alene lærere med en særlig viden om andetsprogs-pædagogik". Det hedder desuden: "Sprog skaber man i mange sammenhænge, bl.a. gennem nye oplevelser og i undervisningen – elever lærer sproget ved at bruge det."

Et andet spørgsmål perspektiverer dette tema:

Tabel 28

I hvilken grad er sprogstimuleringsaktiviteterne organiseret som en del af det almindelige pædagogiske tilbud i daginstitutionerne i dag i forhold til for fem år siden?

	I højere grad	Uændret (har været det hele tiden)	Uændret (nogle steder)	Uændret (er det stadig ikke)	Ved ikke	I alt	Kommuner
I hvilken grad er sprogstimuleringsaktiviteterne organiseret som en del af det almindelige pædagogiske tilbud i daginstitutionerne i dag i forhold til for fem år siden?	55 %	18 %	17 %	3 %	7 %	100 %	61

Det er en klar intention bag § 4a-indsatsen at den så vidt muligt skal foregå som en integreret del af barnets hverdag i daginstitutionerne, og Tabel 28 viser at det, i hvert fald set i konsulenternes bakspejl, kun var tilfældet i 18 % af kommunerne for seks år siden, men i 55 % af kommunerne er der sket en udvikling således at man i dag i *højere grad* lever op til disse intentioner, uafhængigt af hvordan indsatsen så i øvrigt er organiseret.

Uanset om man vælger "omrejsende" sprogpædagoger eller pædagoger i daginstitutionen til at varetage sprogstimuleringen, er det vigtigt at opgaven integreres i institutionens hverdag og ses som et fælles ansvar. Spørger man overordnet om det, ser det ud som om det udvikler sig i den rigtige retning, men man skal være opmærksom på at integrationen med hverdagen ikke nødvendigvis er ensbetydende med at det er en pædagog fra børnehaven der står for det.

4.2.9 Skolestart

Overgangen fra dagtilbud til skole er både et centralt pædagogisk fokusområde og et punkt hvor man kan vurdere effekten af sprogstimuleringsindsatsen. Dette sidste tema bliver behandlet i afsnit 4.4.3.

Formidling af erfaring og viden om barnets sproglige udvikling i overgangen fra dagtilbud til skole er en stor udfordring for kommuner, institutioner og skoler, og det er ikke alle kommuner der har en systematisk praksis for denne formidling. Derudover er skiftet fra daginstitution til skole og fritidsinstitution et skifte mellem to forskellige pædagogiske kulturer – fra sprogstimuleringsstilbud i småbørnsalderen til undervisning i dansk som andetsprog i skolen. 2002-evalueringen peger på at der rettes for lidt opmærksomhed på systematisk at udvikle og udnytte samspillet mellem dagtilbud og skole. Den nye dagtilbudslov sigter mod at skabe bedre sammenhæng her. Det er derfor relevant at spørge til om der overføres viden fra sprogstimuleringsstilbud til indskolingen.

EVA's evaluering af undervisningen af tosprogede elever i folkeskolen (2007) viser at der som oftest foretages sprogvurderinger ved optagelse på skolerne i 0. klasse, men at vurderingen kun i halvdelen af tilfældene sker efter nedskrevne procedurer.

Det er af stor betydning for de tosprogede børns videre færd i grundskolen, at de erfaringer om barnets sproglige udvikling, som er gjort i forbindelse med sprogstimuleringen, videregives og udbygges. Ligeledes er det væsentligt, at det gode samarbejde med de tosprogede forældre fortsætter i skoleårene. Derfor er der behov for en ekstra indsats i forhold til at styrke samarbejdet mellem sprogstimuleringstilbuddene og indskolingen. (...)

Ved overgang fra dagtilbud og sprogstimuleringstilbud til skole er det vigtigt at pointere, at mange af børnene stadig har brug for undervisning i dansk som andetsprog, og her er resultater og konklusioner fra sprogvurderingerne væsentlige at overdrage. (S. 33).

Dette kapitel ser derfor på hvilke oplysninger der videregives fra sprogstimuleringstilbud til skole, og hvilke rammer der er for samarbejdet imellem dem.

Tabel 29

Foretager kommunen afsluttende vurderinger af de tosprogede småbørns dansksproglige kompetence når de skal til at starte i børnehaveklasse? (Konsulenter)

	2002		2008
Nej, vi foretager ikke afsluttende sprogvurderinger	19 %	Nej, vi foretager ikke afsluttende sprogvurderinger	9 %
Ja, pædagogerne har ansvaret for at foretage den afsluttende sprogvurdering	20 %	Ja, pædagogerne har ansvaret for at foretage en evaluering ud fra børnenes handleplan.	9 %
		Ja, pædagogerne har ansvaret for at foretage en afsluttende sprogvurdering – med anvendelse af observations- eller testmateriale	11 %
Ja, talepædagoger eller pædagogiske konsulenter foretager en afsluttende sprogvurdering	28 %	Ja, talepædagoger eller pædagogiske konsulenter foretager en afsluttende sprogvurdering på grundlag af udtalelser fra pædagogen eller en samtale med barnet	26 %
Ja, både pædagoger og pædagogiske konsulenter foretager en afsluttende sprogvurdering	19 %	Ja, både pædagoger og pædagogiske konsulenter foretager en afsluttende sprogvurdering – med anvendelse af observations- eller testmateriale	20 %
Andet	12 %	Andet, hvilket?	22 %
Ved ikke	2 %	Ved ikke	3 %
I alt	100 %	I alt	100 %
Antal kommuner (chefer)	177	Antal kommuner (konsulenter)	65

Andelen der ikke sprogvurderer ved afslutningen af sprogstimuleringen, er faldet fra 19 % til 9 %. Derudover er tallene meget ens. Den eneste anden forskel der er, er i "andet"-kategorien der er steget fra 12 til 22 %. 13 af de 14 kommuner der svarede dette i 2008, uddybede med følgende svar:

- Talepædagogen sprogvurderer/tester/screener skolestarterne (3 svar)
- Sprogpædagoger/sprogstøttekorpsset laver en skolestartsvurdering/afsluttende vurdering/test (3 svar)
- Institutionerne laver en beskrivelse af barnets sprog/sprogvurdering til skolen (3 svar)
- Børnene bliver screenet som 5-årige/efteråret inden skolestart (3 svar)
- Kommunen er først lige ved at lave en ordning på området (1 svar).

Der er også i de to spørgeskemaundersøgelser blevet spurgt om "børnehaveklasselederne anvender sprogvurderingerne i forbindelse med indskolingen", og det svarede 51 % af cheferne at de gjorde i 2002. I dag svarer 71 % af konsulenterne at de gør det.

Der kan formentlig være lidt uklarhed om begreberne her idet spørgsmålet går på sprogvurdering som en slags status eller evaluering efter § 4a-tilbuddet, mens man af de åbne svar kan se at nogle konsulenter tænker på sprogvurderingen som et led i den hensigtsmæssige skolestart. Sprogvurderingen kan også fungere som begge dele.

Tabel 30

Herunder følger en række udsagn om koordineringen mellem sprogstimuleringstilbuddet og indskolingen i børnehaveklassen.

Hvilket udsagn passer bedst på virkeligheden i din kommune? (Chefer, kun om stk. 3)

	2002	2008
Der er en tæt koordinering efter faste retningslinjer	43 %	40 %
Der er få faste retningslinjer for koordineringen med børnehaveklassen. Det er i vid udstrækning op til det enkelte sprogstimuleringstilbud.	22 %	29 %
Der er ingen faste retningslinjer for koordineringen med børnehaveklassen. Det er helt op til det enkelte sprogstimuleringstilbud.	30 %	23 %
Ved ikke	7 %	9 %
I alt	100 %	100 %
Antal kommuner	77	35

Tabel 30 viser noget om i hvilken grad overgangen fra sprogstimuleringstilbud til skole er formaliseret, og ifølge tallene kan man ikke tale om nogen ændring på dette område siden 2002. Det er stadig ca. 40 % af kommunerne der har "en tæt koordinering efter faste retningslinjer", mens det i de øvrige kommuner er mere varierende.

Fra casekommunerne ved vi at der ofte ikke er nogen direkte kontakt mellem § 4a-pædagogerne og skolen. Men en informationsformidling kan foregå på den måde at sprogpædagogerne giver pædagogerne i børnehaven informationer om de børn de har trænet med, og så indgår dette som en del af det der bliver givet videre til skolen.

Mange steder er der fastlagte praksisser for overleveringen af børnene. I Ringkøbing-Skjern foregår det fx på den måde at sprogvejlederne (se 28.5.0) kontakter skolen om hvor mange § 4a-børn der skal starte i skolen. De går derefter til skolen sammen med barnet – før sommerferien – og introducerer det og fortæller om behov. Skolen får det skriftlige materiale der er på barnet. Sprogvejlederen assisterer også med sin viden for at der kan laves optimale klasseopdelinger i forhold til de tosprogede småbørn.

Eftersom hun kender børnene, spiller hun en væsentlig rolle i starten af overgangen. Efter sommerferien når klasserne er kommet i gang, deltager hun også for at se hvordan det går, og for at sparre med børnehaveklasselederne når de har lært børnene lidt bedre at kende. Overgangssamarbejdet har dog været hæmmet lidt af kommunesammenlægningerne, så informationen fra § 4a-tilbud til skole p.t. overvejende er skriftlig.

I Ishøj bruger man "sprogbørnehaveklasser" – en form for modtage-børnehaveklasser for børn der har behov for en styrket sprogindsats i begyndelsen af deres skoleforløb. Det er hensigten at børnene i sprogbørnehaveklasserne i løbet af året sluses ind i de øvrige børnehaveklasser og således kan fortsætte i en almindelig klasse. Derfor har børnene en del af timerne i sprogbørnehaveklassen og en del timer i børnehaveklassen. De fleste § 4a-børn fra stk. 3-tilbud kommer i sprogbørnehaveklasse, hvilket børnehaveklasselederen får besked om på et overleveringsmøde. Børnehaveklasselederne fra sprogbørnehaveklassen fortæller at ca. 80 % af børnene fra sprogbørnehaveklassen modtager støtte i dansk som andetsprog når de kommer i skole. Hun pointerer at de fleste af børnene har mange andre vanskeligheder end det rent dansksproglige.

Ved overgang til skole afholdes der et overleveringsmøde hvor de modtagende og afleverende parter mødes, i øvrigt sammen med talehørepædagogen (som fortæller om screeningsresultatet), klubpædagogen, sundhedsplejersken og den ansvarlige lærer for dansk som andetsprog i skolen.

På mødet gennemgås alle børn med afsæt dels i talehørepædagogens screening, dels i et skema udfyldt af børnehavepædagogerne og forældrene til barnet.

I en kommune fortæller nogle børnehaveklasseledere at overgangssamarbejdet har været meget personafhængigt. De har haft en rigtig god ordning, men den person der holdt sammen på det hele, er langtidssygemeldt, og så er det faldet lidt fra hinanden. Før var det meget nemt og konkret at de fik skemaer med fra børnehaven på det enkelte barn. Dem brugte de når de planlagde undervisning. Her kunne de se hvad der skulle ske med det enkelte barn. Det gav en støtte og mulighed for at overskue om der var noget der havde flyttet sig. De synes det er helt håbløst at de ikke får dette længere. Med stor kraft slår de fast at tingene skal følge barnet.

I en lille kommune tænker man skolestart hen over hele året. Børnehaven tager på besøg på skolen flere gange med børnene. Omkring selve starten holder de en overleveringsforretning med børnehaveklasselederne hvor de kommer og fortæller om børnenes eventuelle vanskeligheder m.m. Dette gentages et stykke tid efter at de er startet, sådan at børnehaveklasselederen har lært det barn at kende, som der er tale om. De overleverer ingen papirer, og sprogpædagogen er ikke med i overleveringen, men informerer pædagogerne om det der er relevant. Sprogpædagogen vurderer løbende hvordan barnet klarer sig, men ikke specielt i forhold til afslutningen af barnets sprogstimuleringsstilbud.

Pædagoger/leder fra børnehaven er også med nogle gange i starten af skoleperioden samt holder kontakt for at høre hvordan det går, og for at vide hvad de har gjort godt eller forkert – for fx at få en tilbagemelding på om deres vurdering af barnets skoleparathed har været rigtig.

Det billede der tegner sig af overgangssamarbejdet mellem sprogstimuleringsstilbud og skole, er meget sammensat. Realiteten er formentlig at det i nogle kommuner (eller ved nogle skoler) er meget udførligt – børnehaveklasseledere og børnehavepædagoger kender hinanden, og besøger og følger børnene hhv. før og efter de er startet i skolen. Sprogvurderingsresultater m.m. følger med barnet op i børnehaveklassen. Andre steder er der ingen kontakt overhovedet. Og mange steder er det et eller andet midt imellem. Uanset model ser det ud til at området ikke har flyttet sig væsentligt de sidste fem år. Men lige netop dette er også et område der formentlig mange steder har fået lav prioritet da alt skulle finde nye rammer efter kommunesammenlægningen.

4.2.10 Hvornår skal børnene i skole?

En rapport fra UNI•C til Undervisningsministeriet, "Undersøgelse af elever der går et ekstra år i børnehaveklasse" (januar 2006), viser at 20 % af de tosprogede børn sendes sent i skole – det vil sige at de starter senere i børnehaveklassen end det kalenderår hvor de fylder seks år. For dansksprogede børn er det 16 %. Omvendt sendes 3,5 % af tosprogede børn tidligt i skole (før det kalenderår hvor de fylder seks år) – det gælder kun 1,6 % af de dansksprogede børn. Der er altså større spredning i skolestarttidspunktet for tosprogede børn. Selvom de tosprogede børn sendes lidt senere i børnehaveklasse end deres dansksprogede kammerater, er de oftere ikke tilstrækkeligt skoleparate. 5,8 % af de tosprogede elever i børnehaveklassen tager et ekstra år mod 1,8 % af dansksprogede elever. Der er samtidig stor forskel på drenge og piger idet 7,3 % af de tosprogede drenge i børnehaveklassen går et år om – sammenholdt med 4,2 % af pigerne.

I kommunerne er det er en udbredt holdning at det er godt at beholde de tosprogede børn et ekstra år i børnehaven hvis de har vanskeligheder. De falder bedre ind i skolen når de er gode til dansk. Men forældrene kan godt modsætte sig dette af forskellige grunde.

I en kommune har de erfaring for at en individuel snak med forældrene hvor de får forklaret argumenterne, hjælper. Andre steder opleves det som et stort problem at der alligevel er forældre der insisterer på at få deres børn i skole selvom alle professionelle omkring dem fraråder det. Det handler om status – om at børnehaven ikke rigtig regnes for noget fordi det bare er "leg", mens skolen er dét det gælder om.

En børnehaveklasseleder i en af casekommunerne har meget dårlige erfaringer. Hun synes absolut ikke at børnenes sproglige niveau er blevet bedre de senere år. Nogle børn er stadig alt for dårlige sprogligt til at kunne deltage. Det er ikke – som det kan være tilfældet i andre kommuner – fordi der er kommet flere flygtninge. Hun mener at forældreopbakningen i nogle tilfælde mangler markant, og uden den er det "umuligt at få det til at køre", siger hun. Det er til trods for at der arrangeres forældremøder med tolke og andre tiltag som har virket som om de har haft en god effekt. Hun har også problemer med tosprogede forældre som insisterer på at deres børn skal starte i skole selvom både pædagoger og skole mener at det er for tidligt. For forældrene er det bedre at de går to år i børnehaveklasse, også selvom de eventuelt ikke bliver stimuleret eller specialundervist dér. Det er et problem når en tredjedel er tosprogede i klasserne, især da nogle kommer med sproglige forudsætninger som en 4-årig. Det gør også at de pågældende børn får svært ved at opføre sig som rammerne i skolen kræver.

Sprogpædagogerne i samme kommune mener at der mangler retningslinjer for hvad man gør i disse tilfælde. Hvis barnet ikke er klar, hvad stiller man så op over for forældrene? De oplever også at pædagogerne bliver irriterede hvis de føler de allerede har gjort deres, og man beder dem prøve igen. De kunne godt tænke sig en fælles politik på dette område og nogle konkrete udmeldinger fra skolen, fx om hvor stort et ordforråd de forventer at børnene skal have, hvor meget grammatik skal de kunne osv. På den anden side mener sprogpædagogerne også at det er problematisk at skolen ikke kan rumme disse børn, især hvis det kun handler om sprog. Måske er der for dårlig kommunikation og forståelse mellem børnehaveklasseledere og institutioner – de ved for lidt om hinanden. Børnehaveklasselederen peger også på at man kunne invitere forældrene før børnene er startet, så de kan se hvordan tingene foregår, og hvad der forventes af børnene i skolen.

4.3 Forældresamarbejdet

4.3.1 Information til forældrene – på kommunalt niveau

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 lægger stor vægt på at forældrene bliver grundigt informeret om sprogstimuleringen – både før visitationen for at få dem til at tage imod tilbuddet og undervejs i forløbet så de ved hvad der foregår, og kan bakke op om det:

Forældrene skal, hvis der er behov for det, orienteres på deres eget sprog, eventuelt ved brug af tolk i et opsøgende arbejde eller ved, at skriftlig information oversættes. Dette kan have afgørende betydning for et positivt samspil med forældre. Det er vigtigt, at nødvendigheden af sprogstimulering forstås af alle forældre, og at de ved, at sprogstimulering i eller uden for dagtilbud er obligatorisk, hvis det efter sagkyndig vurdering skønnes, at barnet har behov for det. (S. 18)

"Løbende information om sprogstimuleringens indhold er vigtig, navnlig fordi flere tosprogede forældre efterspørger en tydeliggørelse af den pædagogik, der ligger til grund for sprogstimuleringen." (S. 42).

Også i forældresamarbejdet er det en fordel, hvis der er personale, der taler familiens sprog. Hvis dette ikke er tilfældet, er det vigtigt at gøre brug af en tolk, når situationen kræver det. Det er afgørende at få skabt en god kontakt til familierne, derfor kan det ofte anbefales at iværksætte en forstærket opsøgende indsats, særligt hvis der er tale om familier, der lige er flyttet til Danmark. I arbejdet hermed kan indgå hjemmebesøg, tolk, oversættelse af materialer og generel hyppig kontakt med familierne, så forældrene kan involveres aktivt i arbejdet med børnene. (S. 12-13).

"I sammenhæng med sprogstimuleringsindsatsen bør det overvejes at afsætte timer til samarbejdet med de tosprogede forældre ud fra en erkendelse af, at forældresamarbejdet om småbørns sprogtiltagelse er af stor betydning, samt at dette er tidskrævende og kræver mere end en daglig "snak" mellem forældre og pædagog." (S. 22).

Kommunernes konsulenter er blevet spurgt om der er *kommunale retningslinjer for hvordan informationsindsatsen* over for de tosprogede børns forældre skal forløbe. Hvad stk. 4-indsatsen angår, er der sådanne retningslinjer i 36 % af kommunerne, og denne andel er stort set den samme som i 2002. For stk. 3-indsatsens vedkommende er tallet steget fra de samme 36 % i 2002 til nu 47 %.

Konsulenterne er blevet spurgt om hvilke informationskanaler kommunerne benytter sig af når de skal orientere de tosprogede børns forældre om de muligheder der er for at deres børn kan få sprogstimulering. Desuden er der spurgt om i hvilken grad man oplever disse kanaler som effektive. Begge spørgsmål har kunnet sammenlignes med undersøgelsen fra 2002.

Besvarelserne viser at

- der generelt – både i 2002 og 2008 – er en større andel af kommunerne der har brugt *forskellige informationskanaler til at informere om stk. 3* end om stk. 4. Det forekommer ret naturligt idet man jo kan nå børnene i stk. 4-tilbud via daginstitutionerne (og indsatsen for at få de tosprogede børn i daginstitution regnes ikke med her).
- der er lidt større andele af kommunerne der har informeret både på dansk og på børnenes modersmål end kun på dansk. Andelen der kun har informeret på dansk, er dog lidt større i 2008 end den var i 2002.
- udviklingen fra 2002 og 2008 viser at kommunerne generelt bruger flere forskellige informationskanaler. Lidt flere kommuner (under 10 procentpoint flere) informerer via sundhedsplejerskerne, 20-25 procentpoint flere informerer med breve der sendes til forældrene, og lidt flere (under 10 procentpoint) har brugt åbent hus-arrangementer. Næsten 20 procentpoint flere anvender hjemmebesøg. De mest markante stigninger er således sket i den direkte information til forældrene hvor de indirekte – via indvandrerorganisationer, opslag, tv-annoncer osv. – ikke er steget i nær samme grad.

Samtidig skal man være opmærksom på at dette ikke siger noget om hvor mange børn eller forældre man er nået ud til.

Man kan også vende det om og se hvor mange kommuner der *ikke* har anvendt de forskellige kommunikationskanaler overhovedet.

Tabel 31

Hvordan har I informeret de tosprogede forældre generelt om sprogstimuleringstilbudene efter § 4a, stk. 3 og 4?

	Stk. 3	Stk. 4
Sundhedsplejerskerne har ikke orienteret om tilbuddet	33 %	49 %
Der er ikke sendt breve til forældrene	14 %	36 %
Der er ikke samarbejdet med flygtninge- og indvandrerorganisationer om informationsindsatsen	70 %	83 %
Der er ikke afholdt åbent hus-arrangementer	70 %	85 %
Der er ikke brugt opslag på sprogcentre	85 %	98 %
Der er ikke annonceret i indvanderradio og -tv	100 %	100 %
Der har ikke været opslag/pjecer på kommunale institutioner, biblioteker o.l.	57 %	75 %
Der er ikke samarbejdet med amtet/regionen om opslag/pjecer på hospitaler	94 %	96 %
Der er ikke anvendt hjemmebesøg	31 %	60 %

Note: Respondenterne er blevet spurgt om de har anvendt den pågældende informationskanal a) på dansk, b) på dansk og børnenes modersmål eller c) slet ikke. Tabellen viser de andele der har svaret at de ikke har anvendt den informationsform. For overskuelighedens skyld er svarmulighederne derfor skrevet med et "ikke" (Der er ikke annonceret ...) Procentueringen er sket i forhold til det samlede antal besvarelser (a + b + c) for hvert spørgsmål. For stk. 3 varierer dette mellem 31 og 36, og for stk. 4 mellem 46 og 55.

Analyseres tallene på en anden måde, kan man se at ud af 36 kommuner der har stk. 3-tilbud, har to kommuner ikke informeret om det gennem nogen af de nævnte kanaler. Ud af 58 stk. 4-

kommuner er der 12 kommuner (21 %) der ikke har informeret om det på de nævnte måder. Til gengæld er der to kommuner der har informeret om stk. 3 på otte af de ni måder – den ene endda både på dansk og på børnenes modersmål.

Tallene i spørgeskemaundersøgelsen viser også at konsulenterne opfattelse af de enkelte informationskanalers effektivitet gennemgående er faldet markant. I 2002 mente 93 % af de adspurgte chefer således at det var effektivt at lade sundhedsplejerskerne orientere om sprogstimuleringsstilbuddet, men det mener kun 63 % af konsulenterne i dag. 72 % mente at breve til forældrene var en effektiv kommunikationsvej, mens kun 45 % er af den opfattelse i dag. Størst fald ses vedr. samarbejde med flygtninge- og indvandrerorganisationer – det oplevedes i 2002 som effektivt i 80 % af de kommuner der brugte det, mens det kun gælder i 20 % af kommunerne i dag. Hjemmebesøg mente også 92 % af cheferne var effektivt i 2002, nu er det kun 63 % af konsulenterne. Opslag på sprogcentre og kommunale institutioner osv. er hele tiden blevet opfattet som en meget ineffektiv kommunikationsform. Det eneste der opleves mere effektivt i dag, er åbent hus-arrangementer som 50 % oplevede som effektivt for seks år siden mod 60 % i dag. Den generelt faldende tendens kan ses som et udtryk for en erkendelse af at måden der kommunikerer med forældrene på, ikke er god nok.

Hvad angår den helt konkrete information til forældre i børnehaverne om at deres barns sprog vil blive vurderet med henblik på evt. støtte efter § 4a, stk. 4, har kommunerne svaret på hvordan dette foregår. Det fremgår at 38 % lader institutionen give børnene et brev med hjem, og 11 % af kommunerne sender et brev til forældrene. 50 % har svaret "andet", hvilket primært dækker over at de bliver informeret af "institutionen", "deres barns pædagog" eller "sprogpædagogen" (som kan være både centralt ansat og en fra børnehaven). Nogle af kommunerne skriver også at det er forskelligt fra institution til institution. I to kommuner er det en centralt ansat sprogvejleder, og i en enkelt benytter man opslag i institutionen. I én kommune ringer man forældrene op.

Som nævnt i indledningen til afsnittet er Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 ganske fyldig på dette punkt: Informationen til og kommunikationen med forældrene er uhyre vigtig.

Denne undersøgelse viser

- at under halvdelen af kommunerne har fælles retningslinjer for informationsindsatsen
- at andelen af kommuner der kun informerer på dansk, er steget
- at oplevelsen af de anvendte informationskanalers effektivitet generelt er faldet
- og at det ikke altid står helt klart for forældrene hvad § 4a går ud på.

Samtidig viser undersøgelsen at kun 31 % af konsulenterne har brugt det materiale Undervisningsministeriet har udarbejdet til forældrene på fire af de største minoritetssprog. Tilsammen indikerer alt dette at måden man informerer på, ikke er god nok. Undersøgelsen viser også at det generelt er de direkte kommunikationsformer (hjemmebesøg, brug af tolke, mindre sociale arrangementer/åbent hus) der ses som virksomme, mens skriftlig kommunikation gør det i mindre grad.

4.3.2 Anvendelse af tolke

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 understreger at brug af tolk er vigtigt både når forældrene skal informeres om sprogstimuleringsstilbuddet, og i det løbende samarbejde. Der peges på at forældrene kan mene at det ikke er nødvendigt, men at det alligevel kan være hensigtsmæssigt for at sikre sig mod misforståelser og for at få de nødvendige nuancer og dybder med i samtalen om barnet. Desuden beskrives den professionelle, etisk korrekte brug af tolkebistand.

Der er ikke i denne undersøgelse spurgt om *i hvilket omfang* kommunerne benytter sig af tolkebistand, men 10 % af stk. 3-kommunerne og 5 % af stk. 4-kommunerne bruger slet ikke tolk. 95 % af stk. 3-kommunerne anvender tolk og mener at det *i høj* eller *meget høj grad* fremmer samarbejdet. Det tilsvarende tal for stk. 4-kommuner er 80 %.

Dette siger dog stadig ikke noget om hvor ofte eller i hvilke situationer tolkene anvendes.

Der er heller ikke spurgt specifikt om dette i interviewene. I en kommune nævnes det dog at man er påpasselig med ikke at bruge tolke som kender forældrene personligt, fordi man har oplevet at de ikke tolkede rigtigt.

4.3.3 Forældresamarbejde – set fra pædagogens synsvinkel

Undervisningsministeriets vejledning fra 2005 understreger vigtigheden af et løbende samarbejde med forældrene: "Det kan være en stor fordel for arbejdet med de tosprogede børn, hvis der foregår en dialog mellem forældre og pædagoger om, hvordan og med hvilke midler henholdsvis forældre og pædagoger fremmer børnenes sproglige udvikling."

Tre konsulenter har berørt temaet i de afsluttende, åbne spørgsmål i spørgeskemaet:

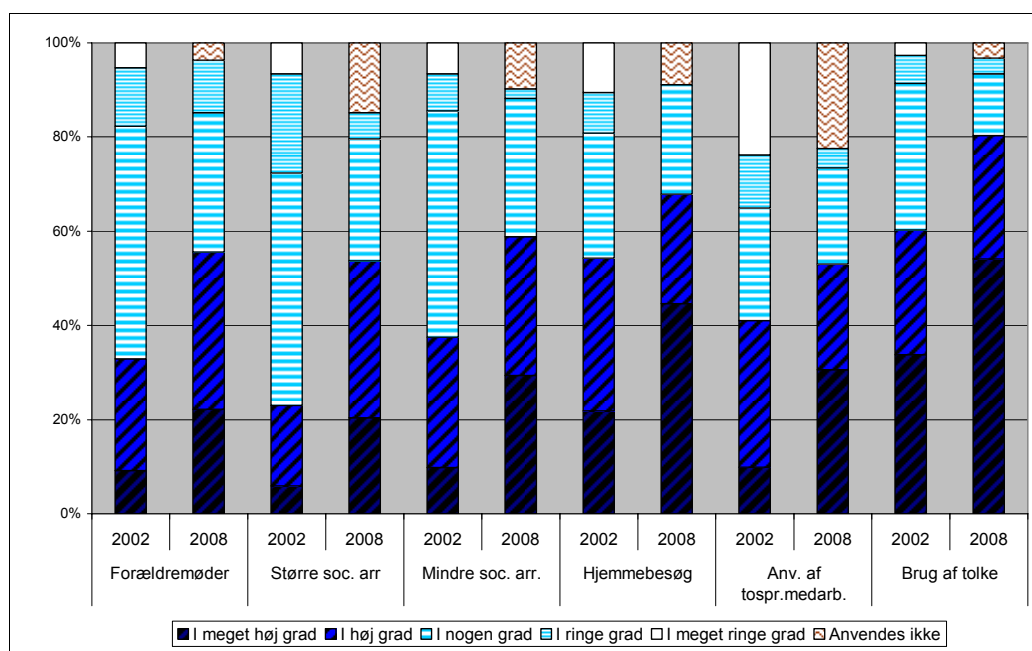
- "Dialogen med forældrene er alfa og omega for at skabe generelle gode rammer om de tosprogede børn og familier."
- "Der er fortsat et stort behov for uddannelse, men også sparring og uddannelse i forhold til forældresamarbejde"
- "Det lykkes når familierne er med".

Information til forældrene – forældremøder osv.

Konsulenterne er blevet bedt om at svare på spørgsmål om i hvilken grad en række aktiviteter "fremmer et godt samarbejde med de tosprogede forældre hvis børn deltager i sprogstimulering".

Figur 10

I hvilken grad fremmer følgende aktiviteter et godt samarbejde med de tosprogede forældre hvis børn deltager i sprogstimulering?

Figur 10 viser hvor stor en andel af konsulenterne der mener at de forskellige aktiviteter fremmer forældresamarbejdet, og hvordan cheferne svarede på det samme spørgsmål i 2002. Andelen der svarer i høj eller i meget høj grad med hensyn til forældremøder, er gået op fra 33 % til 56 %, større sociale arrangementer som jule- og ramadanfester fra 23 % til 54 %, mindre sociale arrangementer som kaffemøder etc. fra 38 % til 59 %. Hjemmebesøg opleves som værende fremmede for samarbejdet – i 2002 i 54 %, nu i 68 % af kommunerne. Anvendelse af tosprogede medarbejdere vurderes som effektivt i før 41 %, nu 53 % af kommunerne. Den positive vurdering af brug af tolke er steget fra 60 % til 80 %. Tallene for stk. 3 er ikke afbildet da de ikke afviger væsentligt.

Det skal i øvrigt bemærkes at der kun i 2008 har været svarmuligheden "anvendes ikke". Til gengæld har ingen svaret "i meget ringe grad" – hvilket kunne lede til den formodning at i hvert

fald nogle kommuner i 2002 har svaret "i meget ringe grad" hvis de slet ikke benyttede den pågældende aktivitet i forældresamarbejdet.

Generelt er der tale om at de fleste typer samarbejde vurderes som mere fremmede for samarbejdet i dag, men det er hjemmebesøg og anvendelse af tolke der vurderes godt i flest kommuner.

Hvis man prøver at opstille et samlet, kvantitativt mål for indsatsen på dette område, kan det gøres på følgende måde: Der er spurgt om i alt syv aktiviteter. Hvis konsulenten har svaret at kommunen anvender den pågældende aktivitet – og de *i høj* eller *meget høj grad* opleves at fremme et godt samarbejde med de tosprogede børns forældre, tæller det som én aktivitet. Hvis kommunen ikke anvender dette "redskab" i samarbejdet, eller det opleves kun i *ringe* eller *nogen* grad at have effekt, tæller det ikke. En kommune har derfor "syv aktiviteter" hvis alle de nævnte anvendes og opleves at fremme samarbejdet.

Sammenholder man konsulenternes svarfordeling på denne variabel med deres svar på om de i de sidste fem år har oplevet en bedre indskoling for de tosprogede småbørn, fås følgende fordeling:

Tabel 32
Oplevet effekt af aktiviteter i forældresamarbejdet (aggregeret)
*** Vi oplever en bedre indskoling for de tosprogede småbørn i kommunen**

	Bedre indskoling – i meget ringe, ringe eller nogen grad	Bedre indskoling – i høj eller meget høj grad	I alt
0-3 forældreaktiviteter	15 71 %	6 29 %	21 100 %
4-5 forældreaktiviteter	7 39 %	11 61 %	18 100 %
6-7 forældreaktiviteter	5 33 %	10 67 %	15 100 %
I alt	27 50 %	27 50 %	54 100 %

Note: Definitionen af "forældreaktiviteter" er forklaret ovenfor.

Tabel 32 viser at hvis kommunen anvender – og oplever effekt af – mellem fire og syv forældreaktiviteter, opleves indskoling for de tosprogede småbørn hyppigere som bedre end hvis kommunen anvender mellem 0 og 3. 61 % af de konsulenter hvis kommuner anvender 4-5 forældreaktiviteter, og 67 % af dem der anvender 6-7, har set en bedre indskoling for de tosprogede børn over de sidste fem år, mens dette kun gælder 29 % af de konsulenter hvis kommuner anvender 0-3 aktiviteter.

Tilsvarende findes en statistisk signifikant sammenhæng hvis man krydser spørgsmålet om hvorvidt konsulenten mener at "vi har fået et bedre samarbejde med de tosprogede forældre i dagtilbuddene", idet de kommuner der svarer *i høj* eller *meget høj grad* til dette, med større sandsynlighed også vil have oplevet at indskoling er blevet bedre.

Undersøgelsen tyder på at jo mere aktiv en kommune er med hensyn til anvendelsen af forskellige forældreaktiviteter, jo bedre bliver de tosprogede børns indskoling.

Fra interviewene kommer flere input om informationen til forældrene:

Nogle institutionsledere mener at vanskelighederne i samarbejdet opstår når man ikke kan få en ordentlig kontakt til forældrene og vise dem hvad der sker, og hvor vigtigt det er at børnene får tilbuddet, på en måde så de forstår det. Nogle forældre opfatter det som en straf. Når pædagogerne inviterer forældrene til en samtale og viser dem helt konkret hvad det er der foregår, og

hvordan alt gøres, er det med til at skabe forståelse. Deres erfaring er at breve og sedler ikke er en god ide. De får ikke budskabet igennem. Men de kan godt bruges til den løbende information om hvad de laver i sprogstimuleringsstilbuddet, fx hvis man tegner det man har lavet med børnene.

En børnehaveklasseleder mener også at både sedler og forældremøder fungerer dårligt – det er bedre at ringe til forældrene.

Når man er "omrejsende" sprogpædagog, er det meget forskelligt hvor meget man ser forældrene fordi man ikke er til stede når forældrene afleverer og henter deres børn. Sprogpædagogerne vil derfor gerne have indført et fast møde med forældrene kort efter at børnene er begyndt i sprogstimuleringen, for at få et bedre indblik i barnet og for at involvere forældrene i arbejdet så de kan være med hjemme.

En anden sprogpædagog der heller ikke har nogen direkte kontakt med forældrene, synes det kunne være fint, men den tid hun har fået bevilget, er ikke til det. Hun informerer dog forældrene med breve om hvad de har lavet i børnehaven, og fx tegninger af det de har talt om, så børnene kan fortælle om det.

I en kommune sender sprogpædagogerne en gang imellem breve med børnene hjem om hvad de laver, men de har ikke indtryk af at det rigtig virker. I stedet har de lavet en kalender i børnehaverne som både pædagoger og forældre har adgang til, så de kan se hvornår sprogpædagogen kommer, og hvad hun skal arbejde med.

En sprogvejleder fortæller at hun holder forældremøder for at fortælle om indsatsen, og at hun her også introducerer sig selv til forældrene og opfordrer dem til at deltage. Hun spørger også lidt ind til deres baggrund og forholder sig til kulturelle forskelle. Hun synes det er vigtigt at "vise ansigt". I øvrigt oplever hun at det betyder meget hvor familierne er fra, hvordan de forholder sig til sprogstimuleringen og sprogvejlederens deltagelse.

Kultur, kommunikation og "tydelighed"

Interviewene afspejler at det at holde møder osv. ikke er nok i sig selv – der kan være barrierer for kommunikationen der gør at man ikke rigtig forstår hinanden alligevel.

Mange interviewede peger på "kulturforskelle" som en vigtig barriere man er nødt til at komme over. Umiddelbart, men indirekte (uden at nogen af de interviewede foretager denne skelnen) kan der aflæses i hvert fald tre forskellige opfattelser af hvad de består af: For det første tales om kulturforskelle i kommunikationen – man misforstår hinanden. Pædagogen tror at man har en klar aftale, men forældrene dukker ikke op. Her kommer "tydelighed" ind som en løsning. Og tydelighed er måske netop ikke det samme for pædagogen som for forælderen. For det andet tales om de kulturforskelle der fx giver sig udslag i forskellige værdier, tabuer, opdragelsesnormer, opfattelser af hvad leg og læring er, osv. Det er kulturforskelle som kan skabe uenighed mellem pædagog og forældre om hvad der er det rigtige at gøre i forhold til barnet. Endelig er der de kulturforskelle der handler om at forældrenes og barnets baggrund og erfaringer er vidt forskellige fra pædagogens så pædagogen i meget mindre grad end med et dansk barn ved hvilke referencer hos barnet hun kan bygge på i sin pædagogik.

Forskellige udsagn illustrerer disse forskellige slags kulturforskelle:

En pædagog siger: "Næsten alle er tålmodige og lyttende, men de træffer deres egne beslutninger i sidste ende." En anden måde at sige det på er at selv om en forælder ser ud til at forstå en besked, er det ikke ensbetydende med at han eller hun har den samme forståelse som pædagogen. Eller også skyldes de "egne beslutninger" at kulturelle normer forbyder forælderen at stå og sige "nej" direkte til sprogpædagogen selvom forælderen allerede mens de taler sammen, ved at han/hun ikke kommer til at gøre det sprogpædagogen beder om – komme til et forældremøde fx.

Set fra en af konsulenternes synspunkt er en barriere i forældresamarbejdet at pædagogerne har en berøringsangst og er for forsigtige over for de tosprogede børns forældre. Hvis pædagogerne fx har en mistanke om at et barns far lider af posttraumatisk stress på grund af krigsoplevelser, kan de ikke handle på mistanken fordi de ikke tør spørge forældrene direkte.

To sprogpædagoger peger på forældresamarbejdet som det allervigtigste i bestræbelserne på at "få det hele til at køre". De oplever nok at det kan være lidt svært at få forældrene i tale, og fortæller at de af og til trækker på talepædagogernes autoritet til at indkalde forældrene til møde hvis der er brug for en vigtig snak med forældrene. I tråd med dette siger de også at forældrene kun respekterer det de siger, hvis det kan kobles til børnenes fremtidige skolegang, ikke hvis det bare handler om leg og andre aktiviteter i børnehaven.

En sprogvejleder påpeger at kulturelle forskelle gør en stor forskel for hvordan forældre forholder sig til tilbuddet. Man skal have stor respekt for kulturelle forskelligheder og passe på ikke at lave om på barnets kulturelle forståelse. Man skal forstå hvad det er barnet kommer fra, og hvordan familien har det.

Lidt i modsætning til dette er der flere konsulenter der påpeger – nogle endda meget kategorisk – at den centrale barriere ikke er kulturforskellene, men manglende sociale ressourcer. De forældre det er vanskeligt at få i tale, er dem der socialt ikke har overskuddet til at forholde sig til det danske samfund og den danske kultur.

Tosprogede pædagoger

I nogle tilfælde kan tosprogede pædagoger være med til at bygge bro over de forståelseskløfter der måtte være:

De tosprogede pædagoger der er interviewet, mener at det gør forældresamarbejdet lettere at man selv har en anden baggrund, også selvom man ikke taler samme sprog. Man kan bedre forstå forældrenes usikkerhed og fortælle forældrene hvorfor tingene er som de er i en dansk børnehaven. Nogle forældre er også mere trygge ved tosprogede sprogpædagoger.

Alligevel ser man også i deres kommune nogle af de samme problemer med forældresamarbejdet som andre steder. Lederen forklarer at på den ene side har forældrene større tillid til de tosprogede pædagoger, på den anden side bliver de også på en anden måde stillet til regnskab for det danske læringssyn og "prikket til" end danske pædagoger. Og forældrene reagerer ikke altid mere positivt bare fordi det er en tosproget pædagog der siger noget til dem.

Forældrenes opbakning

I spørgeskemaet er samlet en række spørgsmål om i hvilken grad konsulenterne oplever forskellige problemer som barrierer for sprogstimuleringsindsatsen. Et af dem handler om forældrenes tilslutning.

Tabel 33

I hvilken grad har I oplevet at ...: "De tosprogede forældre melder ikke deres børn til sprogstimuleringsaktiviteterne"

	2002	2008
I meget ringe grad	45 %	57 %
I ringe grad	29 %	36 %
I nogen grad	20 %	3 %
I høj grad	3 %	-
I meget høj grad	3 %	2 %
I alt	100 %	100 %
Antal kommuner	170	58

Tabel 33 viser at der både i 2002 og 2008 er en del kommuner der ikke har svaret på dette spørgsmål (54 i 2002 og 13 i 2008). Alligevel kan man sige at tallene i det mindste tyder på at dette problem er blevet mindre udbredt i løbet af de sidste seks år. Hvor der i 2002 var 74 % af

cheferne der i *ringe* eller *meget ringe grad* oplevede at forældre ikke tilmeldte deres børn, gjaldt dette i 2008 for 93 % af konsulenterne. Til gengæld var der i 2002 20 % der i *nogen grad* mente at det var tilfældet, mod 3 % i 2008. De to procent der i 2008 har svaret i *meget høj grad*, dækker over én kommune.

I relation til forældresamarbejdet er der også spurgt om i hvilken grad respondenterne oplever at forældrene ikke møder op til de aktiviteter der arrangeres som led i dette samarbejde.

Tabel 34

I hvilken grad har I erfaret problemerne i din kommune ...: "Forældrene møder ikke op til aktiviteterne" – stk. 4

	2002	2008
I meget ringe grad	15 %	14 %
I ringe grad	23 %	32 %
I nogen grad	53 %	42 %
I høj grad	8 %	11 %
I meget høj grad	1 %	2 %
I alt	100 %	100 %
Total	153	57

Tabel 34 viser at bevægelserne i tallene fra 2002 til 2008 er så små at man reelt ikke kan tale om en forskel på de seks år. At forældrene ikke møder op til aktiviteterne, menes i *nogen grad* at være et problem i ca. 40 % af kommunerne, og i ca. 12 % mener man at det i *høj* eller *meget høj grad* er et problem. I knap halvdelen af kommunerne opleves det i *ringe* eller *meget ringe grad* som et problem. Tallene for stk. 3 afviger ikke markant fra disse, hverken i 2002 eller 2008.

Der er ingen statistisk sammenhæng mellem oplevelsen af forældredeltagelsen og antallet af tosprogede børn i § 4a-tilbud.

I interviewene siger en sprogkonsulent i en af de store kommuner at forældrene ikke altid er på banen, men de vil gerne når de bliver inkluderet. En sprogpædagog i samme kommune ser det som mere sammensat: Nogle forældre er gode til at samarbejde, og nogle er stabile. Andre er ikke. Pædagogerne holder forskellige arrangementer, informationsmøder osv., men det kan ikke altid gøre det. De ringer til en del af børnene om morgenen, og nogle gange må de ty til trusler for at få børnene til at komme, fx med at trække i forældrenes ydelser. Sprogpædagogen mener at hvis det betyder at børnene kommer, er det godt, men de gør ikke alvor af truslen. Det kan være ca. et ud af syv børn dette gælder.

Et problem der nævnes i flere kommuner, er at forældrene ikke sørger for at børnene er i børnehaven når sprogstimuleringsaktiviteterne foregår. Det kan betyde spild af den tid sprogpædagogen er i børnehaven, og det kan betyde at det pågældende barn ikke får det optimale udbytte af tilbuddet.

En "omrejsende" sprogpædagog fortæller at selvom de fleste børn er gode til at komme, er der nogle børn der ikke gør det. Hun har bedt pædagogerne om hjælp, og de har prøvet at tale med forældrene. Hun opfatter det ikke som modvilje mod sprogstimuleringen. Som hun siger, kan der være mange grunde til at nogle børn næsten aldrig kommer, hvor forældrene bare holder dem hjemme.

I en stor kommune siger konsulenten at forældrene kan have svært ved at forstå deres rolle i sprogstimuleringen. Forældrene opleves generelt som positive over for tilbuddet, men flere sprogansvarlige fremhæver at forældrene udtrykker at barnets dansksproglige udvikling er noget kommunen/institutionen tager sig af. Svingende og svigtende fremmøde er i nogle tilfælde en barriere for indsatsen. Konsulenten mener at det er vigtigt at gå tæt på forældrene og holde fast i – ikke hvad der kan være gode ideer eller anbefalinger, men krav – "I skal være der klokken 9!"

I en af de større kommuner kender man til at der er forældre der modsætter sig at deres barn skal have sprogstimulering, men så mødes man med dem. Ofte bunder det i uvidenhed om hvad tilbuddet går ud på, og det hjælper at forklare forældrene hvad der sker, og at de f.eks. godt må tale modersmål hjemme. Andre vil bare slet ikke vide noget af sprogstimulering og nægter at deres børn skal testes. Sprogpædagogernes holdning er at det er noget man bare må acceptere, hvilket imidlertid ikke er i overensstemmelse med lovgivningen der siger at forældrene har pligt til at lade deres børn deltage hvis den sagkyndige vurdering viser at de har et behov.

Afslutningsvis kan man tage dette udsagn fra en pædagogisk konsulent der siger at forældre-samarbejdet er blevet meget bedre, og at det er nogle få familier det er svært at nå. Hun anslår at det er 20 % som er vanskelige at samarbejde med, men at man bare snakker meget mere om dem end om de 80 % som der ikke er nogen problemer med.

4.3.4 Forældrenes syn på sprogstimuleringsindsatsen

Hvordan oplever forældrene at kommunen håndterer spørgsmålet om sprogstimulering? Føler forældrene at de informeres i tilstrækkelig grad? Hvad er forældrenes holdning til sprogstimuleringen?

Evalueringen fra 2002 viste at forældrene generelt var glade for § 4a-tilbuddene, men at de savnede information om formålet med og indholdet i sprogstimuleringen, gerne på eget sprog.

EVA's evaluering af undervisningen af tosprogede i folkeskolen viser at de tosprogede forældre i høj grad oplever at dansk er samfundssproget, mens modersmålet er hjemmets og familiens sprog. Det betyder at de tosprogede forældre har en klar forventning om at dansk er noget børnene har brug for og lærer uden for hjemmet. Det er således en central problemstilling at belyse hvordan forældrenes og pædagogernes til tider modsatrettede forventninger håndteres, og hvordan forældrene oplever at blive informeret om og delagtiggjort og vejledt i sprogstimuleringsindsatsen.

Der er kun interviewet 1-3 forældre i hver casekommune selvom vores kontaktpersoner har gjort sig store anstrengelser for at få flere til at komme. Det forklares i kommunerne med at de fleste tosprogede forældre efterhånden er i arbejde, så det er svært for dem at stille op til møder som disse. (Vi tilbød også at møderne kunne ligge frem til kl. 18.30, men det var så måske vanskeligt for de ansatte at få passet ind.)

Forældrene, der for de flestes vedkommende var mødre, har forstået at deres børn får ekstra sprogundervisning for at hjælpe dem med at blive bedre til dansk, og det er de kun glade for. De ser ikke noget stigmatiserende eller mystisk i det – og kender heller ikke andre der gør. I det omfang et par af dem kender nogen der har takket nej, forklarer de det med at disse forældre ikke har forstået hvad det handler om, og fx er bange for at det er en kontrol af deres barn på en eller anden måde.

I de kommuner hvor der er foretaget en egentlig sprogvurdering af børnene, har mødrene opfattet at deres barn er blevet testet, men det de har hørt, er at børnene har klaret det rigtig fint. Vi spurgte en konsulent om hvordan det kunne hænge sammen, og hun gættede på at det kunne handle om at personalet ikke vil støde forældrene fra sig ved at sige noget der kunne lyde som om at der er noget "galt" med deres børn.

I det omfang mødrene er kritiske, handler det kun om at de gerne ville have mere sprogstimulering til børnene. En påpeger at det er lidt upraktisk at det skriftlige materiale hun får med hjem, er på dansk, for hun kan selv kun læse tyrkisk, og hendes mand der ville kunne læse det, er for træt til den slags.

Vi har kun talt med to stk. 3-mødre. Den enes barn går i stk. 3-tilbud fordi hun var kommet i konflikt med barnets børnehave. Hun havde erfaret at børnene byttede madder fra deres madpakker, og at hendes barn dermed kunne risikere at få – eller havde fået – svinekød. Det kunne personalet ikke garantere hende ikke ville kunne ske igen, og så havde hun måttet tage sit barn ud. Hun er meget glad for dette tilbud (der rent fysisk er placeret i en almindelig børnehave). Hun

kunne bare godt tænke sig at barnet måtte være der lidt længere end de tre timer hver dag. Hun er øjensynlig slet ikke klar over at dette ikke er et almindeligt børnehavetilbud. Hun er velinformeret om hvad de arbejder med, og har fået at vide af sprogpædagogen hvad hun selv kan arbejde videre med hjemme.

Den anden, en hollandsk mor, har valgt stk. 3-tilbuddet fordi hun oplever det som en mere fokuseret indsats. De bor på en gård og kan godt have børnene hjemme. Til gengæld må hun køre 14 km frem og tilbage hver dag (altså 56 km i alt!) for at få drengen i sprogtilbud, og det synes hun er lidt stressende. Det er planen at han skal i almindelig børnehave det sidste år før han skal i skole.

En mor, hvis barn er i stk. 4-tilbud, fortæller at tilbuddet blot var noget hun blev informeret om startede – hun fik et brev der hang i hendes datters garderobe hvor der stod hvornår hun skulle være i børnehaven for at deltage. Hun får al information skriftligt og på dansk, men det er okay, for hun kan godt læse det. Hun er helt tilfreds med det hele, men kunne godt tænke sig at have direkte kontakt med sprogpædagogen der så kunne forklare lidt mere om hvordan det foregår. Ellers spørger hun bare pædagogerne hvis der er noget hun ikke forstår.

En anden mor fortæller at hun er meget tilfreds med tilbuddet som hun blot kunne ønske sig var lidt mere skoleagtigt. Men hun er glad for at hendes yngste på grund af dette vil være meget mere parat til skolen end hendes ældste var. Hun læser også det der står hver dag om hvad de har lavet, og de breve hun får med hjem. Hun holder øje med om der er noget hendes barn trænger til at lære, men hun har dog ikke fået nogen specifikke opgaver.

I en gruppe på fire forældre er de enige om at de generelt får for lidt information om det tilbud deres børn modtager. To af de fire fremmødte ved ikke at deres børn får § 4a-støtte, men tror at der er tale om en generel indsats.

Forældrene gav udtryk for at de selv skal være meget opsøgende hvis de ønsker indsigt i hvad børnene har lavet. Det er sjældent pædagogerne henvender sig til dem. (Det var i øvrigt svært for gruppen af forældre at adskille almindelig hverdag og § 4a-tilbud).

4.3.5 Opsamling – forældresamarbejdet

Kommunikation og samarbejde

Forældresamarbejdet rummer mange flere aspekter end blot "manglende forældreansvar", "mere information", "kulturelle barrierer" og lignende stereotypier. Selvom disse temaer alle kan have deres relevans i de enkelte relationer mellem et konkret forældrepar og en konkret pædagog, er man nødt til at se temaet som et meget mere sammensat fænomen. Undersøgelsen her er ikke tilbunds gående nok til at rumme nogle endelige svar, men peger dog på at

- forældresamarbejdet er en central del af sprogstimuleringsindsatsen
- "kulturforskellene" handler om tre ting:
 - forskellige normer i den direkte kommunikation med forældrene
 - forskellige kulturelle værdier, tabuer, normer i børneopdragelse osv.
 - de tosprogede børns baggrund og erfaringer, og pædagogerne er nødt til at have indblik i alle tre områder for at kunne møde de tosprogede børn og deres forældre der hvor de er.

Information

I betragtning af at en af konklusionerne fra 2002-undersøgelsen var at forældrene var glade for § 4a-tilbuddene, men at de savnede information om dem, må man konstatere at der tilsyneladende ikke er sket de store forbedringer på dette område. De interviewede forældre giver ikke alle udtryk for decideret at *savne* information, men deres forståelse af hvad det hele går ud på, er meget sparsom. Ingen har forstået at sprogstimuleringen tager udgangspunkt i at deres børn har fået konstateret et særligt behov, og selvom de måske ved lidt om hvilke aktiviteter der er knyttet til sprogstimuleringen, giver de ikke udtryk for fx at have forstået hvorfor den er tilrettelagt som den er, eller hvad de selv konkret kan arbejde videre med hjemme.

Det er fx tankevækkende at de forældre der er klar over at deres barn er blevet testet, siger at testen viste at barnet klarede sig rigtig fint så det tilbud de får, bare er en god ting oveni. Det er muligvis rigtigt at det ville være vanskeligt at kommunikere en dårlig score til forældrene og at bygge et samarbejde på dét, men omvendt betyder det fx at man ikke meningsfuldt kan præsentere dem for resultater af opfølgende test og diskutere barnets fremskridt derigennem.

Endelig er det interessant at forældrene udtaler sig relativt ens i de seks kommuner, uanset kommunens størrelse, erfaring eller tilgang til forældresamarbejdet.

4.4 Effekter af sprogstimuleringsindsatsen

Kapitlet er bygget op af følgende afsnit:

- Succeskriterier – hvad stiler kommunerne efter?
- Metoder til opfølgning – hvordan ved de om målene nås?
- Målbare effekt – hvad kan vi objektivt konstatere om målene?
- Oplevet effekt – hvordan oplever konsulentene at effekterne af indsatsen har udviklet sig?
- Midler til at nå målet – hvordan har væsentlige faktorer for indsatsen udviklet sig?
- Generel vurdering af kvaliteten – er cheferne tilfredse med kvaliteten?

4.4.1 Succeskriterier

For at kunne analysere resultaterne af en indsats må man som udgangspunkt have en klar ide om hvilke resultater man er ude efter. Cheferne er derfor blevet spurgt hvad kommunens succeskriterier er. Der var ikke angivet nogen svarmuligheder på forhånd, så det skulle besvares i fri tekst.

Svarene har kunnet kategoriseres som følger:

Tabel 35

Hvad er kommunens succeskriterier for en vellykket sprogstimuleringsindsats for tosprogede småbørn? (Åbne svar er kategoriseret)

	Antal	procent
At barnet kan starte i skolen på lige fod/lige vilkår (sprogligt) med danske børn/at det har et alderssvarende dansk ved skolestart	19	50 %
At give barnet en god start på livet/skolen og et godt skoleliv fremover	8	21 %
At sprogudviklingen fremmes (bedst muligt)/at barnet kan klare sig rimeligt	4	11 %
At sprogstimuleringen er/bliver en del af den daglige pædagogiske praksis	4	11 %
At indsatsen er målrettet og tilpasset det enkelte barn	4	11 %
At der er et godt samarbejde med forældre, daginstitutioner m.fl. for at støtte barnet, at forældre og personale føler et fælles ansvar	3	8 %
At det er fagligt kompetente personer der varetager det	1	3 %
At det bidrager til integrationsbestrebelse generelt	2	5 %
At flere børn benytter dagtilbud	2	5 %
Ved ikke/ikke formuleret endnu	7	18 %
Svar i alt	54	142 %
Kommuner i alt (chefer)	38	100 %
Kun sproglige kriterier (opnåelse af sprogligt niveau/udvikling)	21	55 %
Kun andre kriterier (god proces, godt samarbejde, integration osv.)	5	13 %
Både sproglige og andre kriterier	5	13 %
Ved ikke/ikke formuleret endnu	7	18 %
Kommuner i alt (chefer)	38	100 %

Tabel 35 viser at 50 % af cheferne (det er dog kun 38 der har svaret) lægger vægt på det helt konkrete resultat at børnene har et alderssvarende dansk ved skolestart eller i hvert fald kan starte på lige fod med danske børn, det vil sige uden særlig støtte. 11 % formulerer det lidt blødere, mere som et spørgsmål om at processen i sprogstimuleringen skal have været god så barnet er inde i en god udvikling og kan klare sig. 21 % ser det i en større helhed hvor det ikke bare drejer

sig om nogle håndfaste sproglige kompetencer, men om at barnet skal få en god start og et godt skoleliv. Hertil kommer en række kriterier der slet ikke handler om sprogligt niveau eller resultat, men om processen. 11 % synes at det er et succeskriterium at sprogstimuleringen bliver integreret i den daglige pædagogiske praksis, 8 % lægger vægt på det gode samarbejde hele vejen rundt om barnet og at alle heri føler et ansvar for sprogstimuleringen. 11 % går efter en målrettet indsats, fx med handleplaner, og mulighed for at tilpasse den til det enkelte barn. En enkelt kommune mener at det er et succeskriterium at det er kompetente personer der varetager sprogstimuleringen. Endelig peger 5 % på det vigtige i at indsatsen fremmer integrationen, også ved at forældrene får kendskab til det danske sprog og den danske kultur, og endelig er det et mål i 5 % af besvarelserne at få flere børn i dagtilbud.

At syv chefer, svarende til 18 %, svarer "ved ikke" på dette spørgsmål, er i sig selv noget overraskende – det indikerer i hvert fald at der er nogle steder hvor der ikke er meget fokus på denne indsats.

I tabellens sidste fem linjer ses at 55 % af kommunerne udelukkende har peget på sproglige kriterier (de første tre linjer i tabellen), mens 13 % kun har fokuseret på ikke-sproglige kriterier. Endelig peger 13 % på begge dele.

Konsulenterne har svaret på det samme spørgsmål. Også de svarer at børnenes mulighed for at følge undervisningen i børnehaveklassen på lige fod med alle andre er det vigtigste succeskriterium. Den primære forskel mellem de to gruppers svar er at konsulenterne afgiver flere og mere nuancerede svar, mens lederne svarer mere kort og konkret. Konsulenternes svar er ikke gengivet.

4.4.2 Den kommunale opfølgning på effekten af sprogstimuleringen

Hvordan kan kommunerne følge op på om succeskriterierne indfries og målene nås?

I forbindelse med spørgsmålet om hvorvidt kommunen anvender sprogvurderinger af børnenes sprog (undervejs i eller som afslutning på sprogstimuleringsforløbet), er kommunerne blevet spurgt om "Forvaltningen anvender sprogvurderingerne i kommunens overordnede arbejde med at udvikle og justere den samlede sprogstimuleringsindsats". Det svarede 48 af de kommunale chefer ja til i 2002. Det svarer til 28 % af de 173 der havde svaret på spørgsmålet, og 21 % af samtlige 224 kommuner i undersøgelsen. I 2008 har 27 konsulenter svaret ja til dette, hvilket er 42 % af de 65 kommuner der har svaret på spørgsmålet, og 38 % af samtlige kommuner i undersøgelsen. Selvom anvendelsen af sprogvurderinger således ikke synes at være blevet mere udbredt (se afsnit 4.2.2), er det blevet mere almindeligt at samle op på det samlede billede de giver af udbyttet af indsatsen.

Som beskrevet i næste afsnit (4.4.3) har kommunerne heller ikke tal for hvor mange børn der får støtte i dansk som andetsprog i børnehaveklassen. Dette indikerer at den rent statistiske opfølgning på resultaterne af indsatsen er sparsom.

En anden metode til opfølgning kunne være at evaluere de sprogvurderinger der foretages, enten som afslutning på sprogstimuleringsforløbet for børn i § 4a-tilbud eller i forbindelse med skolestarten (se afsnit 4.2.9). Der er dog ikke spurgt om dette i undersøgelsen da det i udgangspunktet blev antaget at antal børn med behov for støtte ville være den bedste indikator.

Interviewene i casekommunerne uddyber spørgsmålet om opfølgning:

I en af kommunerne med få tosprogede er der for få børn til at chefen mener at det kan svare sig at udarbejde statistik over dem. Men han har føling med udviklingen fordi han sidder med i det visitationsudvalg der bevilger støtte efter § 4a, og den pædagogiske konsulent holder jævnligt møder med sprogpædagogerne. De mener derfor at de følger godt med i om tingene fungerer.

I en anden lille kommune er hele systemet bygget på at den enlige sprogpædagog siger fra hvis der er noget der ikke fungerer. Det er kun hende der har overblik over antallet af børn, det er hende selv der tester, visiterer og underviser ... og hvis hun skal have flere ressourcer, må hun

overbevise sine kolleger i støttepædagogkorpset om at hun skal bruge flere timer på de tosprogede børn.

I de mellemstore kommuner bruges omtrent samme model: Alle § 4a-børn testes igen hvert halve år, og resultaterne drøftes med lederen af § 4a-indsatsen. Der udarbejdes ikke statistik, men lederen har på denne måde mulighed for at følge godt med. Desuden har hun direkte og hyppig kontakt med sprogpædagogerne.

I en af de store kommuner kommer et tilsynsteam en gang om året på besøg i institutionerne. Besøget består af et formøde og to efterfølgende tilsynsdage. Der udfærdiges en rapport efter besøget med anbefalinger til forbedringer. Dertil kommer at den pædagogiske konsulent kommer på besøg for at tale om de enkelte § 4a-børn. Der følges op på dem som ikke møder stabilt op osv. Det medfører en samtale med forældrene der får at vide at hvis barnet skal blive dygtigere til dansk, skal de være med til at støtte op om det.

En institutionsleder siger: "Vi mangler en metode til at se hvordan det går i kommunen. En måde at skabe overblik på."

Overordnet må det konstateres at kommunernes systematiske opfølgning på effekterne af sprogstimuleringsindsatsen er meget tilfældig og generelt sparsom. Selvom de enkelte konsulenter og chefer med de eksisterende procedurer kan have tæt kontakt med de udøvende og derigennem en god fornemmelse af hvad der foregår, er det ikke en viden der fastholdes og kan deles med andre i form af statistik eller systematiske evalueringer.

4.4.3 Målbar effekt

Som nævnt var en grundlæggende intention i denne undersøgelse at se på om antallet af børn der har fået sprogstøtte i børnehaveklassen – det være sig enten i form af modtageklasse eller basis- eller supplerende undervisning i dansk som andetsprog – har været faldende de sidste seks år. Men da dette kun har givet fyldestgørende svar fra 8 kommuner, er tallene ikke brugbare til dette formål.¹⁴

Selvom det ville have været interessant at gennemføre analyser på disse tal, er der dog også ud-sagn der siger noget om at tallene alene ikke fortæller hele historien. Ser man på tallene fra de otte kommuner, viser de således ikke fuldstændig sammenhæng med konsulenternes svar på spørgsmålet om hvorvidt de oplever en bedre indskoling for de tosprogede småbørn – i to kommuner svarer konsulenten således ja til dette selvom antallet af børn der får basis- og supplerende undervisning, viser en stigende tendens.

I nogle af casekommunerne har man også set at flere børn får støtte i børnehaveklassen fordi skolerne er blevet mere opmærksomme på behovet eller stiller større krav til børnene, blandt andet som følge af de senere års stærke fokus på læsning. I den enkelte kommune kan der desuden være tale om at man har fået flere nytilkomne familier med børn i børnehaveklassealderen der ikke har nået at få de krævede danskundskaber før skolestart.

Omvendt er der også en konsulent der peger på at tallene kan gå ned, ikke fordi børnene er blevet bedre, men fordi "ressourcerne er blevet mærkbart mindre i børnehaveklassen, så ikke alle får tilbuddet, selvom de har behov for det".

¹⁴ Konsulenterne blev bedt om at angive hvor stor en procentdel af kommunens tosprogede småbørn der hhv. gik i modtageklasse eller fik basis- eller supplerende undervisning i dansk som andetsprog i børnehaveklassen, fem årgange tilbage. 18 kommuner svarede, men de fleste kun for nogle af årene. Vedr. modtageklassen svarede to konsulenter slet ikke, fire skrev "0" hele vejen, tre gav kun tal for et eller to år. De resterende skrev brugbare tal – der sammenlagt viste en svagt faldende tendens. Vedr. basis- og supplerende undervisning skrev fem konsulenter ingen tal, to udfyldte kun for 1-2 år, og tre skrev den samme procentdel i alle årene (50, 90 og 100 %), hvilket ikke forekommer realistisk. Tilbage var otte kommuner der gav reelle svar, og disse viste både op- og nedadgående tendenser.

Hvis samtlige kommuner i undersøgelsen havde leveret de ønskede tal, kunne man med en vis pålidelighed have undersøgt sammenhænge mellem indsats og resultat. Men et reelt pålideligt mål for effekten af sprogstimuleringsindsatsen vil man først få i det øjeblik alle børn – både i og uden for § 4a-tilbud – sprogvurderes både i 3-års-alderen og ved skolestart med sammenlignelige sprogvurderingsmaterialer.

4.4.4 Den oplevede effekt

I mangel af mere håndfaste effektmål er konsulenterne blevet stillet en række spørgsmål om hvordan de oplever effekten af sprogstimuleringsindsatsen. Nogle af spørgsmålene følger direkte op på 2002-undersøgelsen, andre er nye.

Alle tabellerne har det samme overordnede spørgsmål: "I hvilken grad vurderer du at sprogstimuleringsindsatsen i din kommune har haft følgende effekter siden den blev lovpligtig?" Spørgsmålet i spørgeskemaet fra 2008 var enslydende, blot med tilføjelsen: "– for 3-6-årige i 2002?"

De tre første tabeller belyser de primære målsætninger for § 4a-indsatsen – om børnene taler dansk på lige fod med børn med dansk som modersmål, om der er blevet færre børn der slet ikke har kendskab til dansk når de starter i skolen, og om indskoling for de tosprogede børn mere generelt er blevet bedre i løbet af de sidste seks år.

Tabel 36

Tosprogede børn taler dansk på lige fod med danske børn ved skolestart

	2002	2008	Andel af børn i § 4a-tilbud	Antal børn i § 4a-tilbud i kommunen i gennemsnit
I meget ringe/ringe grad	12 %	13 %	10 %	116
I nogen grad	68 %	64 %	69 %	162
I høj/meget høj grad	20 %	24 %	20 %	124
Total	100 %	100 %	100 %	147
Antal kommuner (2002: chefer, 2008: konsulenter)	171	64	9089	9089

Note: Andel af børn viser de pågældende kommuners andel af de tosprogede småbørn der får sprogstimulering efter § 4a.

Tabel 36 viser i hvor høj grad konsulenterne mener at de tosprogede børn taler dansk på lige fod med danske børn ved skolestart. Dette spørgsmål er centralt i og med at det for størstedelen af kommunerne er det primære succeskriterium for indsatsen. Det er ca. en fjerdedel af konsulenterne der mener at deres kommunes børn *i høj* eller *meget høj grad* gør dette, og dette tal er kun marginalt højere end det var i 2002. Den store gruppe konsulenter – 64 % – svarer *i nogen grad*. Kun godt en tiendedel mener at det *i ringe* eller *meget ringe grad* er tilfældet. Den oplevede effekt er altså ikke blevet bedre siden 2002.

For at se om der bag disse tal gemmer sig en skæv fordeling af børnene, eller om den oplevede effekt er forskellig i små og store kommuner, er desuden set på hvor mange børn i § 4a-tilbud der er i kommunerne i hver af de tre grupper, men der er ingen forskel: Fordelingen af børn følger antallet af kommuner ganske nøjagtigt. Det er også analyseret om antallet af børn i § 4a-tilbud i den enkelte kommune har betydning, og selvom det gennemsnitlige antal er en anelse lavere i de kommuner der svarer *i ringe* eller *i meget ringe grad*, er der ingen statistisk sammenhæng mellem svarene i denne tabel og antallet af børn i § 4a-tilbud i kommunen.

Et problem med dette spørgsmål er at svarkategorierne nærmest beder om at man svarer "i nogen grad" fordi det kan dække over store udsving hos de enkelte børn. Men selvfølgelig ville kommunerne have svaret "i høj grad" hvis de med overbevisning kunne sige at det helt generelt var tilfældet. Stadig er "på lige fod" et udsagn der kan fortolkes bredt (taler børnene dansk som en modersmålstalende, eller kan de bare klare sig uden støtte?).

Tabel 37**Vi har oplevet et fald i andelen af tosprogede (småbørn) uden kendskab til dansk ved skolestart**

	2008
I meget ringe grad	2 %
I ringe grad	2 %
I nogen grad	17 %
I høj grad	43 %
I meget høj grad	35 %
Total	100 %
Antal kommuner (2002: chefer, 2008: konsulenter)	60

I Tabel 37 der viser udviklingen i andelen af tosprogede børn helt uden kendskab til dansk ved skolestart, synes der at være tale om en pæn forbedring idet 78 % i høj eller meget høj grad har oplevet et fald på dette område. Man skal dog være opmærksom på at andelen af børn helt uden kendskab til dansk ved skolestart er ganske lille (det følger af at kun 13 % af konsulenterne mener at børnene i *meget ringe* eller *ringe grad* taler dansk på lige fod, jf. Tabel 36). Tallet vil formentlig nok så meget afspejle antallet af nytilkomne børn i seksårsalderen som en indsats i dagtilbuddene.

Tabel 38**Vi oplever en bedre indskoling for de tosprogede småbørn i kommunen**

	2008
I meget ringe grad	2 %
I ringe grad	4 %
I nogen grad	46 %
I høj grad	33 %
I meget høj grad	16 %
Total	100 %
Antal kommuner (konsulenter)	57

Tabel 38 viser i hvilken grad konsulenterne synes at indskolingsforløbet for de tosprogede børn fungerer bedre i dag end for fem år siden. Det svarer 49 % af konsulenterne at det gør i *høj* eller *meget høj grad*.

Der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem antallet af børn i § 4a-tilbud og konsulenternes oplevelse af indskolingsforløbet sådan at jo flere børn, jo bedre oplevelse af indskolingen:

Tabel 39**Antal tosprogede der modtager sprogstimulering * Vi oplever en bedre indskoling for de tosprogede småbørn i kommunen**

Antal tosprogede der modtager sprogstimulering		Vi oplever en bedre indskoling for de tosprogede småbørn i kommunen		Total
		I nogen grad eller mindre	I høj grad eller meget høj grad	
0-25		9	2	11
		82 %	18 %	100 %
26-100		11	13	24
		46 %	54 %	100 %
Over 100		8	12	20
		40 %	60 %	100 %
Total		28	27	55
		51 %	49 %	100 %

Tabellen viser at kun 18 % af de kommuner der kun har ganske få børn i § 4a-tilbud, i *høj* eller *meget høj grad* har oplevet en bedre indskoling for de tosprogede småbørn i løbet af de seks år, mens dette gælder for 60 % af de kommuner der har over 100 § 4a-børn. Kommunerne med 26-100 børn placerer sig imellem disse to, men dog væsentlig tættere på de store end på de små kommuner.

13 konsulenter svarede at de i *høj* eller *nogen grad* havde for få børn til at kunne give et kvalificeret tilbud, og det harmonerer i høj grad med dette resultat (Figur 12).

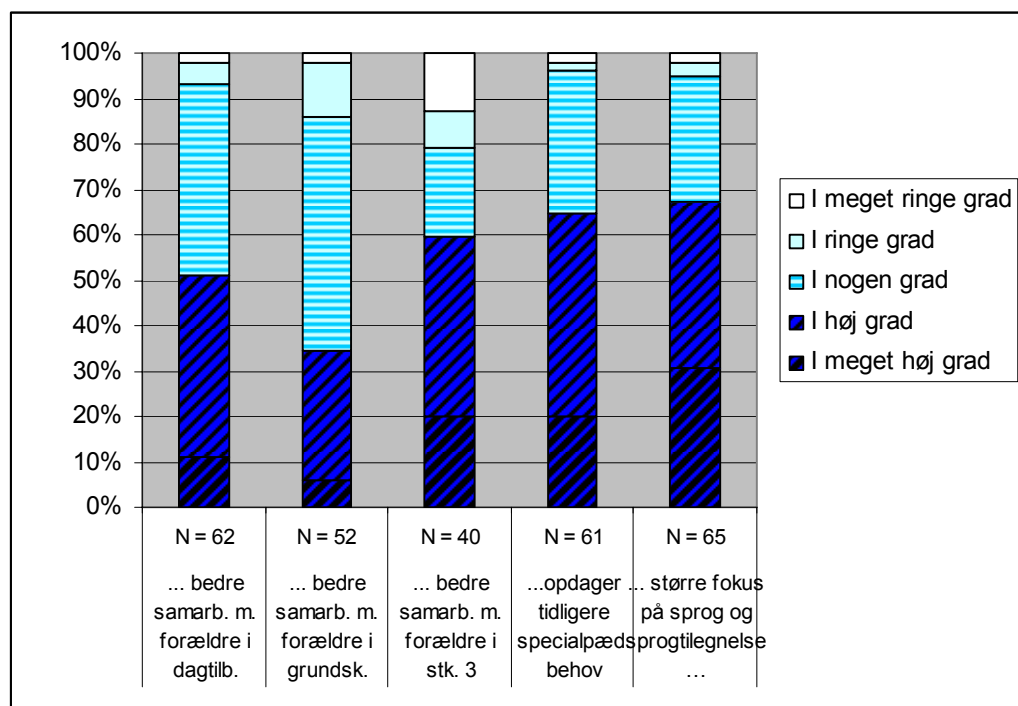
Selvom det at konsulenterne mener at kunne se en bedre indskoling for de tosprogede småbørn, er en ganske svag indikator for indsatsens effekt, er det dog tankevækkende at det tilsyneladende virker bedre i de kommuner der har mere end 25 tosprogede småbørn. Samtidig oplever konsulenterne i højere grad et bedre samarbejde med forældrene, jo flere børn de har i § 4a-tilbud (jf. Tabel 40, side 83). Fagligt miljø, erfaringsopsamling og ressourcer er formentlig de afgørende elementer for denne forskel.

4.4.5 Midler til at nå målet og afledte effekter

Figur 11 viser konsulenternes svar på udsagn om midler til at nå målet – forudsætninger der kan formodes at have en betydning for sprogstimuleringsindsatsens succes – eller afledte effekter om man vil.

Figur 11

Udviklingen i samarbejde og fokus på sprog

Note: Spørgsmålene er besvaret af konsulenter. Udsagnene lød:

- Vi har fået et bedre samarbejde med de tosprogede forældre i dagtilbuddene
- Vi har fået et bedre samarbejde med de tosprogede forældre i grundskolen
- Vi har fået et bedre samarbejde med de tosprogede forældre i sproglegestuer el.lign. efter § 4a, stk. 3
- Vi opdager tidligere tosprogede småbørn med specialpædagogiske behov
- Vi har generelt oplevet et større fokus på sprog og sprogtilegnelse blandt pædagogerne som også gavner dansksprogede børn.

Figuren viser hvor mange konsulenter der oplever at der er sket en positiv udvikling på en række punkter. Over 60 % mener at kommunen i *høj* eller *meget høj grad* tidligere opdager tosprogede småbørn med specialpædagogiske behov, og at der er kommet et større fokus på sprog og sprogtilegnelse blandt pædagogerne som også gavner dansksprogede børn. Det vil være relevant

at regne med at indførelsen af de pædagogiske læreplaner, hvor sprog er et af de seks læreplans-temaer, og af sprogvurderinger af 3-årige også spiller en rolle for denne udvikling. En næsten lige så stor andel ser et bedre samarbejde med forældrene i stk. 3-tilbuddene, og godt halvdelen mener at der er kommet et bedre samarbejde med forældrene i dagtilbuddene. Kun 35 % oplever et bedre samarbejde med forældrene i grundskolen, men det kan jo også være uden for konsulenternes primære arbejdsområde.

For to af udsagnene er der en statistisk sammenhæng med antallet af børn i § 4a-tilbud i kommunerne. Således er der en langt større del af de konsulenter der kommer fra kommuner med mange børn, der i *høj* eller *meget høj grad* mener at forældresamarbejdet med de tosprogede forældre i dagtilbuddene er blevet bedre. Tilsvarende ser konsulenterne i kommuner med mange børn i langt højere grad end de øvrige et større fokus på sprog der også gavner de danske børn. (Denne sammenhæng ses ikke for de øvrige udsagn).

Tabel 40
Vi har fået et bedre samarbejde med de tosprogede forældre i dagtilbuddene
*** Antallet af børn i § 4a, stk. 4**

		I meget ringe, ringe eller nogen grad	I høj eller meget høj grad	I alt
Antal tosprogede der modtager sprogstimulering	0-25	8	3	11
		73 %	27 %	100 %
	26-100	14	13	27
		52 %	48 %	100 %
	Over 100	6	16	22
		27 %	73 %	100 %
Total		28	32	60
		47 %	53 %	100 %

Tabel 41
Vi har generelt oplevet et større fokus på sprog og sprogtilegnelse blandt pædagogerne som også gavner dansksprogede børn * Antal tosprogede der modtager sprogstimulering

		I meget ringe, ringe eller nogen grad	I høj eller meget høj grad	I alt
Antal tosprogede der modtager sprogstimulering	0-25	9	3	12
		75 %	25 %	100 %
	26-100	8	21	29
		28 %	72 %	100 %
	Over 100	3	19	22
		14 %	86 %	100 %
Total		20	43	63
		32 %	68 %	100 %

Konsulenterne er derudover blevet spurgt på en lidt anden måde om hvordan de synes udviklingen har været for en række faktorer der antages at have betydning for sprogstimuleringens succes. Når man spørger til udviklingen som det er gjort i det ovenstående, får man ikke nødvendigvis et retvisende billede af status i dag. "Bedre end for fem år siden" kan således være halvgodt hvis udgangspunktet var dårligt. Og "i ringe grad bedre" kan være virkelig godt hvis udgangspunktet var et allerede meget højt niveau. I den næste tabel har det derfor blandt andet været muligt at svare "uændret godt" på en række udviklingsspørgsmål.

Tabel 42**Hvordan vurderer du i dag i forhold til for fem år siden ... (konsulenter)**

	Bedre	Uændret god	Uændret middel	Uændret dårlig	Dårlige	Ved ikke	I alt	Kommuner
- de tosprogede børn og deres forældres motivation for at deltage i sprogvurderingsaktiviteter?	48 %	32 %	15 %	-	-	5 %	100 %	60
- den anvendte didaktik/de anvendte materialer og metoder i sprogstimuleringen af de tosprogede børn?	73 %	17 %	5 %	2 %	-	3 %	100 %	60
- samarbejdet med de tosprogede børns forældre?	48 %	28 %	18 %	-	-	7 %	100 %	61
- samarbejdet med pædagogerne i daginstitutionerne om sprogstimuleringsindsatsen?	54 %	26 %	16 %			3 %	100 %	61
- samarbejdet mellem dansksprogede og tosprogede sprogmedarbejdere?	32 %	17 %	9 %	-	-	43 %	100 %	54

Tabel 42 viser konsulenternes vurdering af om der er sket fremskridt de sidste seks år på en række centrale områder. Det bemærkes at der ikke er tale om et hierarki i svarmuligheder for så vidt angår "Bedre" og "Uændret god". "Bedre" kan således godt være dårligere end "uændret god" hvis der er tale om en forbedring fra et meget ringe udgangspunkt.

Men rent umiddelbart kan man fæstne sig ved flere ting:

- I hvert spørgsmål (bortset fra det sidste, om samarbejdet mellem tosprogede og dansksprogede sprogmedarbejdere, som næsten halvdelen ikke kan udtale sig om) har et flertal svaret *Bedre*. Næstflest har svaret *uændret god*, og færrest har svaret *uændret middel* – bortset fra nogle ganske få (én kommune på ét spørgsmål) der har svaret *uændret dårlig*.
- Ca. halvdelen af konsulenterne mener at der er sket forbedringer i motivationen for at tage imod sprogstimulerings tilbuddet i forældresamarbejdet og i samarbejdet med pædagogerne. Mellem 1/3 og 1/4 synes at dette er uændret godt.
- Næsten 3/4 af konsulenterne har endvidere konstateret en positiv udvikling i de materialer og metoder der anvendes i sprogstimuleringsindsatsen. Her mener også kun 17 % at det er uændret godt.

Der er ingen signifikante sammenhænge mellem nogen af disse besvarelser og antallet af børn i § 4a-tilbud i kommunen.

4.4.6 Pædagoger og børnehaveklasselederes vurdering

De pædagoger der konkret står for sprogstimuleringen, er ikke kommet til orde i spørgeskemaundersøgelsen, men i interviewene i de seks casekommuner. Her giver de gennemgående indtryk af at selvom det kan være op ad bakke og man kunne drømme om flere ressourcer osv., så giver sprogstimuleringen god mening.

En sprogpædagog fortæller at det gør en forskel. De stille børn begynder at snakke. En sprogvejleder peger på at det i sig selv har en effekt at flere og flere er blevet klar over at en tidlig indsats virker. Hun oplever også en stor effekt i de senere år. Blandt andet kan hun henvise til at de i et af kommunens distrikter har haft et hold børnehaveklassebørn hvor kun 1 % skulle gå klassen om, hvilket var meget usædvanligt.

Århus – bedre tilbud, men flere børn med behov

I Århus har pædagogerne og børnehaveklasselederne et ret ens billede af situationen. Pædagogerne mener helt klart at det *tilbud* børnene får, er bedre i dag end for fem år siden, og de tilskriver det at de selv er blevet dygtigere. Men hverken de eller børnehaveklasselederne er sikre på at det giver sig udslag i at færre skolestartere har behov for støtte, fordi mange børn starter fra et dårligere udgangspunkt i dag. Blandt andet nævnes flygtningebørn hvis familier flytter ind til Århus når de tre års bopælspligt i en mindre landkommune er overstået. De kommer ofte helt uden danskundskaber selvom de er nået at blive store børnehavebørn. Børnehaveklasselederne mener at de "helt klart kan se" en effekt hos de børn der gennem de sidste fem år har fået støtte i børnehaven. Børnene har med § 4a fået "en bedre basis end de havde før". Alligevel er der flere der får ekstra hjælp i skolen fordi man er blevet mere opmærksomme på behovet i forbindelse med det øgede fokus på læsning. Også her er det opfattelsen at asylbørnene har det sværest.

Børnehaveklasselederne oplever derudover at børnene ikke længere har den samme lyst til at gå ind i den danske flertalskultur når der er så mange ting på spil mellem flertalskulturen og deres egen mindretalskultur. De synes at der er kommet en "påpasselighed" efter 11. september, tegningekrisen osv. som ikke har været der før, og som skaber en ny distance.

Kommunen screener børnene ved skolestart, og disse screeninger er vigtige; børnehaveklasselederne er meget bevidste om at den sproglige norm ikke må flyde når der ikke længere er danske børn at sammenligne med fordi så godt som alle børn på deres skole er tosprogede. De har derfor også en venskabsklasse på en anden dansk skole.

To pædagoger i samme kommune er også inde på det tokulturelle som et nok så vigtigt fænomen som tosprogheden. Identitetsforståelsen er svær for børnene og bliver dermed en stor udfordring for pædagogerne. Her bliver forståelsen af kulturmødet vigtig.

I øvrigt mener børnehaveklasselederne at stk. 3-børnene langt fra er så godt rustet som de børn der har gået i daginstitution. Det kan skyldes at de ikke har haft så mange timers samvær med andre børn og voksne, men også at disse børn kommer fra nogle af de familier der har allermindst kontakt med det omgivende samfund.

Kommunen har efter interviewene gennemført sin tredje runde af sprogvurderinger med de tosprogede skolestartere. De viser at antallet af børn der *ikke* har behov for sprogstøtte, er faldet fra 33 % i 2006 over 28 % i 2007 til 26 % i år. (Kilde: pressemeddelelser på kommunens hjemmeside, 3.3.2006 og 21.4.2008)

Ishøj – gode resultater, men flere børn med sociale vanskeligheder

Ishøj kommune oplever sig selv som langt fremme i forhold til § 4a-indsatsen. Ifølge chefen viser en aktuel test (læseprøver i 2. klasse) at en af kommunens skoler med et stort antal tosprogede børn ligger over landsgennemsnittet.

Den pædagogiske konsulent mener at den gode effekt blandt andet er begrundet i et solidt samarbejde mellem det politiske niveau (opmærksomhed og interesse), en forvaltning der tager opgaven alvorligt (målsætninger, plan for sprogarbejdet mv.), og en konsulent der lytter til praktikerne behov (inddragelse af praktikerne har fx betydet forenkling af handleplaner).

Børnehaveklasselederne synes det er svært at sige noget om effekt. Generelt mener de at børnene er blevet bedre til dansk, men at flere af børnene har meget svære problemer. Børnehaveklasselederne fremhæver desuden at forældrene er blevet sprogligt bedre integreret og mere interesserede og ambitiøse i relation til deres børns sproglige udvikling.

I Ishøj kommer de fleste § 4a-børn i en sprogbørnehaveklasse der går parallelt med den børnehaveklasse børnene sluses over i når de er parate. Selvom tallene siger at færre børn har brug for støtte, er det svært for børnehaveklasselederne at afgøre hvordan det generelle billede er i dag i forhold til for fem år siden.

En børnehaveklasseleder mener at en forskel i forhold til tidligere er at børnene ikke længere kan deres modersmål. Mange har ældre søskende som taler dansk, og så er der flere forældre som vælger at tale dansk. Modersmålet bliver ikke prioriteret, og forældrene bliver derfor ringe sprogmodeller. (Det spiller formentlig også ind her at Ishøj har mange tredjegerations- og efterhånden også fjerdegenerationsindvandrere). En anden tilføjer at de børn som ikke har et veludviklet modersmål, har det sværest. Og den tredje siger at forældrene ikke forstår at de også spiller en rolle og er afgørende for hvor meget sprog børnene lærer.

I øvrigt er de enige om at sociale forhold er mere afgørende end noget andet. Børn fra ressourcestærke familier klarer sig bedre.

Ringkøbing-Skjern – bedre forældresamarbejde og konkrete resultater

I Ringkøbing-Skjern har de implicerede generelt svært ved at sige noget om effekten pga. kommunesammenlægningen og den deraf følgende nye praksis på området. Dog opleves forældresamarbejdet som styrket – ligesom det opleves som positivt at forældre generelt ikke flygter fra de institutioner der har tosprogede børn. I stedet har man opdaget at det tilfører flere ressourcer og en øget mangfoldighed.

En institutionsleder har lavet statistikker over hvordan de børn der har gået i sprogafdelingen, har udviklet sig ved at sammenligne børnenes sproglige kompetencer ved start, efter 1. halvår og efter 2. halvår via en test i sprogforståelse. En af hendes statistikker viser at ud af 13 børn der var blevet screenet to gange (altså med et halvt års mellemrum), havde de syv rykket sig mere end et halvt år i "sprogforståelsesalder". Ud af seks børn der var blevet screenet tre gange – og dermed med ét år mellem første og tredje gang – havde de fem rykket sig mere end ét år.

Lejre – en god proces er i gang

Også i Lejre er det svært at følge udviklingen fem år tilbage fordi kommunen er slået sammen af tre kommuner med meget forskellig praksis. Den pædagogiske konsulent synes dog overordnet at indsatsen er sat mere i system i arbejds gange og procedurer, og at der er en god udvikling i gang selvom mange ting stadig ikke er på plads. De modtagende klasser melder tilbage til konsulenten at der kan mærkes en forskel efter at sprogstimuleringen er sat ind. Det kan især ses på at børnene er blevet vant til og fortrolige med den opgave det er at sætte sig ned og lære sprog.

Struer – børnene er godt forberedt

I Struer kan man slet ikke se børnenes sproglige niveau afspejlet i antallet af børn med støtte i børnehaveklassen, for her vælger man simpelthen at vente med den slags til 1. klasse. Den pædagogiske tanke med dette er at børnehaveklassen ikke er obligatorisk, og når børnene starter, skal de lige lære hinanden at kende. Desuden vægtes nogle andre ting. Skolen vil ikke pille nogen ud i starten medmindre de slet ikke forstår tingene og miljøet. Dette er dog ikke helt i overensstemmelse med lovgivningen der siger at børn der har behov for støtte, skal have den (bekendtgørelse om folkeskolens undervisning i dansk som andetsprog, BEK nr. 31 af 20/01/2006).

Skolelederen på den skole der primært modtager de tosprogede børn, vurderer at børnene generelt er ret godt forberedt når de starter i børnehaveklasse. Kun nogle få er ikke, men det er familiemæssige problemer eller andet der gør det. Det vurderes dog at være vigtigt for deres sprog at de har været i daginstitution inden de starter skolen. I øvrigt peges der på at man har fjernet modersmålsundervisningen, hvilket kan gøre det svært for de børn der ikke har tilstrækkeligt sprog at hænge danskundervisningen op på.

Slagelse – ikke højere niveau

I Slagelse giver en børnehaveklasseleder udtryk for at niveauet hos børnene bestemt ikke er blevet højere de senere år. Hun har en del elever i sine klasser som dansksprogligt er for dårlige til reelt at kunne deltage. Men som hun udtrykker det: Hvis forældrene ikke er med, er det en umulig opgave. Og det oplever hun i mange tilfælde ikke at de er.

4.4.7 Generel vurdering af kvaliteten

Endelig er cheferne blevet spurgt om sprogstimuleringsstilbuddenes kvalitet – set derfra hvor de nu sidder.

Tabel 43

Hvordan er forvaltningens overordnede erfaring med hensyn til kvaliteten af det sprogstimuleringstilbud der gives efter § 4a?

	Stk. 3	Stk. 4
Det er tilfredsstillende	63 %	46 %
Det er overvejende tilfredsstillende	34 %	44 %
Det er overvejende utilfredsstillende	3 %	8 %
Det er utilfredsstillende	0	2 %
I alt	100 %	100 %
Antal kommuner (chefer)	35	63

Tabel 43 viser hvordan de chefer der selv er de øverste ansvarlige for området, vurderer kvaliteten af § 4a-tilbuddene. Vi har ikke noget at sammenligne med fra 2002, men man kan i hvert fald konstatere at stk. 3-tilbuddene i højere grad vurderes at være tilfredsstillende end de tilbud der gives i daginstitutionerne. Dette kan måske bero på at der i langt de fleste kommuner kun er tale om ét stk. 3-tilbud, som det dermed er forholdsvis enkelt at have fokus på, mens stk. 4-tilbuddene er spredt ud på mange institutioner og mange flere ansvarlige – i flere led. Samtidig er det tankevækkende – og måske et udtryk for overraskende ærlighed – at mellem 34 og 44 % af cheferne kun mener at de tilbud deres kommune giver, er *overvejende tilfredsstillende*.

Der er ingen statistisk sammenhæng mellem antallet af børn i § 4a-tilbud i kommunen og chefernes oplevelse af kvaliteten.

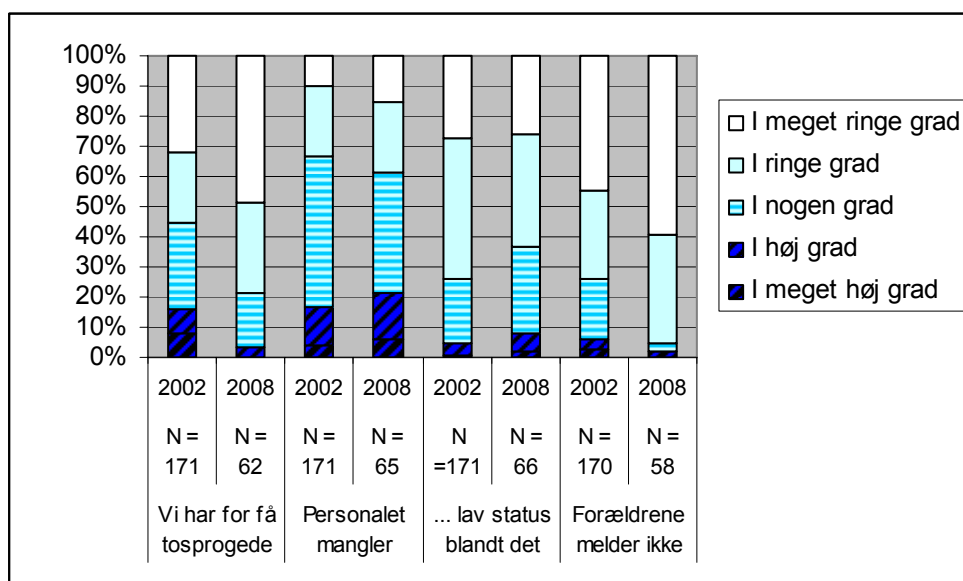
4.5 Barrierer og udfordringer

I det følgende ses fremad – hvor ligger barriererne og udfordringerne for sprogstimuleringsindsatsen i fremtiden?

Konsulenterne er blevet spurgt om fire "problemer" der ofte antages at være barrierer for sprogstimuleringsindsatsen. Spørgsmålet lød: "Herunder følger en række udsagn om barrierer for sprogstimuleringsindsatsen. I hvilken grad har I erfaret problemerne i din kommune?"

Figur 12

Barrierer for sprogstimuleringsindsatsen

Note: Svaremulighederne var:

- Vi har for få tosprogede småbørn til at give et kvalificeret tilbud

- *Personalet mangler faglige kvalifikationer*
- *Arbejdet med tosprogede småbørn har lav status blandt det pædagogiske personale*
- *De tosprogede forældre melder ikke deres børn til sprogstimuleringsaktiviteterne.*

Figur 12 gør rede for nogle hyppigt antagede barrierer for indsatsen. Den første der siger at kommunen har for få tosprogede småbørn til at kunne give et kvalificeret tilbud, burde være kraftigt reduceret efter kommunesammenlægningerne. Lægger man *i meget høj grad* og *i høj grad* sammen, ses også et fald fra 16 % til 3 %. *I nogen grad* er faldet fra 29 til 18 %. Således er det i dag 77 % af konsulenterne der ikke mener at dette er en barriere, mod 55 % af cheferne for seks år siden. Ser man på hvordan de store kommuners chefer svarede i 2002, var det 6 % af dem der mente at for få børn var en barriere (i høj eller meget høj grad), og det er ikke så fjernt fra de 3 % af konsulenterne der svarer dét i dag. ("Store kommuner" var i 2002-undersøgelsen defineret som kommuner med over 20.000 indbyggere, hvilket 91 ud af 98 kommuner er i dag.)

At personalet mangler faglige kvalifikationer, mente 17 % *i høj* eller *meget høj grad* var en barriere i 2002, mens det gælder 21 % i dag. Til gengæld er der færre der mener at det *i nogen grad* er en barriere. Det kan måske forekomme overraskende at dette tal ikke har ændret sig mere, når man fx tænker på at konsulenterne mener at de anvendte metoder og materialer er forbedret markant (se Tabel 42). Måske kan der være tale om højere forventninger. Pædagogernes kvalifikationer er næppe ligefrem blevet ringere i årenes løb. Men som det fremgår, opleves dette fortsat som den største af de fire undersøgte barrierer for sprogstimuleringsindsatsen. (Se også side 36 om dette.)

At arbejdet har lav status blandt det pædagogiske personale, er der næsten ikke sket nogen ændringer i. 5 % i 2002 og 8 % i 2008 mener at det *i høj* eller *meget høj grad* er en barriere, mens 74 % i 2002 og 64 % i 2008 mener at det *i ringe* eller *meget ringe grad* er det.

Problemer med at de tosprogede forældre ikke melder deres børn til sprogstimuleringsaktiviteterne, synes derimod at udgøre et mindre problem i dag. I 2002 mente 74 % af de kommunale chefer at det *i ringe* eller *meget ringe grad* var et problem, og dette tal er steget til 95 % i dag. I 2002 var der således 20 % der mente at det *i nogen grad* var en barriere for indsatsen, og det mener kun 3 % (af konsulenterne) i dag.

15 kommuner har kun *i meget ringe* eller *i ringe grad* erfaret de fire barrierer. Ingen konsulenter svarer *i nogen grad* eller bedre til alle fire spørgsmål, men enkelte har gjort det til tre af dem. Af de 15 kommuner der ikke oplever disse barrierer, har ti kommuner ifølge konsulenterne *i høj* eller *meget høj grad* set en bedre indskoling for de tosprogede børn i kommunen de sidste fem år – det svarer til 61 %. Fire har svaret *i nogen grad*, mens én konsulent har svaret *i meget ringe grad*. Ser man på de øvrige kommuner, der altså i varierende grad har oplevet barrierer, er det 42 % der har haft en bedre indskoling ifølge konsulentens vurdering.

Udfordringer

Konsulenterne er blevet bedt om at angive hvor de *sværeste* udfordringer for sprogstimuleringsindsatsen ligger.

Tabel 44
Hvad er de tre sværeste udfordringer for sprogstimuleringsindsatsen?
(Konsulenter, åbne svar kategoriseret)

Pædagogerne – kvalifikationer og ressourcer	70
At få efteruddannet pædagogerne (give bedre kvalifikationer, udrydde uvidenhed, berøringsangst og fordomme)	14
At der mangler ressourcer i dagtilbuddene (tid)	13
(At finde ressourcer til) forældresamarbejdet	7
Blive bedre til at arbejde målrettet pædagogisk, reflektere over egen praksis, planlægge	5
Pædagogernes lyst og motivation, holdninger, uvilje	5
Kulturforskelle hos børn og pædagoger, forskellige opdragelsesnormer	4
(At få pædagogerne til at) motivere forældrene til at se nødvendigheden af et godt børnesprog og arbejde med det hjemme	4
At få pædagogerne til at forstå at man for at give børnene lige muligheder må behandle dem forskelligt. Differentiering. Inklusion.	4
At skaffe/fastholde kvalificerede pædagoger til daginstitutionerne	3
At få institutionerne til at se sprogstimuleringen som et fælles ansvar	2
At få sprogstimuleringen integreret i dagtilbuddene	2
Egnede lokaler/fysiske rammer	2
Godt samarbejde mellem sprogpædagog og barnets pædagog	2
At få pædagogerne til at afklare forventningerne mellem forældre og institution	1
At fange børnene i tide	1
Mangel på vikarer	1
Forældrene og forældresamarbejdet	21
At familierne er ressourcesvage, har natarbejde, er uden kontakt til det omgivende samfund, er uden uddannelse	7
Modvilje og manglende motivation hos forældrene	5
At forældrene ikke giver børnene tilstrækkeligt input på modersmålet/taler et mangelfuldt dansk til dem	4
Børnenes generelle kompetencer	2
Børnenes fremmøde og opmærksomhed på at medbringe materialer osv.	2
At få de tosprogede familier til at bruge daginstitutionerne	1
Andet	6
At området skal påskønnes fra politisk side	4
Ministeriets ensidige fokus på sprog som vejen til et lykkeligt liv	1
Det negative fokus på tosprogede i pressen	1
Antal svar	97
Antal kommuner (konsulenter)	44

Når konsulenterne skal opstille de 3-4 vigtigste udfordringer for sprogstimuleringsindsatsen, set fra deres stol, fokuserer de i første række på de udøvende pædagoger, og de to faktorer som flest peger på, er *uddannelse* og *tid* i dagligdagen. 14 henholdsvis 13 konsulenter peger på dette. Flere af de udfordringer der er nævnt længere nede, knytter an til disse. Således er temaer som behovet for *mere målrettet og reflekteret pædagogisk arbejde* og *lyst og motivation, holdninger* og *uvilje* formentlig elementer som kunne flyttes på ved hjælp af uddannelse og tid til udvikling og refleksion. Nogle konsulenter peger på omstændigheder ved forældrenes situation og holdninger som udfordringer i sig selv, mens andre placerer udfordringen heri hos pædagogerne. I næste afsnit ser vi på hvilke faktorer konsulenterne mener man kan påvirke, og hvilke man ikke kan.

4.6 Vigtige faktorer for at lykkes

En erfaren sprogpædagog stiller tre faktorer op:

- hvis børnene kommer når de er tre år gamle, og
- der er godt forældresamarbejde, og

- børnene kommer stabilt og ikke bliver hentet alt for sent -

så er det det der gør forskellen. Indsatsen virker ifølge hende på de børn der opfylder disse tre kriterier. Med hensyn til det første kriterium peger hun på at der faktisk stadig er børn hvis behov for støtte i dansk ikke opdages før de begynder i skolen. Det kan være fordi forældrene flytter eller rejser meget, men det kan også være kommuner børnene har boet i, der ikke har løftet deres opgave.

Men der er også andre bud på dette spørgsmål.

I følgende afsnit analyseres de svar konsulenterne har givet i fri tekst på nogle centrale spørgsmål. Svarene er kategoriseret efter temaer/standpunkter og derefter talt op. Konsulenterne er blevet bedt om at skelne mellem faktorer som kommunen eller daginstitutionen *kan* påvirke – og faktorer kommunen *ikke* kan påvirke.

4.6.1 Faktorer kommunen kan påvirke

Et spørgsmål i spørgeskemaet til konsulenterne lød: Hvad er de tre-fire vigtigste faktorer som kommunen og/eller daginstitutionen kan påvirke, for at sprogstimuleringsindsatsen lykkes? 50 konsulenter i alt svarede på spørgsmålet.

Tabel 45

Hvad er de tre-fire vigtigste faktorer som kommunen og/eller daginstitutionen kan påvirke, for at sprogstimuleringsindsatsen lykkes? (Konsulenter, åbne svar kategoriseret)

Kommunens indsats	68
Efteruddannelse af pædagoger (og medhjælpere), viden	32
Ressourcer til sprogstimuleringen, tid	10
Politisk og ledelsesmæssig opbakning, statusløft	8
Klar organisering, procedure, struktur, retningslinjer	8
At kommunen har en målrettet, overordnet, koordineret indsats	3
Udvikling af metoder og materialer	2
At tilbuddet er velkvalificeret	2
Integration af forældregenerationen	1
At der er tosproget personale i daginstitutionerne	1
Ressourcer til tolke	1
Samarbejde	30
Godt/bedre forældresamarbejde	16
Samarbejde mellem aktører (pædagoger/sprogpædagoger/skole/dagpleje), tværfagligt samarbejde	9
Kommunikation, information, samarbejde, dialog	3
Tillid mellem forældre, pædagog og sprogpædagog	2
Pædagogernes indsats generelt	31
Ansvarlighed, fælles ansvar, holdninger, stædighed, engagement	9
Positiv indstilling til og retorik om målgruppen, respekt	4
Satse bredere end på sprogstimulering – også kultur. Interkulturel pædagogik	3
At vurderinger af barnet bruges til realistiske og konkrete handleplaner	3
Information til forældrene	3
Generelt fokus på dansk som andetsprog, også hos forældrene	3
Skriftlig dokumentation og evaluering	2
Inklusion, værdier	2
Daglig smalltalk med forældrene	1
At pædagogerne tænker det ind i alle aktiviteter i børnehaven	1

Fortsættes næste side ...

... fortsat fra forrige side

Forældrenes indsats (som pædagogerne kan støtte)	9
At børnene møder regelmæssigt	6
At forældrene stimulerer børnene på modersmålet	3
Antal svar	138
Antal kommuner (konsulenter)	50

Konsulenterne lægger tydeligvis størst vægt på hvad kommunen kan gøre – og ser det samtidig inden for rammerne af hvad der er muligt. 32 ud af 44 konsulenter peger på efteruddannelse af pædagogerne, mens kun 10 peger på ressourcer til selve sprogstimuleringen. 21 i alt peger på forskellige aspekter af forældresamarbejdet som vigtige faktorer, og 31 nævner forhold der knytter an til pædagogernes indstilling til opgaven.

4.6.2 Faktorer kommunen ikke kan påvirke

Spørgsmålet i spørgeskemaet lød: Hvilke andre faktorer som kommunen ikke eller kun i meget ringe grad kan påvirke, mener du spiller en rolle for om sprogstimuleringsindsatsen lykkes?

Tabel 46

Hvad er de tre-fire vigtigste faktorer som kommunen ikke eller kun i meget ringe grad kan påvirke, mener du spiller en rolle for at sprogstimuleringsindsatsen lykkes? (Konsulenter, åbne svar kategoriseret)

Forældrene	27
Forældrenes indstilling til "det danske"	6
Forældrenes ressourcer (uddannelse, evt. traumer, overskud)	6
Børn og voksnes deltagelse i samfunds- og foreningslivet, at de er aktive medborgere	3
Forældrenes involvering, evner til samarbejde	3
Mødrenes deltagelse på arbejdsmarkedet	2
Familiens kontakt med danske familier	1
Forældrenes kritiske holdning over for kommunen/personalet	1
Børnenes alder ved ankomst til Danmark	1
Om børnene får sproglige udfordringer på modersmålet	1
Børnenes fremmøde, herunder sundhed	1
Hvilket sprog der tales i hjemmet	1
Forældrenes lange ophold i hjemlandet op til skolestart	1
Samfundet	14
Økonomiske ressourcer til indsatsen	5
Omtale i medierne (negativ omtale af indvandrere og efterkommere skader indsatsen)	4
Den danske integrationspolitik	1
Myter	1
Samfundets holdning til vigtigheden af at få disse børn i vej	1
Politiske forhold, verdenssituationen	1
Sammensætningen af børnegrupper i institutionerne	1
Pædagogerne	9
Pædagogernes holdninger, personlighed og menneskesyn	5
Fravær/sygdom hos pædagogerne	2
Pædagogernes viden og indsigt i sprogtilegnelse	1
At se modersmål og tosprogethed som en ressource	1

Fortsættes næste side ...

... fortsat fra forrige side

Samarbejde	7
Godt forældresamarbejde, god kommunikation	3
Tillid og gensidig respekt mellem forældre/pædagoger/sprogpædagoger	2
Godt samarbejde mellem pædagoger og sprogpædagoger	1
Forskelle i kultur/syn på børneopdragelse	1
Andet	1
Danske forældres modstand mod at ressourcer tages fra deres børn til sprogstimulering	1
Antal svar	58
Antal kommuner (konsulenter)	38

Det interessante i disse svar er primært at se hvilke faktorer konsulenterne mener ligger uden for kommunens rækkevidde. Når de helt overvejende opregner omstændigheder ved forældrene som faktorer det er vanskeligt at gøre noget ved – deres ressourcer, deres indstilling, deres kultur – bliver den vigtige konklusion at man ikke skal stoppe dér, men grundlæggende udtænke hvad man så skal gøre for at bryde disse barrierer ned. At 14 konsulenter mener at der er overordnede forhold i samfundet der vanskeliggør indsatsen, er ærgerligt, men næppe så overraskende. Det er det til gengæld at ni konsulenter peger på omstændigheder på pædagogernes banehalvdel og syv på samarbejde: Hvis nogle pædagogers holdninger, menneskesyn og "samarbejde" er en barriere, er det en forstemmende konklusion at antage at kommunen ikke kan gøre noget ved det.

Samtidig var "bedre forældresamarbejde" en faktor som 16 konsulenter placerede blandt dem kommunen kunne gøre noget ved. Og 32 konsulenter pegede her på efter- og videreuddannelse af personalet. Formentlig kan man, med forbedringer på dette område, også få fat i de problemer som ellers blev kategoriseret som uden for den kommunale rækkevidde, idet man dog også må erkende at fx massive sociale problemer ligger uden for hvad sprogstimuleringsindsatsen kan gøre noget ved.

5 De seks casekommuner

I dette kapitel beskrives seks kommuner ud fra de interview vi har gennemført med chefer, konsulenter, pædagoger og forældre i hver kommune. Kriterierne for udvælgelsen er beskrevet i metodekapitlet, side 107. Formålet med interviewene har været at få en mere dybtgående og sammenhængende forståelse af hvordan § 4a-indsatsen gennemføres i seks meget forskellige kommuner i landet.

Figuren herunder opstiller nogle centrale parametre vedrørende indsatsen i den enkelte kommune. Det gælder antallet af tosprogede børn som i kvantitative analyser har vist sig ofte at have en sammenhæng med hvordan kommunen griber opgaven an. "Struktur" og "visitation" er vist for at illustrere variationen i tilgange. Og endelig er svarene på nogle af de vigtigste spørgsmål om udviklingen i indsatsen vist i det næste skema.

Kommune	Antal tosprogede børn	Struktur	Visitation
Lejre	34 børn 21 får § 4a-tilbud 0 børn i stk. 3-tilbud Andel i alt: 62 %	To sprogpædagoger ansat i støttekorpsset	Institutionen indstiller – talepædagog tester.
Struer	67 børn 30 får § 4 a-tilbud 1 barn i stk. 3-tilbud Andel i alt: 45 %	En sprogpædagog ansat i støttekorpsset	Institutionen indstiller – sprogpædagog vurderer barnet.
Ringkøbing-Skjern	163 børn 84 får § 4 a-tilbud 0 børn i stk. 3-tilbud Andel i alt: 52 %	Tre distrikter med sprogafd. til stk. 3-tilbud + ekstra behov. Stk. 4-tilbud varetages af to sprogvejledere eller af lokale pædagoger	Institutionen starter med en handleplan, sprogvejleder er sparringspartner. Derefter ansøgning til visitationsudvalg om støtte.
Slagelse	362 børn 263 får § 4 a-tilbud 3 børn i stk. 3-tilbud Andel i alt: 73 %	Stk. 3-tilbud – gruppe i alm. børnehave. Stk. 4-tilbud – ti sprogpædagoger der kommer ud i børnehaverne	Sprogpædagog tester alle tosprogede. Vurderer sammen med personale hvem der skal have støtte.
Ishøj	382 børn 380 får § 4 a-tilbud 2 børn i stk. 3-tilbud Andel i alt: 99 %	En konsulent med ansvar for området samt en sprogkoordinator som vejleder de sprogansvarlige pædagoger i hver institution	De tosprogede børn sprogvurderes i daginstitutionen af den sprogansvarlige pædagog.

Kommune	Antal tosprogede børn	Struktur	Visitation
Århus	ca. 1.800 børn 1.108 får § 4 a-tilbud 13 børn i stk. 3-tilbud Andel i alt: ca. 75 % (I alt-tallet er estimeret da kommunen ikke hidtil har opgjort antallet af tosprogede børn som sådan)	Sektionsleder for § 4 a-indsatsen. Syv sprogkonsulenter der hver dækker et geografisk område. Sprogvejledere for grupper af institutioner + dagplejen. En eller flere sprogpædagoger i institutioner med børn der modtager sprogstimulering efter § 4 a. Stk. 3-tilbud i egne lokaler på skole.	Før: Børnehaverne indsendte skema med henblik på visitation. Fremover: Sundhedsplejersken skal tidligt identificere alle tosprogede, og de vil alle blive sprogscreenet som 3-årige

Fra spørgeskema til konsulenterne:

”Hvordan vurderer du i dag i forhold til for fem år siden ...?”

Kommune	- den anvendte didaktik/materialer og metoder	- samarbejdet med forældrene	- vi oplever en bedre indskoling for de tosprogede småbørn
Lejre	Uændret god	Uændret middel	I høj grad
Struer	Bedre	Uændret middel	I nogen grad
Ringkøbing-Skjern	Bedre	Bedre	I meget ringe grad
Slagelse	Bedre	Bedre	ikke besvaret
Ishøj	Bedre	Bedre	I meget høj grad
Århus	Bedre	Uændret middel	I nogen grad

Struer

Organisation

Sprogstimuleringsindsatsen for de tosprogede småbørn i Struer er administrativt placeret under støttepædagogkorpsen der igen hører under Børne- og Familiecenteret. Opgaven varetages af en sprogpædagog med talepædagogen i PPR som tovholder eller sparringspartner.

Sprogpædagogen har 20 timer brutto om ugen til formålet, og hun kommer fire dage om ugen i 2½ time i hver af de to institutioner der har flest tosprogede børn, på skift – en uge hvert sted. På den måde har hun ca. 25-30 børn i sproggruppe hver anden uge. Børnene er opdelt i tre aldersgrupper, så det enkelte barn får altså helt konkret ca. 4 x 50 minutter hver anden uge med hende.

Dækningsgrad

De tosprogede børn der går i andre daginstitutioner, har sprogpædagogen ikke timer nok til at kunne nå ud til. Det drejer sig om otte børn i en enkelt institution og enkelte andre spredt ud over kommunen.

Visitation

Visitationen til § 4a-støtte sker ved at institutionen indstiller et barn ved bekymring, og sprogpædagogen vurderer derefter barnet ved at observere og tale med det.

Pædagogiske kvalifikationer

Sprogpædagogen, der er pædagog af uddannelse, har arbejdet i nogle år uden egentlig efteruddannelse, men har for nylig fået et firemåneders kursus på JCVU i tosprogs pædagogik, hvilket hun oplever som en stor styrkelse.

Forældresamarbejde

Informationen til forældrene består i at de deltagende børn hver måned får et nyhedsbrev fra sprogpædagogen hvor hun fortæller om de aktiviteter hun har gennemført med børnene, og hvor der er billeder til at støtte forklaringen og give noget at tale med børnene om.

Århus

I Århus arbejdes ud fra en helt overordnet strategi af ideologisk karakter – om *medborgerskab*. Værdierne der er knyttet hertil, skal styre sprogstimuleringsindsatsen som en del af kommunens integrationspolitik.

Organisation

Indsatsen i Århus er for nylig blevet omstruktureret samtidig med en gennemgribende omstrukturering af hele den kommunale organisation. Hele børne- og skoleområdet er nu samlet i en Børn og Unge-magistrat som dækker 0-18-årige. § 4a-arbejdet hører under Videncenter for Integration hvis område er 0-18-årige med dansk som andetsprog samt internationalt og interkulturelt arbejde. Her er det en sektionsleder der specifikt har ansvaret for § 4a-indsatsen. Under hende sorterer syv sprogkonsulenter der er tilknyttet hvert sit geografiske område i kommunen. Deres opgave er at vejlede, undervise og rådgive de udførende pædagoger. Dertil kommer en konsulent der står for det opsøgende arbejde i hjemmene der har til formål at sikre at alle børn med dansk som andetsprog, såfremt de har behov for det, modtager sprogstimulering når de fylder tre år.

Til hvert "dagtilbud", hvilket i Århus er ensbetydende med fire-fem daginstitutioner og nogle dagplejere i et geografisk område, er tilknyttet en *sprogvejleder*. Sprogvejlederen er en pædagog fra dagtilbuddet der har påtaget sig opgaven, og som har eller får to diplom-modulers efteruddannelse fra JCVU hvoraf det ene omhandler dansk som andetsprog. Sprogvejlederens opgave bliver at varetage det sproglige fokus for alle børn. Der er uddannet enkelte sprogvejledere, og i efteråret 2008 vil i alt 100 være færdige. I børnehaverne varetages den konkrete sprogstimulering så af *sprogpædagoger*. Der er som minimum én sprogpædagog i de institutioner der har børn med dansk som andetsprog – i nogle institutioner er der en på hver stue. De uddannes internt i kommunen gennem kurser, såkaldte fællesvejledninger og temaarrangementer hvor sprogkonsulenter og udefrakommende eksperter vejleder og underviser i forskellige temaer knyttet til sprogstimuleringsopgaven.

Stk. 3-tilbuddet er lokaliseret i egne lokaler i tilknytning til en skole. Her arbejder en sprogpædagog og en tosproget medarbejder med en gruppe der i skoleåret 07/08 er på 13 børn. De kommer alle fra lokalområdet.

Dækningsgrad

Det er kommunens opfattelse at alle børn med behov er omfattet af det tilbud der gives. Der gennemføres løbende en systematisk kontrol af listerne over kommunens børn med udvidet herkomst. Denne liste sammenholdes med listerne over de børn der er indskrevet i dagtilbud. Familier der ikke er i kontakt med daginstitutionssystemet, og som findes via denne kontrol, viser sig oftest at have forladt kommunen eller ikke at falde ind under lovens definition af tosprogede børn. Arbejdet gennemføres i samarbejde med sundhedsplejen der opsøger familier hvis børn ikke modtager sprogstimulering når de er 3 år. Såfremt familien efter sundhedsplejens besøg ikke ønsker at tage imod tilbuddet om sprogstimulering, aftaler konsulent fra Videncenter for Integration et hjemmebesøg hvor der er mulighed for en samtale med forældrene.

Visitation

Praksis for visitation i Århus står netop over for en ændring der træder i kraft pr. 1. august 2008. Hidtil har det været sådan at daginstitutionerne indsendte et visitationsskema for børn som de ud fra deres kendskab til barnet mente havde behov. I skemaet skulle registreres en række oplysninger om barnets sprog, så selve udfyldelsen tjente også til at hjælpe personalet med at vurdere relevansen af støtte. Efterfølgende blev de indstillede børn testet af en sprogkonsulent fra kommunen med materialet "Bo Ege: Sproglig Test 1". Kommunen har i forbindelse med sprogscreening af tosprogede skolestartere erfaret at der var børn der ikke blev opdaget i treårsalderen til trods for at de ved skolestart viste sig at have et behov. Ligeledes var der en mindre gruppe børn som blev afvist i visitationen til § 4a-støtte, og som ved skolestart viste sig at have behov for støtte. Oplevelsen er altså at dette system ikke har været fintmasket nok.

Kommunen står derfor over for en radikal ændring af praksis. Fremover vil udgangspunktet være at *alle børn der har dansk som andetsprog*, sprogscreenses når de er tre år, og på baggrund af screeningen tildeles børnene ressourcer alt efter hvor stort deres behov er. Ressourcerne gives i form af ekstra personaletimer som udelukkende skal anvendes til sprogstimulering. På sigt bliver det sundhedsplejerskernes opgave at registrere hvilke børn der har dansk som andetsprog, når børnene er 9 måneder gamle. Sundhedsplejen vil blive uddannet til denne opgave.

Til 3-års-screeningen har Århus Kommune valgt at bruge en del af Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggendes (nu Velfærdministeriets) Sprogvurderingsmateriale for 3-årige (de fire "objektive" dele) og supplere dette med nogle spørgsmål om barnets modersmål. Derudover anvendes ikke den del af materialet hvor forældrene skal afkrydse hvilke ord barnet kan på dansk. I stedet vil pædagogen vise barnet en række billeder, og det skal da sige det ord der svarer til billedet. Det bliver den pædagog der er tættest på barnet, der skal gennemføre screeningen, og sprogvejlederen skal fungere som sparringspartner.

Vejledningspraksis

Videncenter for Integration udsender årligt tre elektroniske nyhedsbreve der danner udgangspunkt for al den vejledning konsulenterne giver i dagtilbuddene. Nyhedsbrevene har et tema, og til dette er knyttet en fællesvejledning på dagtilbudsniveau og et temaarrangement hvor en ekspert oplægsholder sætter fokus på temaet. Konsulenterne besøger desuden den enkelte daginstitution en gang årligt hvor de deltager i sprogarbejdet og giver vejledning i det konkrete arbejde med børnenes sprog.

Pædagogiske kvalifikationer

Århus Kommune har tre kategorier af sprogmedarbejdere:

Sprogkonsulenterne, syv i alt, er ansat centralt i forvaltningen, i Videncenter for Integration. De tæller lingvister, en audiologopæd, en socialpædagog og konsulenter med hhv. lærer- og pædagogbaggrund som har forskellige relevante videreuddannelser. Hver konsulent dækker ca. 25-30 institutioner. Konsulenterne afholder som minimum tre årlige fællesvejledninger på dagtilbudsniveau som suppleres med tre årlige temaarrangementer for sprogpædagoger, sprogvejledere og daginstitutionernes ledere. Hertil kommer at sprogkonsulenterne mindst én gang årligt besøger den enkelte institution hvor de overværer sprogstimuleringen og giver vejledning i forhold til det konkrete arbejde med børnenes sprog. Hver institution modtager således vejledning mindst fire gange om året.

Sprogvejlederne, hvoraf det første hold lige har gennemført deres 1-årige uddannelse på JCVU (nu VIA), skal der være en af i hvert af kommunens såkaldte "dagtilbud" der altså omfatter fire-fem institutioner og nogle dagplejere. Det hører til sprogvejledernes forpligtelser én gang om året at holde et oplæg om det sproglige arbejde med børn med dansk som andetsprog, dels for samtlige medarbejdere i deres dagtilbud, og dels for forældrene til disse børn.

Sprogpædagogerne er der mindst én af i hver institution der har tosprogede børn – alt efter hvor mange ressourcer institutionen får, kan der være flere sprogpædagoger til at varetage sprogstimuleringen. Det er uddannede pædagoger der tidligere har fået suppleret deres uddannelse med et ugekursus internt i kommunen, men som nu løbende uddannes gennem de nævnte temadage

og fællesvejledninger. Deltagelse i fællesvejledninger er obligatorisk. Derudover holdes jævnligt forskellige kurser.

Det skal bemærkes at samtlige der er nævnt her, kun beskæftiger sig med sprogstøtte til tosprogede børn. Kommunens beredskab i forhold til børn med dansk som andetsprog der har talevanskeligheder (og tosprogede med talevanskeligheder for den sags skyld) ligger i et helt andet regi.

I stk. 3-tilbuddet er det en meget erfaren sprogpædagog samt en tosproget medarbejder der står for den daglige sprogstimulering, og derudover deltager en af sprogkonsulenterne p.t. en hel dag om ugen.

Der er nogle tosprogede pædagoger og pædagogmedhjælper ansat ved kommunens institutioner, men der er p.t. ingen særlig politik for eller systematik i hvordan de anvendes i relation til børnenes sprogstimulering. Der arbejdes på at finde ud af hvordan disse personers kompetencer bedst kan anvendes.

Samarbejde

Generelt oplever konsulenterne samarbejdet som godt, og de synes der er stor lydhørhed og åbenhed over for nye tiltag. Konsulenterne oplever dog til tider at det kan være lidt svært at nå ud til den enkelte sprogpædagog, blandt andet fordi sprogkonsulenterne i vid udstrækning orienterer ved hjælp af mails. Konsulenterne peger her på at det er en ledelsesopgave at formidle disse informationer.

Forældresamarbejde

Forvaltningen ser det som sin opgave at forbedre forældresamarbejdet og informationen og har forskellige tiltag i støbeskeen. De kommende sprogvejledere skal også fokusere på dette på det sproglige område og blandt andet årligt afholde et forældremøde om sprog, som minimum for de tosprogede børns forældre, evt. for alle.

Lov nr. 594

Århus Kommune anvender Lov 594 om styrket undervisning i dansk som andetsprog, herunder ved udvidet adgang til at henvise tosprogede elever til andre skoler end distriktsskolen, hvilket vil sige at kommunen på baggrund af denne screener alle tosprogede børn før skolestart. Resultaterne af disse screeninger (omtalt i afsnit 4.4.6) har givet anledning til de mange nye tiltag og ændringer i vejledningsstrukturen.

Ringkøbing-Skjern

Organisering

Sprogstimuleringsindsatsen for de tosprogede småbørn i Ringkøbing-Skjern er administrativt placeret under Afdelingen for dagtilbud.

Kommunen er inddelt i tre distrikter med hver sin tilhørende sprogafdeling. Sprogafdelingerne er beliggende i tilknytning til almindelige børnehaver og er henvendt til de børn der ikke går i daginstitution, samt de børn der vurderes at have et massivt behov for sprogstimulering. De børn der går i sprogafdelingerne (som hver er normeret til 8 børn, dvs. 24 børn i alt), får 15 timers støtte om ugen. Det gælder både for børn der får støtte i henhold til stk. 3, og for børn der vurderes at have et massivt behov for støtte, men som er indskrevet i daginstitution. De børn der går i daginstitutionen, tilbringer de øvrige pasningstimer (dvs. dem ud over de 15 timer) i det almindelige afsnit i børnehaven. De øvrige børn der modtager støtte efter stk. 4 (men som altså er for sprogligt stærke til sprogafdelingen), tildes støtte efter en individuel afvejning. Sprogstimuleringen kan her foregå både som en til en-aktiviteter og som gruppeaktivitet og kan varetages af såvel sprogvejleder som pædagog i pågældende institution.

Sprogstimuleringen i sprogafdelingerne varetages dels af pædagoger der arbejder i institutionen hvor sprogafdelingen ligger, dels af en sprogvejleder. I forbindelse med visitationen afgøres det hvorvidt sprogstimuleringen af de tosprogede småbørn i dagtilbud skal gennemføres af en sprogvejleder eller af en pædagog. Nogle gange er det institutionens eget ønske selv at varetage stimuleringen.

Dækningsgrad

Kommunens størrelse er en udfordring for sprogstimuleringsindsatsen. Der er tre sprogafdelinger i kommunen, hvilket betyder at enkelte forældre må køre langt for at deres børn kan få det støttetilbud de er berettiget til.

Sprogvejlederne dækker de tre sprogafdelinger og samtlige institutioner i de dertilhørende tre distrikter. Det betyder at sprogvejlederne må bruge megen tid på at transportere sig fra sted til sted. I de tre sprogafdelinger er der også ansat seks pædagoger med i alt 96 ugentlige timer.

Visitation

Stk. 4:

Der gøres brug af de såkaldte ABC-skemaer:

Pædagogerne i institutionen udfylder et udviklingsark med tilhørende handleplan (skema A) ved bekymrende "sproglig adfærd" (ofte kan egen opmærksomhed på barnet rykke en del, siger en af sprogvejlederne). Skemaet følges op af endnu en handleplan (skema B) hvor sprogvejlederen inddrages som sparringspartner i forbindelse med udfyldelsen og i forhold til aftaler om opfølgning. Pædagogen kan desuden trække på talehørekonsulenten og en specialpædagog. Dernæst sender institutionen en ansøgning til visitationsudvalget (skema C). Skemaet indeholder en beskrivelse af barnet (begrebs- og sprogudvikling, kompetencer, social udvikling, motorisk udvikling, barnets forhold til voksne og forældresamarbejde). Skema C danner grundlag for visitationsudvalgets beslutning vedr. tildeling af støtte.

Visitationsudvalget mødes hvert kvartal. Udvalget består af de to sprogvejledere, den ansvarlige på området (chef), talehørepædagogen og lederen af en af sprogafdelingerne (= institutionslederen).

Efter visiteringen sprogvurderes børnene for at tilrettelægge sprogstimuleringsindsatsen. Vurderingerne foretages primært af sprogvejlederne med materialerne *Det er hamses* og *Du har ikke spørt appelsin*. Børnene vurderes i øvrigt ved hjælp af "Vis hvad du kan" i 3-års-alderen og ved skolestart.

Stk. 3

Sundhedsplejersken giver besked til forvaltningen om børn der ikke er indskrevet i dagtilbud, og tager selv ud til dem og anbefaler at børnene kommer i dagpleje eller børnehave. Derfor er der nu kun to børn som går hjemme, men som får stk. 3-tilbud.

Pædagogiske kvalifikationer

Sprogvejledere: Der er to sprogvejledere i kommunen. De koordinerer, vejleder og rådgiver pædagogerne om de § 4a-børn der er indskrevet i institutionerne og i sprogafdelingerne. Sprogvejlederne varetager desuden en del af sprogstimuleringen i sprogafdelingen og i institutionerne.

Pædagogerne kan hidkalde vejlederne ved behov enten i enkeltsager eller i forbindelse med generelle problematikker. Desuden tager vejlederne på besøg i institutioner de ikke har hørt fra i nogen tid. Vejlederne afholder områdemøder hvor de informerer pædagogerne om hvad de kan bruge vejlederne til. De afholder også møder og kurser for sprogkontaktpersonerne i institutionerne.

Vejlederne mener at de er godt kvalificeret til at varetage opgaven. De har begge flere års erfaringer med området og fremhæver kombinationen af praktisk erfaring og efteruddannelse. De to vejledere deltager i kurser hvor de modtager vejledning i at vejlede andre.

Sprogkontaktperson: Det tilstræbes at hver institution har en sprogkontaktperson. Nogle institutioner har imidlertid ingen. Sprogkontaktpersonen er forbindelsesleddet mellem pædagogerne i institutionerne og sprogvejlederne.

Forældresamarbejde

Konsulentene mener at forældrene generelt er positive over for sprogstimulerings tilbuddet. De to interviewede forældre (én tidligere stk. 4- og én nuværende stk. 3-forælder) var meget tilfredse med det tilbud deres børn fik, og mente at det var til stor nytte.

I forældresamarbejdet gør man brug af såvel breve som møder med forældrene. Nogle steder deltager sprogvejlederne mere direkte i forældresamarbejdet end andre hvor det primært er pædagogerne i institutionerne der står for fx møder med forældrene.

Ishøj

Ishøj udsender nogle signaler som adskiller sig fra de andre kommuner. Andre steder tegner der sig et billede af at nogle engagerede personer meget gerne vil løfte en opgave, men det er lidt op ad bakke, fx fordi der mangler ressourcer, uddannelse eller opbakning fra forældrene. I Ishøj kommer der meget klare signaler oppefra: Forvaltningen har høje forventninger til indsatsen! Hvor man fx i andre kommuner fornemmer at pædagogerne skal bede om opkvalificering, er den obligatorisk i Ishøj. Børnene bliver sprogscreenet når de er 2½ år, og når de er 5½. Børnene skal tale et godt dansk – og det forventes at pædagogerne taler et godt dansk. Sprogkoordinatoren tjekker alle børns handleplaner og sikrer at de får tilstrækkeligt udfordrende mål.

Kommunen bruger bevidst tosprogede pædagoger, men fokuserer ikke så meget på modersmålsstimulering som på at sætte fokus på tosprogede pædagogers kompetencer og deres evner til at være rollemodeller.

Organisering

Sprogstimuleringsindsatsen for de tosprogede småbørn i Ishøj er administrativt placeret under Center for Børn og Undervisning (CBU). Centret dækker 0-16-årige børn, hvilket centerlederen og den pædagogiske konsulent (som har det overordnede ansvar) finder fremmer samarbejdet på tværs af dagtilbud og skole.

Det er en pædagogisk konsulent der specifikt har ansvaret for § 4a-indsatsen. Hun har beskæftiget sig med området i en lang årrække og fremhæver fordelene ved et stort netværk af fagfolk samt en tæt relation til ledelsen i kommunen.

Som noget nyt har man nyligt indført den såkaldte "sprogomsorg" som er en politik for sprogarbejdet i kommunen. Sprogomsorg er stadig under udarbejdelse og implementering og skal erstatte den tidligere "vejledning og handleplan". Der er ansat en sprogkoordinator på fuld tid, og institutionerne får nu ressourcer efter hvor mange handleplaner de har udarbejdet for de tosprogede børn. Det er altså i institutionerne at børnenes sprog vurderes, og at en evt. indsats finder sted. Dertil kommer at man har oprettet en ny stillingsbetegnelse: sprogkoordinator, og desuden har ændret praksis for udarbejdelse af handleplaner. Tidligere udarbejdede de sprogansvarlige pædagoger handleplaner for alle børn med behov for § 4a-støtte, men nu (for at forenkle og afbureaukratisere processen) søger man at lave fælles handleplaner med kortere intervaller (fx beskrives mål og initiativer for en gruppe af børn med samme behov for pædagogisk indsats).

Selve sprogstimuleringen foregår ved at de sprogansvarlige pædagoger i institutionerne tager en gruppe af børn fra for at gennemføre sprogstimuleringsaktiviteter. Den sprogansvarlige pædagog aftaler den nærmere organisering med lederen af institutionen (fx en morgentime hver uge). Tildeling af støtte sker ikke direkte til hvert barn, men tilføres institutionen som puljemidler. Der tildeles en pulje på 328 timer/ugentligt fordelt på institutionerne i kommunen (ca. svarende til en time pr. visiteret barn). Timerne der tildeles hver sprogansvarlig, skal dække samtlige aktiviteter i relation til arbejdet med § 4a, for eksempel obligatorisk kompetenceudvikling, forældrekontakt, sparring med kollegaer og med koordinator og varetagelse af selve sprogstimuleringsaktiviteterne med børnene.

Stk. 3-tilbuddet betegnes "Leg med sprog" og er lokaliseret i et lokale i tilknytning til en af kommunens institutioner. Her arbejder en sprogpædagog med i øjeblikket to piger der får 15 timer om ugen fordelt på tre dage. I praksis arbejder sprogpædagogen 1-1½ time hver af de tre dage med pigerne hvorefter pigerne "sluses" ud til de andre børn i institutionen resten af tiden. Sprogpædagogen er også sprogansvarlig for institutionens § 4a, stk. 4-tilbud.

Sprogpædagogen sprogvurderer jævnligt børnene (hver 3.-4. måned). Hun optager test-situationen på diktafon således at hun efterfølgende kan analysere barnets sprog og tilrettelægge en indsats på den baggrund.

Dækningsgrad

Det er konsulentens opfattelse at alle børn der har brug for støtte, får det. Hun mener ikke der er problemer i forbindelse med at finde de pågældende børn da alle børn på 2½ år sprogvurderes i hjemmet.

Visitering

Stk. 4: Alle tosprogede børnehavebørn sprogvurderes i børnehaven hvert år (typisk kort tid efter at de er startet), uanset at de også er blevet screenet som 2½-årige. Det er den sprogansvarlige pædagog der gennemfører sprogvurderingen med materialet Medina.

Den sprogansvarlige pædagog sender Medina-skemaerne til forvaltningen en gang om året (elektronisk) hvor den pædagogiske konsulent og sprogkoordinatoren gennemgår hvert enkelt skema og på den baggrund vurderer hvilken indsats børnene skal have, det vil sige det antal timer de sprogansvarlige pædagoger i institutioner skal tildeles (og om PPR evt. skal inddrages).

Stk. 3: Går barnet ikke i dagtilbud, samarbejder den pædagogiske konsulent med pladsansvisningen, sundhedsplejersken og talehøre-pædagogen (som har screenet alle som 2½-årige) om at identificere børn omfattet af § 4a, stk. 3. Den pædagogiske konsulent kontakter familien og indkalder til et møde hvor stk. 3-sprog-pædagogen nogle gange også deltager. På mødet får familien information om stk. 3-tilbuddet og om fordelene ved at gå i daginstitution. Det er den pædagogiske konsulent der på grundlag af sin faglighed og viden om området vurderer hvorvidt barnet skal tilbydes ekstra støtte til sproglig udvikling. Ved behov sprogvurderer hun selv børnene i hjemmet.

Kommunen gør meget for at få de tosprogede småbørns forældre til at indskrive deres børn i daginstitution. Den pædagogiske konsulent fortæller at hun – hvis forældrene vil beholde børnene hjemme – beder forældrene opstille en handleplan hvor de skal beskrive hvilke mål de har for deres barns sproglige udvikling, og hvordan de vil arbejde mod målene sådan som loven foreskriver. Det er i sig selv nok til at få de fleste til at tage imod et tilbud.

Pædagogiske kvalifikationer

I Ishøj har man fire kategorier af sprogmedarbejdere:

Sprogkoordinator: Én fuldtids pædagog der arbejder på det kommunale plan, varetager denne opgave som overvejende består i at støtte, vejlede og opkvalificere sprogvejlederne i daginstitutionerne. Desuden skal hun som en del af en ny proces omkring handleplaner hjælpe de sprogansvarlige pædagoger med at udarbejde planerne.

Sprogansvarlig pædagog: Der er én sprogansvarlig pædagog i hver institution. Den sprogansvarlige pædagog er en del af den almindelige personalegruppe, men har en andel øremærkede timer om ugen hvor hun går fra det almindelige pædagogiske arbejde for at varetage sprogstimuleringen af § 4a-børnene. Institutionerne bestemmer selv hvem der skal være deres sprogansvarlige pædagog. En forudsætning er lyst til og engagement i at arbejde bevidst med børns sproglige udvikling og et godt dansk sprog. Sprogtimerne er ikke en del af normeringen.

De sprogansvarlige pædagoger sprogvurderer børnene og udvikler og evaluerer handleplaner. Som sprogansvarlig pædagog skal man deltage i en række obligatoriske opkvalificerings-møder med sprogkoordinatoren (5 i alt). Desuden er man forpligtet til at holde sin viden ved lige gennem litteratur og øvrige kurser samt at være inspirator for sine kolleger i institutionen, og endelig er man forpligtet til at informere forældre og kolleger om sprogstimuleringsstilbuddet.

De sprogansvarlige får et løntillæg for at varetage opgaven.

Sprogpædagoger: Der er p.t. én sprogpædagog i Ishøj Kommune. Sprogpædagogen dækker de få børn der modtager støtte i henhold til § 4a, stk. 3. Sprogpædagogen gennemfører løbende sprogvurderinger, udvikler handleplaner og varetager sprogstimuleringen af stk. 3-børnene.

Sprogvejleder: Funktionen knytter primært an til 5½-års-screeningen; vejledning af personale i institutionerne og forældre i forbindelse med udfyldelse af skema (se nedenfor i overgang til skole).

I Ishøj er det også et særligt træk at man lægger ressourcer i at uddanne pædagogmedhjælperne i det generelle sprogarbejde.

Samarbejde

Nogle af de sprogansvarlige pædagoger fortæller at deres kollegaer henvender sig med ønske om råd og vejledning om en given problemstilling, mens andre ikke oplever at have en særlig sparringsfunktion blandt de andre pædagoger. Ingen har oplevet nogen problemer i forbindelse med en særlig rolle i relation til kollegaerne.

De sprogansvarlige oplever det imidlertid som problematisk at gå fra til sprogstimulering når kollegaerne er stressede og der er dårlig bemanning fx pga. sygdom. Én pædagog fortæller at det den sidste tid ikke har været muligt at gå fra med gruppen af § 4a-børn. Den pædagogiske konsulent er opmærksom på problematikken, og der arbejdes i øjeblikket på hvordan man i højere grad kan frikøbe de sprogansvarlige pædagoger så de tosprogede småbørn får den støtte de er berettiget til.

Lejre

Organisation

I Lejre Kommune er der for øjeblikket kun 17-18 tosprogede børn med behov for sprogstimulering. Disse børn er aktuelt fordelt på seks daginstitutioner. Kommunen er slået sammen af tre kommuner, og § 4a-arbejdet har ikke fundet sin endelige form i den nye struktur selvom det fungerer i det daglige.

Der er ansat to sprogpædagoger der organisatorisk hører til støttepædagogkorpset som i alt består af 39 støttepædagoger. Sprogpædagogerne skal give sprogstimulering til alle de børn der har behov, og det betyder at de p.t. har deres gang i tre daginstitutioner hver og arbejder med knap 10 børn. Hvis antallet af børn går op, betyder det at der enten skal lægges flere timer hos den enkelte sprogpædagog, eller at der skal ansættes flere.

Sprogpædagogerne har valgt at arbejde med hvert barn enkeltvis da de mener dette giver de bedste betingelser. På denne måde er det nemmere at sætte individuelt ind og få arbejdet koncentreret med børnene. Hvis de har børnene sammen i en gruppe, kan de ikke altid bruge tiden konstruktivt fordi der bliver for meget uro. Hvert barn har hidtil kunnet få bevilget én time pr. uge, og da der herfra skal trækkes kørsel osv., betyder det i praksis at de har ca. 45-50 minutter alene med sprogpædagogen hver uge. Der er for nylig givet mulighed for at et barn kan få op til tre timer pr. uge, men da sprogpædagogerne ikke har flere timer at give af, er denne mulighed foreløbig teoretisk.

Der udarbejdes ikke handleplaner for børnene, men sprogpædagogerne fører en lille logbog for hvert barn for at huske hvad der er arbejdet med, og hvad der skal øves.

Dækningsgrad

Hvis der er nogle børn der ikke får det tilbud de skal have, vil det være fordi børnehaven ikke har fået skrevet en indstilling. Det kan også være fordi vurderingen viser at det ikke er nødvendigt.

Visitation

Børnehaverne indstiller de børn de mener skal testes. Det er så en talepædagog som tester børnene. Hvis testen viser et behov, tages der kontakt til sprogpædagogerne. Nogle gange kan de være med til testene selvom de ikke udfører dem, for at få det ekstra indblik i barnets kompetencer. Hvis de ikke er med til testene, får de resultaterne efterfølgende.

Sprogpædagogerne så gerne at alle tosprogede børn blev testet. Når pædagogerne skal indstille på baggrund af deres egne fornemmelser, kan indstillingen nemt blive nedprioriteret fordi de ikke er trænet i at opdage det hvis børnene kun taler dansk overfladisk eller er øvede i at navigere uden sprog.

Pædagogiske kvalifikationer

Sprogpædagogerne er begge pædagoger med mange års erfaring, men uden formel uddannelse inden for dette felt. De har dog læst meget om emnet på egen hånd og er senest blevet tilmeldt et specielt kursus for § 4a-området.

Slagelse

Organisation

I Slagelse er der 263 børn der får § 4a i dagtilbud. Til dette anvendes ca. 268 medarbejdertimer i 29 institutioner. Grundstammen i indsatsen udgøres af en gruppe på 11 sprogpædagoger der er ansat på Nordbycenteret, en institution der varetager forskellige integrationsopgaver – støtte til unge mødre, et forældreaktiveringsprojekt, en åben rådgivning og udgående virksomhed med foredrag om integration mv. til kommunens øvrige institutioner.

Ti af sprogpædagogerne arbejder i børnehaverne, og den sidste varetager kommunens stk. 3-tilbud.

Et særligt træk ved gruppen af sprogpædagoger i Slagelse er at otte af de elleve selv er tosprogede. Ved interviewet hvor næsten alle deltog, virkede det i øvrigt som om de enkelte i meget høj grad opfattede sig som en del af et team til trods for at denne konstruktion kun har eksisteret et halvt års tid. De kommer fra fire forskellige kommuner. Medvirkende til dette er utvivlsomt at der er sat tid af til fællesmøder, fælles forberedelse og diskussioner hver fredag. Der kan også være oplæg ved eksterne oplægsholdere osv.

Sprogpædagogerne bestemmer selv hvordan arbejdet tilrettelægges, og det afhænger af barnets behov. Rammen er at der er en time pr. barn hvorfra der trækkes kørsel og pauser.

Stk.3-tilbuddet

Tre børn går i kommunens stk.3-tilbud der holder til i en almindelig børnehave. En sprogpædagog varetager opgaven. Da tilbuddet deler lokaler med børnehaven, er det organiseret på den måde at børnene møder kl. 12.30 hver dag, og i den første time har de lokalerne for sig selv. Derefter kommer stuens andre børn ind/hjem fra tur og bruger de samme rum. Den første time er derfor fokuseret på egentlig træning, mens de sidste to mere har karakter af almindelig børnehave, dog med sprogpædagogens særlige fokus på "sine" børn.

Dækningsgrad

Alle børn i daginstitution der har brug for støtte efter § 4a, får det også. Opsporing af børn til stk. 3-tilbud foregik tidligere ved at nogle medarbejdere kiggede registre igennem. Det var lidt problematisk, men en ny og bedre procedure er endnu ikke fastlagt.

Visitation

Sprogpædagogerne kontakter alle institutioner når de skal finde ud af hvilke børn der skal have tilbuddet. Der hvor der er tosprogede børn, kommer sprogpædagogerne ud og gennemfører Bo Eges *Sproglig test 3* med børnene. I samarbejde med personalet vurderer de så om børnene skal have sprogstimulering.

Børnene testes igen hvert halve år med Bo Ege for at man kan se hvordan det går. I og med at hvert barn gennemgås sammen med chefen for området, har hun også et indblik i om der er

nogle som ikke rykker sig. Der laves ikke statistik på det. Hvis testen viser at børnene har nået et alderssvarende niveau, tages de ud af § 4a-systemet.

Der udarbejdes ikke handleplaner, men da børnene testes så ofte, fungerer det som en form for rettesnor.

Pædagogiske kvalifikationer

Sprogpædagogerne er alle pædagoger med forskellig efteruddannelse. På længere sigt er det tanken at de alle skal have kurser på diplomniveau. Størstedelen af dem har selv en indvandrerbaggrund, og det betragtes og udnyttes bevidst som en fordel. De forstår selv hvad det vil sige at være flygtning og indvandrer, og det har stor betydning for ens kulturforståelse og handlingsmønstre. Forældrenes tiltro til de tosprogede pædagoger er ofte større, og det er lettere for pædagogerne at møde forældrene på en måde der medfører forståelse og anerkendelse. I relationen til børnene genkender de tosprogede pædagoger det børnene har vanskeligt ved. Til gengæld kan de selv have svært ved at udtale de danske lyde rigtigt, men de er bevidste om det og får de danske pædagoger til at træde til når der er brug for det.

Appendiks A

Den anvendte metode

Forundersøgelse

Som forberedelse til undersøgelsen og udarbejdelsen af spørgeskemaerne er gennemført seks telefoninterviews med tosprogs konsulenter i seks kommuner. Kommunerne blev udvalgt efter geografiske kriterier. De deltagende kommuner var Høje-Taastrup, Gentofte, Greve, Odense, Kolding og Horsens.

For at få et førstehåndsindtryk af hvad § 4a er i praksis, har tre af EVA's konsulenter fra projektgruppen besøgt Brøndby Kommune og deltaget en formiddag i tre sproggrupper – to i kommunens centrale sprogcenter og en i en børnehave.

Spørgeskemaundersøgelsen

Spørgeskemaundersøgelsen baserer sig på data fra to spørgeskemaer: et til chefniveauet og et til konsulentniveauet i kommunerne. Undersøgelserne er gennemført som internetbaserede totalundersøgelser blandt alle 98 kommuner.

Formålet med spørgeskemaundersøgelsen var at belyse:

- Status over kommunernes organisering og tilrettelæggelse af sprogstimuleringsstilbuddet efter § 4a
- Status af den oplevede effekt af sprogstimuleringen
- Udviklingen i sprogstimuleringens organisering og oplevede effekter i forhold til PLS Rambølls undersøgelse fra 2002.

Spørgeskemaet til chefniveauet har afdækket spørgsmål vedrørende den overordnede administrative organisering og styring af sprogstimuleringen, mens spørgeskemaet til konsulentniveauet har afdækket den mere praktiske organisering og rammerne for den pædagogiske praksis.

Alle kommuner er indledningsvis blevet telefonisk kontaktet med henblik på at identificere den person der var mest kvalificeret til at besvare spørgeskemaet til konsulentniveauet. Vedkommende har i de fleste tilfælde selv bekræftet at være den mest kvalificerede til at besvare spørgeskemaet. På den måde har det været muligt at sende spørgeskemaet til konsulentniveauet direkte til den rette person. For spørgeskemaet til chefniveauet har vi på forhånd haft en liste med navne og e-mail-adresser som vi har anvendt i anden sammenhæng.

Spørgeskemaerne er inden udsendelse blevet pilottestet. Spørgeskemaet til cheferne er pilottestet af fem chefer der har kommenteret spørgeskemaet ved enkeltinterviews pr. telefon af ca. 45 minutters varighed. På tilsvarende måde er spørgeskemaet til konsulentniveauet blevet kommenteret af fem konsulenter. Der er lagt vægt på at få kommentarer vedrørende: om spørgsmålene er forståelige og entydige, om svarkategorierne er udtømmende, manglende spørgsmål og emner samt strukturen i skemaerne.

For hvert skema er der udsendt en rykkerskrivelse via mail samt gennemført en telefonisk rykkerunde hvor alle de respondenter der endnu ikke havde svaret, blev opfordret til at udfylde spørgeskemaet.

Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført i januar 2008. For spørgeskemaet til chefniveauet er der indkommet besvarelser fra 66 kommuner ud af i alt 98 kommuner, hvilket resulterer i en svarprocent på 67. For spørgeskemaet til konsulentniveauet er der indkommet besvarelser fra 71 kommuner, hvilket resulterer i en svarprocent på 72. Svarprocenten vurderes som værende tilfredsstillende.

Praktikerne/konsulenterne svarer for kommuner der varetager sprogstimuleringen af 80 % af de børn der får støtte efter § 4a. Cheferne svarer for kommuner der dækker 64 % af børnene. Da en meget stor del af de børn der får støtte efter stk. 3, er bosiddende i Københavns Kommune, og chefniveauet her ikke har besvaret spørgeskemaet, er dækningsgraden målt på antallet af børn helt nede på 55 % i denne kategori.

Hvor mange børn dækker de afgivne besvarelser?

	Stk. 3	Stk. 4	§ 4a i alt
Praktikere	89 %	79 %	80 %
I alt børn	543	8.547	9.090
Chefer	55 %	65 %	64 %
I alt børn	337	6.989	7.326

Statistisk analyse

Analysen af spørgeskemaundersøgelsen baserer sig på frekvenstabeller og krydstabeller. Udvalgte variable der enten beskriver organiseringen eller effekten af sprogstimuleringsindsatsen, er blevet krydset med antallet af børn der modtager sprogstimulering, og/eller antal år kommunen har tilbudt sprogstimulering. De to baggrundsvariablene er udvalgt da vi antager at variablene har betydning for organiseringen af sprogstimuleringstilbuddet og den oplevede effekt af sprogstimuleringen. Sammenhæng mellem variablene er testet med χ^2 -test samt Z-test for ordinale variable. Fortolkningen af teststørrelserne baserer sig på et signifikansniveau på 0,05. Der er set bort fra mere avancerede statistiske metoder da datagrundlaget, i sagens natur, bygger på få cases.

Bortfaldsanalyse

I nedenstående tabel sammenlignes populationen af kommuner med gruppen af kommuner der her besvaret konsulentkemaet, og gruppen af kommuner der har besvaret chefskemaet. De tre grupper af kommuner sammenlignes på en række parametre der tænkes at have betydning for organiseringen af sprogstimuleringen i den enkelte kommune. Følgende parametre indgår i bortfaldsanalysen: kommunestørrelsen, antal tosprogede børn i kommunen, antal tosprogede børn der modtager sprogstimulering (herunder fordelt på stk. 3 og stk. 4), andel tosprogede børn i kommunen samt andel tosprogede børn i kommunen der modtager sprogstimulering.

Variabel	Middelværdi		
	Population (N = 94)	Konsulenter (N = 69)	Chefer (N = 66)
Kommunestørrelse (målt som antal indbyggere)	54.936	58.292	52.351
Antal tosprogede småbørn i kommunen i alt	217	250	201
Antal tosprogede småbørn der modtager sprogstimulering	120	136	111
Antal tosprogede småbørn der modtager sprogstimulering i dagtilbud	113	128	106
Antal tosprogede småbørn der modtager sprogstimulering uden for dagtilbud	6	8	5
Andel af tosprogede børn i kommunen (af alle kommunens børn i alderen 3-5 år)	9 %	9 %	9 %
Andel tosprogede småbørn der modtager sprogstimulering	57 %	60 %	58 %

Kilde: Danmarks Statistik, januar 2008; Undervisningsministeriet, foreløbige tal, 2008

Der er fire kommuner der ikke har indberettet informationer om sprogstimulering af tosprogede til Undervisningsministeriet. Disse kommuner indgår derfor ikke som en del af populationen af kommunerne for de fem nævnte parametre. De fire kommuner er: Favrskov Kommune, Fanø Kommune, Hørsholm Kommune og Odense Kommune.

I ovenstående tabel sammenlignes middelværdierne for ovennævnte parametre. Af tabellen ses at de kommuner der har besvaret spørgeskemaerne, ikke afviger i nævneværdig grad fra populationen af kommuner. Det skal dog nævnes at de kommuner der har besvaret chefskemaet, har en anelse mindre spredning i parametrene for antal tosprogede og antal tosprogede der modtager sprogstimulering. Dette tyder på at der blandt de kommuner der har besvaret chefskemaet, er en lille underrepræsentation af kommuner med henholdsvis mange og få tosprogede/tosprogede der modtager sprogstimulering. Denne mindre skævhed vurderes dog ikke at have større betydning for resultaternes gyldighed. Bortfaldet vurderes generelt ikke at være systematisk skævt.

Casestudie af seks kommuner

Udvælgelse

Seks kommuner blev udvalgt til at deltage i interviewundersøgelsen efter følgende kriterier: at de skulle have få/middel/mange tosprogede børn, have haft tosprogede børn i kommunen i mange/få år, dække land- og bykommuner, dække forskellige egne af landet, have mange/få formaliserede styringsredskaber i § 4a-indsatsen og i besvarelserne af spørgeskemaerne have givet udtryk for forskellige grader af succes med indsatsen de sidste fem år.

De udvalgte casekommuner er:

- Struer
- Ringkøbing-Skjern
- Århus
- Ishøj
- Slagelse
- Lejre.

Gennemførelse

Interviewene blev foretaget over seks dage fordelt på tre uger fra d. 21. februar 2008 til d. 5. marts 2008.

Målet var at interviewe områdechefer, kommunens pædagogiske konsulenter, sprogansvarlige, sprogpædagoger, sprogvejledere, talehøre konsulenter, børnehaveklasseledere, forældre og andre kommunalt ansatte med relevant relation til sprogstimuleringen af tosprogede småbørn. I nogle

tilfælde er støttepædagoger, skoleledere og institutionsledere derfor også blevet interviewet eftersom de har været involveret i sprogstimuleringsindsatsen gennem deres pågældende stilling.

Af forskellige årsager har det dog ikke været muligt at få interviews med samtlige repræsentanter i hver enkelt kommune. I nogle tilfælde skyldtes det at stillingen ikke fandtes, enten pga. en bestemt struktur i den pågældende kommune, eller fordi den pågældende kommune af størrelsesmæssige årsager ikke har fundet det nødvendigt at oprette den pågældende stilling. I nogle tilfælde har det også været påvirket af at nye strukturer er ved at blive opbygget på baggrund af kommunalreformen. Derudover skyldtes det sygdom eller travlhed.

Følgende skema fordeler informanterne på de respektive stillinger inden for arbejdet med sprogstimuleringsindsatsen.

Informanter	Struer	Århus	Ringkøbing-Skjern	Ishøj	Slagelse	Lejre
Chef for området	1	1	1	1	1	1
Konsulent		2		1	1	1
Centralt ansat sprogpædagog, stk. 4	1		2	1		2
Sprogpædagog, stk. 4		2	3	6	8	2
Sprogpædagog, stk. 3		1			1	
Børnehaveklasseleder		2	2	3	2	
Skoleleder	1	1				
Talehørekonsulent el. - pædagog	1					
Forældre	1	1	2	4	3	1

Kommunerne anvender mange forskellige stillingsbetegnelser på dette område, men for overskuelighedens skyld har vi har valgt følgende: Kategorien "central sprogpædagog" dækker de pædagoger som er ansat i forvaltningen eller i tilknytning til PPR, og som tager ud til flere institutioner, mens "sprogpædagog, stk. 4" er ansat og kun arbejder i én børnehave.

Ekstern konsulent

Professor Jens Normann Jørgensen, Københavns Universitet, har fungeret som ekstern konsulent idet han har gennemlæst og kommenteret flere udkast til rapporten, primært med henblik på at kvalitetssikre anvendelsen og fortolkningen af data. Ansvaret for de endelige formuleringer er dog EVA's alene.

Appendiks B

Pædagogiske materialer

Anvendte materialer i stk. 3-tilbud

Hvilke pædagogiske materialer anvender kommunens medarbejdere til sprogstimuleringen? (38 mulige respondenter – hver bullit er svar fra én kommune).

- 1. fagbøger om sprogtilegnelse, 2. sprogkasser i undervisningen, 3. billedlotteri med fokus på sætningskonstruktioner
- Afhængigt af barnets alder, men de materialer, som findes i institutionen, bøger, billeder, spil, sange osv.
- Alle af UVM anbefalede materialer samt selvproducerede materialer
- Alle relevante materialer
- Alment pædagogisk materiale (vendespil, bankospil, instrumenter osv.) og materiale specielt udviklet til tosprogede børn (fx samtalebilleder)
- Bl.a. *Det er hamses* + diverse øvrige sprogvurderingsværktøjer
- Der anvendes en del materialer fra Specialpædagogisk Forlag. Herudover en række andre materialer, også materiale, som sprogpædagogerne selv fremstiller.
- Der anvendes forskellige sprogstimuleringsmaterialer – temakasser – sprogposer og -bøger mv.
- Det er meget forskelligt, men der er indkøbt en del materiale, som er stillet til rådighed, men de køber også selv materiale.
- Diverse sprogspil. *Vis, hvad du kan. TRAS*. Spil i almindelighed.
- Fra Specialpædagogisk Forlag, Gonge, color cards samt bøger fra biblioteket.
- Højtlesning, fortællinger, oplevelser, lege, aktiviteter
- I § 4 a-tilbuddet uden for institutionen har vi en meget stor og bred materialesamling med gode sprogstimulerende materialer af høj kvalitet. Bl.a. sprogposer, diverse visuelle materialer til at understøtte dagens aktivitet, eventyrkasser, spil, udklædningstøj, dyr, bøger, naturværksteder m.m. I institutionerne er vi på vej. Har forskellige relevante sprogstimuleringsmaterialer.
- Individuelle materialer
- Konkrete, sprogposer, sang og musik
- Mange forskellige ting, der er tilpasset barnets behov
- Materialer, der er nøje udvalgt. Bl.a. via anbefalinger fra talepædagoger, konsulent, kurser, netværk.
- Oftest egenproducerede materialer
- Pege-læse-bøger – meget visuelle, digitalt kamera – lave barnets bog – billeder hjemme-fra/ture osv. Legetøj og spil, der appellerer til at bruge sproget aktivt, både dansk og moders-målet
- Relevant materiale for 3-6 års-børn
- Sprogposer, computerprogrammer, billedbøger, konkrete materialer, sange, drama osv.
- Sprogposer, sange, rim/remser (plakater/ordkort), højtlesning (solstrålebøger), eventyr (bord-teater), teater, drama, sekvenskort og andet specialpædagogisk materiale, motorik.
- Stort set alt – kun fantasien sætter grænser
- Temakasser og mange andre ting
- Vi har selv udarbejdet et materiale, og derudover anvender institutionen alm. materialer til sprogstimulering
- Visuelt baseret materiale og oplevelser, der styrker barnets omverdensviden og begrebsdan-nelse (sprogposer, eventyrposer, ture ud af huset (Zoo og lign.), barnets bog, relevante spil og billedbøger)

Anvendte materialer i stk. 4-tilbud

- *Det er Hamses* (alle tosprogs pædagoger) samt andet materiale efter behov
- *Det er Hamses* + øvrige sprogvurderingsværktøjer via sprogscreenere
- Fagbøger, 2. sprogkasser, 3. billedlotteri med henblik på sætningskonstruktioner m.v.
- Alle af UVM anbefalede materialer samt selvproducerede materialer.
- Alle relevante
- Alment pædagogisk materiale samt materiale specielt udviklet til tosprogede børn
- Alt relevant pædagogisk materiale for de 3-6-årige børn
- Billedbøger, dialogisk oplæsning, bordteater, dramatisering af fx eventyr, genfortælling, quiz, der relaterer sig til de læste tekster, børnene tegner i relation til bøgerne, spil, sange, bevægelseslege, konkrete materialer, der bruges i relation til billedbøgerne.
- Billeder fra hverdagen, oplevelser og det at sætte ord på børnenes hverdag.
- Bl.a. undervisningsmaterialer fra Specialpædagogisk Forlag, sprogposer, som de køber færdige eller selv fremstiller, men også materialer såsom spil, som sprogpædagogerne selv fremstiller.
- De materialer, der findes i institutionen.
- Der benyttes mange forskellige materialer, men vi forsøger at tilknytte sprogstimulering som en dimension af institutionens øvrige arbejde med særlig forforståelse og efterbearbejdelse af institutionernes aktuelle temaer.
- Det nye lundmateriale
- Dette er op til den enkelte pædagog
- Diverse materialer fra SPF, Materialecenteret m.m.
- Diverse sprogstimulerings tilbud
- *Du har ikke spørt appelsin, Medina*
- Eventyr, spil, bøger, alderssvarende opgaver, hjemmelavede materialer, der relaterer til emnerne.
- Forskellige materialer sammensat efter barnets behov
- Forskelligt – men vi tager meget udgangspunkt i Jette Løntoft
- Forældrevejledningsmaterialer – temakasser – sprogposer – bøger mv.
- Fra kommunens Legetek, og hvad vi selv finder ud af
- Generelt meget visuelt pædagogisk materiale til at understøtte aktiviteterne: digitalt kamera, portfolio, eventyrkufferter, temakufferter, sprogposer, rimposer, sangposer, diverse sprogpædagogisk materiale og spil fra bl.a. Specialpædagogisk Forlag og døvecenteret-Ålborg, billedbøger – bevidst udvalgt bl.a. efter Jette Løntoft, projekt "Læs-læs-læs", oplevelser/udflugter.
- Har selv udviklet det
- Højt læsning, rim, remser, teater, oplevelser, spil, lege og aktiviteter
- Legetøj, bøger, spil, ture ud af huset.
- Mange forskellige materialer indgår, eventyr, billedbøger, spil, sprogposer m. forskellige konkrete osv.
- Mange forskellige ting tilpasset barnets behov
- Mange forskellige, dels centralt indkøbte materialer, som er givet til institutionerne, og dels deres egne indkøb.
- Mange forskellige. Én metode er gennemgående – dialogisk oplæsning.
- Materiale fra dagtilbuddet – ikke noget specifikt
- Materiale, som er indkøbt til formålet eller selv fremstillet
- Nogle af de samme som ved § 4 a, stk. 3
- Relevante materialer set i relation til det enkelte barns forudsætninger
- Relevante sprogstimuleringsmaterialer, fx sprogposer, eventyrkasser, samtalemateriale, oplevelser, digitale fotos, dialogisk oplæsning m.m.
- Specialpædagogisk Forlag, color cards, Gonge, Solstrålende historier, bibliotekets bøger og lign.
- Sprogkufferter, egne materialer, lån fra biblioteker.
- Sprogkufferter, hvor indholdet relaterer til et bestemt emne, div. spil
- Sprogposer, billedbøger, konkrete materialer og sange
- Sprogstimulerende materialer såsom sprog-, sang- og eventyrkufferter, billedmateriale, bøger m.m.
- Stort set alt, kun fantasien sætter grænser
- Temakasser og andre ting

- Til sprogvurderinger benytter vi Undervisningsministeriets *Vis, hvad du kan*. I børnehaverne benytter pædagogerne meget forskelligt konkret materiale efter samråd med tosprogskonsulenten
- *TRAS*, temakasser samt et utal andre ...!
- Vi bruger alt, hvad man kan forstille sig. Tager udgangspunkt i alle barnets intelligenser. Bruger især meget at give barnet omverdensforståelse. Vi går ud og bruger alle sanser og skaber sjove og gode oplevelser. Gode oplevelser med nærværende voksne, der evner at følge barnets nysgerrighed, glemmes aldrig. Sproget, der bliver brugt, huskes og får en forbindelse til en konkret og sanselig oplevelse, fx komme ombord på et skib og få lov til at starte motoren, gå på opdagelse hos bageren, fiskehandleren, blomsterhandleren, og se, hvad de laver. Gå ind i kirken og syng en børnesang og meget andet, hvis man som voksen tør lege.
- Vi er p.t. i gang med at udvælge materialer og pædagogiske tilgange
- Vi har selv lavet materialerne med inspiration fra Jette Løntoft
- Vi tager udgangspunkt i emner som eksempelvis dyr, vejret, eventyr, at rejse og fri for mobberi af 4-5 ugers varighed med hovedvægten lagt på det sproglige og det motoriske og med mange oplevelsesture i region Nordsjælland.
- Viden om barnets behov for forforståelse inden nye oplevelser i børnehaven. Viden om betydning af sprog i brug og fokus på samtale i dagligdagen! Jette Løntofts *Et eventyrligt materiale*, som gør eventyrfortælling meget konkret og støtter børnene i selv at fortælle og kan kopieres til forældre og børn, som kan fortælle det på modersmål! Semantiske kasser, ud fra små tegninger, hvor eksempelvis at lære farver sanses gennem sange. Spil, kort, klippe/klistre og dialog om eks. tøj. Dialogisk højtlesning i mindre grupper, hvor vi skiller historien ad og samler den igen. Egnede bøger om en oplevelse og personlige fotos af oplevelsen, som bruges til den vigtige gentagelse. *Sprog på spil* – kopieringsmateriale. *Sekvens kort* fra Specialpædagogisk Forlag. Pop op-dukker og figurer til historiedigtning! Sange, som visualiseres i sprogposer. Rim og remser derudad. Isabella Flensteds sproglegekursus!
- Visuelt baseret materiale som sprogposer, eventyrposer, ture ud af huset, barnets bog, forforståelse relateret til aktiviteter i daginstitutionen m.v.